Elementele vechi greceşti din limba română.

I.

Introducere.

1. *Cercetările şi studiile de până acum.*

Cel dintâiu care a încercat să dea lista cuvintelor vechi greceşti din româneşte a fost G. Ioanid în al său Dicţionar elino-românesc (Bucureşti 1864) vol. II, 1099—1107. In această listă sânt înşirate în ordine alfabetică, dar fără nici un discernământ — lucru explicabil pentru timpul acela, mai ales din partea unui nespecialist — apropieri etimologice nemerite, elemente greceşti vechi [1] şi noi [2] la olaltă, etimologii false [3], apoi elemente latine de origine greacă [4] sau chiar numai înrudite din punctul de vedere indoeuropean cu cele greceşti [5].

Acelaşi lucru aproape se poate spune şi de lista dată mai târziu de A. Densusianu în Istoria limbii şi lit. rom. (ed. 2, Iaşi 1894, pag. 74, No. 12), în care alături de *papură*, *uimă*, *proaspăt*, *râp*, *brotac* sânt puse elemente neogrece precum *schimă*, *tigaie*, *vlăstar* sau evident slave ca *dârz*, *steag*, *isteţ*, *sfadă* (sfădesc) etc.

In mod mai critic, dar fără cunoştinţe de specialitate, a procedat istoricul A. D. Xenopol, care în lista din a sa Istoria Rom. (ed. I, Iaşi 1888, vol. I, 170 urm. = ed. 2, vol. I, 175 urm.)

---

[1] *casc* < χάσκω, *papură* < πάπυρος, *udmă* sau *uimă* < οἴδμα, οἴδημα, *cimbru* < θύμβρα, *şiră şir* < σειρά.

[2] *argat* < ἐργάτης, *eftin* < εὐθηνός, *colivă* < κόλλυβον, *logofăt* < λογοθέτης, *pirostie* < πυρεστία.

[3] *chip* < τύπος, *cârpă* < κάρπασσος, *muncesc* < μογέω, *muncă* < μόγος, *încheg* < πήγω πήγνυμι, *silă* < σύλη, *covrig* < κόλλιξ.

[4] *biserică* < βασιλικὴ *basilica*, *botez* < βαπτίζω *baptizo*, *drac* < δράκων, *draco*, *piatră* < πέτρα *petra*, *coamă* < κόμη *coma*.

[5] *alb* < ἀλφὸς *albus*, *ar* < ἀρόω *aro*, *gust* < γευστὸν *gustus*, *zece* < δέκα *decem*, *cunosc* < γιγνώσκω *cognosco*.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

a admis numai următoarele şapte cuvinte: *drum, martur, papură, strugur, tufă* (în expresiunea *tufă în pungă*), *căscă* şi *teacă*. Discutând pe fiecare în parte, Xenopol arată şi motivele pentruce aceste cuvinte trebue socotite ca făcând parte din stratul vechiu şi nu din cel nou al elementelor greceşti. Din lista sa trebue şters *strugure*, care e de altă origine[6].

Filologii de specialitate au studiat chestiunea elementelor vechi greceşti din limba română numai pe de lături şi sporadic, nedându-i, cum se vede, importanţa ce au ele mai ales din punctul de vedere istoric.

Despre unele particularităţi fonetice a câtorva elemente vechi greceşti din româneşte, şi anume despre reflexele vocalei *y* ca *ĭu* şi *u* în cuvintele *gĭur* (= jur), *cimbru, martur* şi *papură* a vorbit Fr. Miklosich în Beiträge Vok. III, 16 şi 17, şi Kons. I, 78. Cipariu în Gramatica sa (I, 84) a vorbit despre redarea grecului φ prin *p* în *sterp* din στέριφος şi *proaspăt* din πρόσφατος. Despre derivarea lui *sterp*, care n'a fost admisă din cauza tratării lui ε accentuat ca $\bar{e}$ — ar fi trebuit s'avem **şterp!* — vezi mai jos.

A. Cihac nu admiteà elemente vechi greceşti în româneşte. El cunoaşte numai elemente neogrece, printre care pune, iarăşi fără nici o alegere, cuvinte ca: *află, argeà, băgà, botezà, batjocorì, blestemà, brâncă, bubă, căscà, cață, căţuie, cană, codrit* „bucată", *comănac, curte, cutezà, dafin, drac, drum, farmec, întâmpin, măciucă, martur, menì, mătase, mătrăgună, mustață, nun, proaspăt, rânchezà, spân, splină, sterp, strigă, teacă, temeiu, tindă, tufă, trufie, turlă, ţiplă, uimă, vioară, zadă, zănatic.*

Faţă de curentul latinist exagerat şi neştiinţific, Cihac reprezintă o reacţiune în istoria filologiei româneşti. Aşà se explică desigur, de ce el, cu toate erorile fundamentale şi cu toată lipsa de spirit critic de care suferă opera sa, a reuşit să exercite o înrâurire puternică asupra filologilor de mai târziu. Ideea bunăoară de care unii filologi nu s'au putut emancipà nici până azi, că orice cuvânt românesc ce se regăseşte în vreuna sau în mai multe din limbile vecine, trebue să fie numai decât împrumutat

[6] Asupra originei acestui cuvânt vezi: Z. f. r. Ph. 41 (1921), p. 42; C. Diculescu, Die Gepiden I, 178; S. Puşcariu în DR. III, 838, E. Herzog, DR. II, p. 884 şi A. Philippide, Originea Românilor I, 717: „*strugur* sigur nu-i τρύξ".

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

de acolo şi că drumul invers al împrumutului ar fi din capul locului exclus[7], e una din multele prejudecăţi ale lui Cihac.

Chestia elementelor vechi greceşti a discutat-o apoi O. Densusianu în H. d. l. l. roum. I, 198—202, care a făcut observaţia justă, că elementele greceşti au trebuit să fie din cauza „vecinătăţii cu Grecia" mai numeroase în latina Peninsulei Balcanice decât în celelalte ţări romanice. In afară de unii termeni religioşi, ca *înger, botez, blestem*, etc., Densusianu consideră ca greceşti vechi următoarele 21 de cuvinte: *argeà, broască, brotac, bute, căscà, cauc, doagă, drum, amăgì, mângâià, mărgeà, martur, maţ, mic, urmă, urgie, farmec, rânchezà, samar, spân* şi *zeamă*. Dintre acestea trebue şterse: *argeà*, care e thrac[8], *bute* care nu e grec[9], şi *cauc*, care e mai curând latin[10], şi în nici un caz grec.

Deşi n'a adus nimic nou în această privinţă, felul lui Densusianu de a privi chestiunea elementelor greceşti din românește este în multe privinţe mai corect decât acela al predecesorilor săi. Ca partizan al teoriei admigraţiunii[11], el dă însă a înţelege că aceste elemente ar fi pătruns din Balcani în graiul dacoromân. Chestiunea aceasta vom discută-o şi noi mai jos. Densusianu studiază apoi elementele vechi greceşti din românește în rubrica elementelor latine, având grijă, ca pentru fiecare cuvânt vechiu grecesc din românește să reconstruiască şi prototipul său

[7] De acest prejudiţiu suferă mai ales lucrările din Jahresbericht des Instituts f. rum. Sprache de subt direcţia lui G. Weigand. Vezi în DR. I, 401—417 critica, bogată în observaţiuni interesante în această privinţă, făcută de S. Puşcariu unei lucrări mai nouă din numitul Anuar.

[8] E doar atestat ca atare, vezi Hasdeu Et. M. R. II, 1572—1579.

[9] Apare târziu atât în latină cât şi în greaca medie.

[10] Vezi A. Walde. Latein. etym. Wörtb. ed. 2 p. 142.

[11] Lipsa de temeiu a „dovezilor istorice" aduse în favoarea acestei teorii a arătat-o în mod irecuzabil I. Gherghel în a sa Zur Frage der Urheimat (Wien 1910) p. 5—23, pe aceea a „probelor lingvistice" S. Puşcariu în Zur Rekonstruktion des Urrumänischen (Halle-Salle, 1910) p. 52 urm. Th. Capidan, în comunicarea făcută la Congresul filologilor români din Ţară, din 1925 (vezi Junimea Literară XIV, 275—291), a arătat că această admigraţie nu se poate dovedi nici prin acele puţine cuvinte, pe care unii greşit le-au socotit ca „aromânisme" în graiul dacoromân. Mărginindu-ne în domeniul posibilităţilor, strămutări de populaţie românească din sud la nord nu se pot concepe decât după venirea Turcilor în Europa. Dar acestea petrecându-se într'un timp aşà de târziu, când ramura dacoromană a poporului român era demult constituită ca atare, nu pot întrà în cadrul faimoasei teorii a admigraţiunii.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

latin corăspunzător, prevăzut cu steluță. Care e însă prototipul latin bunăoară al rom. *sălămâzdră*, care derivă sigur din gr. σαλαμάνδρα și a cărui formă latină atestată e *salamandra*? Elementele vechi grecești din românește trebue deci studiate aparte ca și elementele vechi germane și nu e numaidecât nevoie de reconstrucțiuni latine.

Nefiind mai vechi decât secolul II și III, dar nici mai nouă, decât secolul VI și VII — vezi mai jos — elementele vechi grecești din românește privesc viața culturală a Dacoromanilor și icoana etnografică a Daciei de atunci. Dacă deci înghesuim și ascundem aceste elemente printre cele latine sau le considerăm pur și simplu ca atare, cum fac mulți, istoria va fi lipsită de serviciile ce i-ar puteà aduce filologia la iluminarea acelei epoci întunecate.

Un studiu mai amănunțit asupra elementelor vechi grecești din românește este acela al lui Al. Philippide. Dupăce a lămurit în Festgabe für Mussafia p. 46 urm. originea veche grecească a câtorva cuvinte românești, Philippide reia din nou în Viața Românească XVII (1919) p. 38—43 chestiunea elementelor grecești din limba română și le supune unei cercetări minuțioase. Importante și convingătoare sânt mai ales criteriile, șase la număr, formulate de el pentru a constată vechimea unui element grec din limba română.

Explicări etimologice izolate din greaca veche au mai dat B. P. Hasdeu, S. Puşcariu, I. A. Candrea, Aug. Scriban, G. Pascu și mai ales G. Giuglea, iar Gustav Kisch a făcut cercetări speciale în domeniul toponimiei [12].

Un studiu propriu zis, pe baze mai largi, al elementelor vechi grecești din românește nu există încă. Lucrarea de față la baza căreia stă rezultatul unor îndelungate cercetări, pornite din mai multe direcțiuni deodată, ar fi prima încercare în acest domeniu.

2. *Ce înțelegem prin elementele vechi grecești și cum se explică istoricește prezența lor în limba română.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Multe din cuvintele vechi grecești din limba română au fost proprii întregei latinități, nu numai graiului latin vulgar de la Dunărea-de-jos și Carpați. De aceea ele se regăsesc și în limbile

[12] Câteva cuvinte tratate în excelenta lucrare a lui G. Murnu, Studiu asupra elementului grec antefanariot (Buc. 1894) sânt de trecut printre elemente vechi grecești.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

surori din Apus, fie în toate, fie în cele mai multe dintre ele. Asemenea cuvinte sânt: *burete* din lat. *boletus* < gr. βωλίτης, *cămară* din lat. *camara* < gr. καμάρα, *căpistere* din lat. *capisterium* < gr. σκαφιστήριον, *caţă căţuie* din lat. *cyathium* < gr. κυάθιον, *ceteră* din lat. *cithara* < gr. κιθάρα, *marmură* din lat. *marmur-e* < gr. μάρμαρον, *paltin* din lat. *platanus* < πλάτανος, *schiop* din lat. *clopus* < gr. κυλλόπους „krummfüssig, hinkend“ [13], *sămar* din lat. *sagmarium* < gr. σαγμάριον, *teacă* din lat. *thēca* < gr. θήκη etc. Ca împrumuturi greceşti făcute de întreaga latinitate, astfel de cuvinte trebue studiate la olaltă cu elementele latine propriu zise, cum de fapt se şi face, şi ca atare ele trebue excluse din studiul de faţă. Din punctul de vedere românesc ele nici nu sânt elemente greceşti, ci latine. Un element latin de origine greacă veche, care intră în această categorie, dar care n'a fost scos la iveală până acum pentru limba română, e *bur*, fem. *bură*, epitet dat boilor şi vacilor cu părul brun sau brumăriu: *Bură* numele unei vaci al cărei păr e ca şi când ar fi burat; *Burilă*, numele unui bou, al cărui păr e ca şi când ar fi burat. E lat *burrus* „feuerrot, rotbraun“ din gr. πυῤῥός „feuerrot, braunrot“, ταυρὸς πύῤῥιχος id est πυῤῥὸς τὴν χροίαν: *sunt enim boves quidam rufi* (Thesaurus). Cuvântul s'a păstrat şi în unele limbi romanice din apus şi, ceea ce este interesant, tot numai în sfera de idei a creşterei vitelor: fr. *bourret* „Ochs oder Kalb, namentlich von rot und weiss gesprenkelten Tieren“, vezi W. Meyer-Lübke REW. nr. 1416 unde sânt date şi alte exemple. La coloarea brună-roşcată a feţei se referă desigur şi *Burilă*, nume de Ţigani (robi); compară în greceşte Πύῤῥίας, nume de sclavi (cu faţa roşcată). Sufixul *-ilă*, care în româneşte e de diferite origini, este în *Burilă* tot grecesc ca şi în *Ciurilă* din Κύριλλος; compară în greceşte Σόφ-ιλλος din σοφός „înţelept“ [14]. Vocala ι din -ιλλος eră scurtă din natură; despre tratarea vocalelor greceşti deosebită de a celor latine vezi mai la vale § 4, a.

Prin elemente vechi greceşti în limba română înţelegem în prima linie acèle cuvinte de origine grecească veche care nu sânt atestate în limba latină precum *stup*, *cursă*, *mângâiă* etc., iar în

[13] Latinul *clopus* „schiop“ poate derivă şi din χολοίπους (χολόπους) „lahmfüssig“, cum admite Diez EW. ed. 5, p. 550, după Ménage.

[14] Despre *Ciurilă* vezi A. Philippide în Viaţa Rom. XVII, p. 39 etc., iar despre sufixul grec -ιλλος, -ιλλα R. Kühner Griechische Gramm. ed. 2 p. 709.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

al doilea rând pe acelea care sânt proprii numai limbei române sau cel mult existente şi în unele dialecte italiene, cum e *sterp*. Tot greceşti trebue socotite apoi cuvintele care nu pot fi explicate din formele latine corespunzătoare fără să apelăm la prototipele greceşti. Astfel cuvântul *leu* nu poate fi dedus din latinul *leo* (< gr. λέων), fără să ne referim la felul pronunţării lui ε accentuat grecesc de la secolul II şi III încoace. Tot aşa *sălămâzdră*, pe care-l amintii mai sus, n'a putut ieşi din latinul *salamandra*, ci, cum a arătat S. Puşcariu DR III, direct din v. grecul σαλαμάνδρα; despre rostirea şi redarea grafică a lui δ prin ζ în vechiul dialect din Elida va fi vorba mai jos.

Unele cuvinte de origine greacă veche din româneşte se regăsesc şi în alte limbi balcanice, precum albaneza, bulgara, sârba. Există însă mai totdeauna criterii de ordin fonetic şi chiar cultural, care ne arată dacă în cutare sau cutare caz avem de-a face c'o moştenire directă din greaca veche, sau dacă elementul respectiv ne-a venit, cum se poate întâmplă, abiă prin mijlocirea uneia din aceste limbi. Pe noi ne interesează aici fireşte numai elementele direct moştenite.

Cum ne explicăm acum istoriceşte, cronologic şi cultural, prezenţa în limba română a elementelor vechi greceşti?

Răspunsul la această întrebare ni-l dă istoria.

Spusele lui Eutropius, că Traian a colonizat Dacia c'o mare mulţime de oameni aduşi din tot imperiul roman[15], deci şi din părţile greceşti ale acestuia, şi mai ales mărturiile precise ale inscripţiunilor descoperite până acum, ne arată lămurit, că printre colonişti a fost şi un însemnat contingent de Greci.

Supt raportul religios, aceşti Greci se închinau şi în Dacia tot zeilor din vechea lor patrie. Astfel *Glycon*, zeu originar din Paflagonia şi *Joe Tavianul*, din Tavia, oraş al Galatiei, aveau închinători în Alba Iulia[16]. Cultul zeului Glycon, care nu erà

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[15] Eutropius 8, 6: *Traianus victa Dacia* ex toto orbe Romano *infinitas eo copias hominum transtulerat ad agros et urbes colendas. Dacia enim diuturno bello Decebali viris erat exhausta.*

[16] C. I. L. III 1, nr. 1021, Apulum = Alba Iulia: *Glyconi M. Ant. Onesas jusso Dei L. P.*; nr. 1022: *Glyco. M. Aur. Theodotus jusso Dei posuit*; nr. 1088: *Iovi optimo maximo Taviano et dis deabusque pro salute et victoria domini nostri sanctissimi, Avianus (?) Augusti libertus, subprocurator aurariorum, votum solvit animo libens.*

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

decât o nouă întrupare a lui Aesculap într'un şarpe enorm, a fost întrodus în Dacia prin orientali veniţi în Dacia după Marc Aureliu (161—180). Misterele acestui zeu au fost născocite într'adevăr pe timpul numitului împărat de impostorul Alexandru din Abonuteichos, în Paflagonia [17]. In Cluj templul lui Joe Tavianul erà întreţinut de colegiul Galaţilor [18]. Joe Dolichenul, zeu originar din provincia Commagene a Asiei-Mici, erà adorat în Cluj, Alba Iulia, Zlatna, Sâncraiu (jud. Hunedoara), Căşei (jud. Someş) şi Buciumi în judeţul Sălaj [19], iar *Joe Heliopolitanul*, din Heliopolis, oraş al Celesiriei din Asia-Mică în Mintia şi Chimindia din judeţul Hunedoara [20]. In Cluj mai erà adorat şi *Joe Erisenus* [21] din Eriza, oraş al Cariei, tot din Asia-Mică. *Aesculap Pergamenul* şi *Hygia* aveau adoratori mai ales în Ulpia-Traiană [22]. Intr'una din inscripţiile găsite în Cluj mai e amintit *Joe Prusenul* din Prusa, cetate a Bithyniei [23].

---

[17] Despre zeul *Glycon* vezi articolul lui Cumont din Pauly-Wissowa RE. VII, 1 pag. 1468—1469, iar despre itinerarul probabil al cultului său până în Dacia V. Pârvan, Contribuţii epigrafice la istoria creştinismului daco-roman (Bucureşti, 1911), p. 118—119.

[18] C. I. L III 1, nr. 860, Cluj: *Iovi optimo maximo Taviano pro salute imperatoris Antonini et M. Aureli Caes. Galatae consistentes municipio posierunt.*

[19] C. I. L. III, Suppl. 2, nr. 7659, Napoca = Cluj: *I(ovi) O(ptimo) M(aximo) Dolic. pro salute Ael. Licinii proc. Augg.*; Apulum = Alba-Iulia, ibid. 7760: *I. O. M. Dolicheno pro salute imperator. Ael. Valentinus, vet. sacerdos templi impendio suo restituit.* Ampelum = Zlatna, ibid., nr. 7834: *Iovi optimo maximo Commagenorum aeterno Marinus Mariani bas.us?) sacerdos Iovis optimi maximi Dolicheni pro salute sua suorumque omnium votum.* Ampelum = Zlatna, ibid., nr. 7835: vezi textul mai jos nota 54. Dolgozatok, 4 (1913), pag. 269, Sâncrai, jud. Hunedoara: *Iovi Optimo Maximo Dolicheno pro salute imperatoris Lucii Septimii Severi Pii Pertinacis et Marci Aurelii Antonini Augusti et Publii Septimii Getae, Cajus Valerius Ingenuus signifer leg. XIII Geminae ex voto posuit.* Buciumi, ibid., nr. 7645: *I. O. M. Dolicheno pro salute dd. nn. M. Aur. [Antonini Pii]* etc. Căşei, ibid., nr. 7630: *Doliceno ...*

[20] C. I. L. III 1, Mintia, nr. 1353: *Iovi Optimo Maximo Heliopolitano A. Licinius Macrinus* etc. ibid. *I. O. M. Heliopolitano L. Licinius Messalinus. Leg. XIII Gem.*

[21] C. I. L. III 1, Napoca = Cluj, nr. 859: *Iovi optimo maximo Eryseno Aur. Alexander v. s. l.*

[22] C. I. L. III 1, Sarmizegetusa, nr. 1417 a: *Aesculapo Pergameno et Hygiae sacrum C. Spedius Hermias flamen coloniae Sarm. posuit.*

[23] Ackner u. Müller, Römische Inschriften in Dazien, nr. 728: *Jovi optimo maximo Pruseno, Aur. Alexander votum solvit libens.*

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

Culturile zeului persan *Mithras* şi ale zeilor egipteni *Isis* şi *Serapis*, pe care le mai întâlnim în Dacia, erau răspândite pretutindeni în Imperiul roman. In Dacia însă aceste zeităţi poartă epitete greceşti, de unde se vede că adoratorii lor erau cu deosebire Greci. Astfel Isis poartă epitetul *myrionyma* (Μυριώνυμα) „cea cu nenumărate nume" şi avea un colegiu de închinători în Turda, iar epitetul zeului Soare (*Mithras*) era Ανίκητος, adică „Neînvinsul". Inscripţiunile care se referă la acesta din urmă sânt apoi redactate în totul sau în parte în limba greacă [24]. In Alba-Iulia s'a găsit şi o dedicaţie făcută lui *Sol Hierobulos*, ἱαρίβουλος al inscripţiunilor din Palmira [25].

Zeului Soare i se mai ziceà şi *Copilul bun purtător de lumină — puer bonus posphorus* (φώσφορος) — şi supt acest nume erà adorat mai ales în Alba Iulia [26].

Zeul *Azizus*, tot „Copilul bun purtător de lumină", Apollo Pythius oriental, adorat în Emesa, apare, cum a observat V. Pârvan, Contribuţii epigr. 123, din tot Illyricul şi Orientul latin numai în Dacia, unde într'o inscripţie din Alba-Iulia e caracterizat ca „zeul cel prea bun şi prea mare", şi unde în calitatea sa de „conservator" i se ridică între anii 253—260 de prefectul legiunii a V Macedonică în Turda un templu [27].

Atâţia zei greceşti asiatici, adoraţi într'o provincie relativ

---

[24] C. I. L. III 1, nr. 881, Potaissa = Turda: *Isidi et Serapi C. Julius Ant.* etc.; ibidem nr. 882: *Isidi Myrionimae* (sic) *C. Julius Martialis pater et L. Livius Victorinus, quaestor collegio Isidis d. d.* Apulum = Alba-Iulia ibid. nr. 1107: *Soli invicto votum* Ηλιω Ανικητω ευχην ανεθηκεν A. Beδ. Aλ. λaδ. Sarmizegetusa ibid. nr. 1436: *Soli invicto Mitrae aniceto Hermadio votum solvit libens merito.* Akner und Müller op. cit. nr. 362: Ηλιω ανεικητω Ερμης Γοργιου ανεθηκε

[25] C. I. L. III 1, nr. 1108, Apulum = Alba-Iulia: *Deo Soli Hierobolo Aurelius Bassinus, decurio coloniae Aequensis, sacerdos numinum votum solvit libens merito.* Vezi şi nota de acolo.

[26] C. I. L. III 1, nr. 1133, Apulum = Alba-Iulia: *Deo Bono Puero Posphoro Apollini Pythio T. Flavius Titus et T. Flavius Philetus p(ro) s(alute) s(ua) s(uorum).* Inscripţiunile 1130—1138 inclusiv, toate din Alba-Iulia, sânt dedicate numai acestui zeu.

[27] C. I. L. III 1, nr 875, Alba-Iulia = *Deo Azizo Bono Puero Conservatori pro salutem D. D. n. n. Valeriani et Gallieni Augg. et Valeriani nobilissimi Caesaris et Corneliae Saloninae Augustae et leg. V. Mac. III piae Fi[delis ...] Donatus praef. leg. eiusdm templum inceptum perfecit.* Vezi despre Azizus articolul lui Cumont din Pauly-Wissowa RE. II, 2, pag. 2644.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

mică, presupun prezența unui număr nu neînsemnat de coloniști greci. Negustorii greci cutreierau, firește, toate provinciile imperiului roman [28], dar aici nu e vorba de inși izolați ai unei populațiuni flotante, ci de mai multe așezări sau colonii grecești, organizate în comunități deosebite, fiecare cu zeul și preoții ei, sau, cum am zice azi, fiecare cu biserica ei proprie. Coloniștii greci fiind însuflețiți de spiritul solidarității și al asociațiunilor au înființat mai multe colegii pentru întreținerea cultului și sprijinirea religiei lor. Astfel au fost colegiul Isidei Myrionyma din Turda și al Galaților din Cluj, amintite mai sus Galații mai aveau un colegiu și în orașul Germisara de lângă Deva, unde adorau pe Hercule Neînvinsul [29]. Un colegiu format în mare parte din Orientali greci sau grecizați a fost acela al plutașilor utriculari; de la aceștia ne-a rămas un monument găsit în Mica lângă Târgu-Mureș și dedicat zeiței Fortuna, numită de ei cu un nume grecesc Adrastia [30].

Greci din Asia sau Thraci grecizați de acolo erau și membrii colegiului așa zis al *Asianilor* din Cluj. Prin *Asiani* se înțeleg în special Thynii și Bithynii thraci din Asia Mică [31]. Din numărul de 42 de membri ai acestui colegiu, doisprezece purtau nume grecești față de 27 cu nume romane și numai de trei cu nume thrace: *Dizo, Tsinto și Tsinta.* Numele grecești sânt: *Asclepiodoe* (femeie), *Cyrini, Epipodia, Eptala, Ermes, Ermescus, Greca* (probabil nume tradus), *Hyius, Zoilus, Zoilianus.* Piatra comemorativă a acestui colegiu datează din anul 235 d. Chr. [32]. Numele de *Greci Bithyni* (Ἕλληνες Βιθυνοί), cum își ziceà o comunitate bithynă din Thracia

[28] Comp. V. Pârvan, Die Nationalität der Kaufleute im römischen Kaiserreich, Breslau 1909, p. 85, 86, 87, 90, 91.

[29] C. I. L III 1, Geoagiul-de-jos: *Herculi invicto p[ost?] r[editum?] imperatoris collegium Galatarum Ti. Iulius Marcellinus donum dedit dedicavit.*

[30] C. I. L. III 1, nr. 944, Mica lângă Dej: *In H. D. D. Adrastiae collegium utricullariorum.* Despre zeița Adrastia și celelalte nume ale ei vezi articolul lui Tümpel din Pauly-Wissowa RE. I, 406—411 și V. Pârvan, Contribuții epigrafice, pag. 122. Interpretarea acestei inscripții la A. D. Xenopol, Ist. Rom. I, ed. 3, p. 128, probabil după C. Gooss, în sensul că ar fi vorba de coloniști originari din orașul Adrasta de lângă Cyzic în Asia Mică, e falsă.

[31] Vezi citatele din Herodot I, 28 și VII 74—75 la A. Philippide, *Originea Românilor* pag. 81—82 cum și nota H 20 dela pag. 179.

[32] C. I. L. III 1, 870 Napoca = Cluj: *Severo et Quintiano Cos. nomina Asianorum* (urmează lista numelor).

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

(V. Pârvan, Die Nationalität der Kaufleute p. 85), ne arată lămurit că Bithynii, ca cei mai mulţi dintre Asiaţi, nu numai că erau înglobaţi de fapt în sfera culturii şi limbii greceşti, dar că ei înşişi începuse a se simţi ca Greci.

Coloniştii greci pomeniţi în înscripţiunile din Dacia îi recunoaştem mai ales după nume. Pe atunci moda numelor romane erà dominantă la toate popoarele din cuprinsul imperiului roman. Ca s'ajungă cevà sau să însemneze cevà, ori numai să fie mai cu curaj şi să aibă oarecare trecere pe lângă autorităţi, Galul, Germanul, Dacul, Grecul etc. împrumută un nume roman. Alte nume decât cele romane, într'o provincie romană de limbă latină, nu se împrumutau. Când întâlnim deci în Dacia un nume dac sau grec, atunci ştim sigur că şi purtătorul lui a fost Dac sau Grec, căci nimeni nu adoptà, aşà de florile mărului, un nume care nu i-ar fi servit la nimic în această ţară. Numai la un nume roman, când n'avem şi alte indicii, e totdeauna îndoială, dacă purtătorul lui a fost Roman într'adevăr, sau cine ştie ce Barbar care îşi ascundeà originea subt masca numelui. De obiceiu Grecii adoptau nume romane dar nu renunţau nici la numele lor grec; pe acesta îl puneau ca adaos după cel roman, care ţinea oarecum locul numelui de familie de azi. Din şirul lung al numelor greceşti păstrate în înscripţiunile din Dacia, dăm aici câteva:

Un cetăţean din Ulpia Traianà, *Quintus Januarius* **Agathangelus**, pune o lespede cu înscripţie pe mormântul tatălui său *Quintus Januarius* **Zosimus** [33]. Un altul din Alba-Iulia, **Narcissus Neco**, a ridicat un altar lui Joe şi Junonei pentru mântuirea sa şi a alor săi [34]. Unul din altarele zeului Glycon, amintit mai sus, a fost ridicat în Alba-Iulia de *Antonius* **Onesas** şi *M. Aurelius* **Theodotus** [35]. Un copil *P. Aelius* **Athenodorus** e înmormântat în acelaşi oraş [36].

[33] C. I. L. III 1, nr. 1504 Sarmizegetusa: *Dis Manibus Q. Januario Zosimo vixit annos XXXV et Januariae Candidae vixit annos XXX. Januarius Agathangelus fil. puss. posuit ad funos autem Zosimi et titulo contulerunt colleg. fabr. X CCCC Q. Ja.*

[34] C. I. L. III 1, nr. 1068 Apulum: Supt o statuie a Junonei cu mânile rupte, alăturea un vultur, statuia lui Joe lipsind, stă scris: *Iovi Optimo Maximo Junoni Reginae T. Aur. Narcissus Ne. Co. T. Prose et suorum I. M. votum solvit* (muzeul Bruckenthal din Sibiiu).

[35] Vezi mai sus nota.

[36] C. I. L. III 1, nr. 1224: *P. Aelius Athenodorus vixit annos III D. XL . . .*

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

In Partoş de lângă Alba-Iulia s'a găsit printre ruinele unui templu piatra de altar cu dedicaţia pusă de *Aul.* **Tapetius Amethistus** prea bunului şi prea marelui Joe [37].

In Zlatna întâlnim pe **Philumenus,** care împreună cu Sentius Aper ridică un altar zeului Silvan, iar în Veţel pe *Aelius* **Euphorus,** care face acelaşi lucru pentru sufletul lui P. Aelius Mar... întreprinzătorul păşunilor şi salinelor [38].

Hermias din Turda a ridicat în acel oraş două altare, unul lui Marte, altul lui Mercur, iar *Aelia* **Calliope** din Cluj unul Junonii [39].

In Ulpia Traiană, *Lisinia* **Callityche** ridică un monument funerar soţului ei Titus Lisinius; acelaşi lucru îl face şi *Julia* **Afrodisia** pentru bărbatul ei, Caius Longinus Maximus, îngropat tot acolo. Ulpius Romulus din Hunedoara pune o lespede cu inscripţie pe mormântul soţiei sale **Lysia** *Prisca.* O inscripţie plină de duioşie este apoi cea pusă de Aelius Valentinus, flamen şi decurion în Alba-Iulia, pe mormântul libertei şi soţiei sale tinere **Hygia.** In Veţel dorm somnul de veci P. Aelius Januarius şi soţia sa *P. Aelia* **Dionysia** [40]. Numele acestor cinci femei sânt curat greceşti, fie că soţii lor au fost Greci, care adoptase nume

[37] C I. L. III 2, nr. 6260, Apulum: *Iovi Optimo Maximo. Aulus* **Tapetius Amethystus** *votum solvit libens merito.*

[38] C. I. L. III 1, 1306, Ampelum-Zlatna: *Deo Silvano Domestico Sentius Aper et* **Philumenus** *votum libens posuit.* C. I. L. III 1, nr. 1369, Micia-Veţel. *Silvano Domestico P Aelius* **Euphorus** *pro salute P. Aelii Mar . . . conductoris pascuorum et salinarum libens votum solvit.*

[39] C. I. L. III 1, nr. 897, Potaissa-Turda: *Marti amico et consentent. sacrum Hermias dedicavit idemque vovit.* Ibidem nr. 898: *Mercurio consentent sacrum Hermias deaicavit idemque vovit.* Dolgozatok VII (1916) p. 77, Napoca-Cluj: *Junoni Reginae votum solvit Aelia* **Calliope** *pro se et suis bene merenti.*

[40] C. I. L. III 1, nr. 1535 Sarmizegetusae: *Dis Manibus. T. Lisinio amabili vixit annos XL. Lisinia Callityche conjunx bene merienti posuit.* Ibidem nr. 1536: *D. M. G. Longino Maximo vixit annos LVIII Julia Afrodisia conj. bene merenti posuit.* C. I. L. III, Suppl. fasc. 2, nr. 7874, Hunedoara: *Lysiae Priscae vixit annos XVII . . . Ulpius Romulus conjugi bene merenti.* C. I. L. III. Suppl. 2, nr. 7868, Mintia lângă Veţel: *Diis Manibus Aelia Hygia vixit annos XVIII. Aelius Valent[inus dec. col. Ap?]ul flamen col. libertae et conjugi gratae, quam tempus durum rapuit familiamque simul. Dacia te voluit, possedit Micia secum. Have puella multum atque in aevum vale.* C. I. L. III Suppl. fasc. 4, nr. 12567, Micia-Veţel: *Dis Manibus P. Aelius Januarius vixit annos LX et P. Aelia Dionysia vixit annos XXXXV P. Aelius Germanus vixit annos XXV. P. Aelius Dionysius vixit annos XVIII. P Aelius Cassianus par. bene merentibus posuit.*

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

romane, fie că ei, Romani, au luat în căsătorie femei de neam grec. O legătură inversă întâlnim la *Severus* **Eucharistus**, cetățean din Ulpia-Traiană, apoi la administratorul împărătesc **Callistus** din Alba-Iulia, la Aelius **Diogenes** care a înălțat în Pons Augusti, lângă Marga de azi (jud. Caraș-Severin), un altar zeiței Nemesis, stăpâna destinelor lumei, și la cetățeanul **Iacchius** din Ulpia Traiană, care aveau soții cu nume romane: *Aula Candida*, *Cornelia*, *Silia Valeria* și *Saturnina*. Fiul (?) lui Iacchius și al Saturninei purtă tot un nume grecesc: **Timotheus**[41].

O familie din Tibiscum, compusă din *Marcus Turranius Dil*... *Flavia Aelia* **Nices** și *M. Turranius* **Patroclus** au ridicat un altar lui Liber Tatăl. Alt cetățean tot de acolo a făcut același lucru în onoarea lui Hercule pentru sufletul lui P. *Aelius* **Antipator**[42].

Greci de neam au mai fost: *Antonius* **Nicanoris** din Romula de la Oltul de jos și *T. Julius* **Evanthus** din Celei; *Daphnus* din Gherla; *Threptius*, *Julius* **Memnon** și **Arrius Hermes** din Alba-Iulia; *Aelius* **Gorgias** și *Aurelius* **Timotheus** din Turda; *Aurelius* **Theof[ilus ?]**, *Ulpius* **Chelido** și *Aelius* **Metrodorus** din Ulpia Traiană[43]. Vin apoi *M. Ulpius* **Phoebus** și *M.*

[41] C. I. L. III 1, nr. 1529, Sarmizegetusae: *Dis Manibus. Aulae Candidae vixit annos XXV. Eucharistus conjugi benemerenti.* C. I. L. III 1, nr. 1085, Apulum: *Iovi Optimo Maximo Conservatori. Callistus Aug. nostri verna dispensator et Cornelia eius pro se et suis.* Archaeologiai Értesitő XXXII, (1912), pag. 401: *Dis Manibus. Saturninae Iacchius et Timotheus bene merenti fecerunt.* C. I. L. III 1, nr. 1547: *Deae Nemesi Aelius Diogenes et Silia Valeria pro salute sua et filiorum suorum mater et pater ex voto a solo templum ex suo fecerunt collegio utriculariorum.*

[42] C. I. L. III, 1, nr. 1548, Tibiscum, lângă Caransebeș: *Libero Patri pro salute Marci Turrani Dil... et Flaviae Aeliae Nices, M. Turranius Patroclus ex voto Aelius Turranius Dil...* ocurge și în inscripția nr. 1549, ibid. dedicată lui *Sol Invictus Mithra.* C. I. L. III 1, nr. 1573: *Herculi Sancto Eutyches Act. P. Aelio Antipatri ex voto posuit.*

[43] C. I. L. III 1, nr. 1594: *Dis Manibus Antonio Nicanoris.* C. I. L. III, Suppl. fasc. 4 nr. 14493, Celei: *T. Julius Evanthus matri piissimae fecit.* C. I. L. III 1, nr. 883, Gherla: *Dis Manibus. Daphno.* C. I. L. III 1, nr. 1027, Alba Iulia: Herculi Conservatori. *Marcus S. Lucilius Treptio d. d. amicis.* C. I. L. III, Suppl. fasc. 2, nr. 7757, Alba Iulia: *Iovi Optimo Maximo. Iulius Memnon votum reddidit it. D. D.* C. I. L. III, Suppl. 2, nr. 7790: *Arrius Hermes votum solvit.* C. I. L. III, Suppl. 2. nr. 7671, Potaissa: *Aelius Georgias Domno et Domnae votum posuit.* C. I. L. III, Suppl. fasc. 2, nr. 7683; ibidem, nr. 7923; C. I. L. III, Suppl. fasc. 4, nr. 12591. C. I. L. III, Suppl. 2, nr. 7923, Ulpia Traiană: *Aurelius Theof(ilus ?) ex voto (posuit).* Ibidem nr. 12591: *Ulpio Chelidoni vixit annos* XLVI. L. Cassius. Ibidem nr. 7908: *Deae Reginae. Aelia Primitiva ex voto pro Ael. Metrodoro patrono suo v. s. l. m.*

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

Veracius **Evodus** din Veţel; *Sextus* **Syntrofus** din Partoş şi **Aelius Hylas** din Doştat [44].

In nişte inscripţiuni aflătoare în muzeul din Deva sânt menţionaţi *Flavius* **Trofimus** şi **Philotimus**, iar pe alta din muzeul Bruckenthal din Sibiiu **Zenovius** [45].

Un cetăţean mulţumeşte printr'o dedicaţie lapidară lui Aesculap şi Hygiei pentru însănătoşirea din grea boală a ficei sale *Iunia* **Cyrilla**, prin vârtutea miraculoasă a apelor de la Mehadia [46].

Chiar simpla combinare externă a unui nume de persoană, din elemente curat latine, poate trădà originea neromană a purtătorului său, când aceea e făcută după moda greacă, cu prenumele urmat de nume la genitiv. Astfel e cazul lui *Ingenus Gai* din Alba Iulia. Pentru originea greacă a acestuia — acest fel de a combinà numele de persoane e neroman, dar nu esclusiv grec! — mai vorbeşte, cred, şi numele unuia dintre fii săi: **Apolodorus** [47]. Pentru acelaşi motiv nici *Iulius Iuli*, vicepreşedintele unui „colegiu“ de înmormântare din Abrud, n-a putut fi de neam roman. El a fost probabil tot grec, întru cât toţi colegii săi din comitetul de conducere al numitei societăţi purtau nume curat greceşti şi erau prin urmare Greci (vezi mai la vale).

In tablele cerate descoperite la Abrud, din 100 de nume de persoane, 13 sânt greceşti mai mult sau mai puţin latinizate, faţă de 39 romane. Cele greceşti sunt: *Adjutor* **Macari**, *Aelius* **Dionysus**, *Alexander* **Antipatri**, **Apalaustus**, **Apollonius Artemidorus**, **Asclepius Memmius**, *Iulius* **Macedo**, **Callistus** *Ingenus*, *Claudius* **Philetus**, **Offas Menofilus**, **Socrates Socratio**, **Socratio Socrationis**, **Theodote.** Din lista lui George Popa, *Tablele cerate* (Bucureşti 1890) p. 149 trebue scos *Scenobarbus* care nu e grec.

[44] C. I. L. III, Suppl. 2, nr. 7864, Micia = Veţel: *Dea Syr. M. Ulpius Pheobus l. p.* Ibidem, nr. 7862: *Silvano Domestico. M. Veracius Evodus vot.* Ibidem, nr. 7940; C. I. L. III, 1, nr. 1617. Archiv für siebenb Landeskunde XII, p. 169: *invicto Mythrae. Sextus Syntrofus votum solvit libens.* C. I. L. III 1, nr, 968, Doştat: *L. Aelius Hylas.*

[45] C. I. L. III, 1, nr. 1617; III Suppl. fasc. 2, 7940, 7944.

[46] C. I. L. III, 1, nr. 1561: *Aesculapi et Higiae pro salute Juniae Cyrille, quod a longa infirmitate virtute aquarum numinis sui revocaverunt filiam, pater amantissimus eius votum solvit libens merito.*

[47] C. I. L. 1, nr. 1237, Alba-Iulia: *Ingenus... Gai vixit annos [L]XXV. Gaius et Apollodorus patri pientissimo carissimo.*

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

Acest nume se mai găseşte atestat în Dacia, în câte o inscripţie din Turda, Roşia Montană şi Alba-Iulia apoi pe teritoriu pannono-illyric în Arrabona (Raab) şi Narona [48]). Dintr'un nume similar, compus în partea a doua cu *-barbus,* vine, cred, ca prescurtare ipocoristică, românul *Barbul.*

Uneori înfăţişarea numelui e atât de romană încât n'am puteà ghici oirginea greacă a purtătorului, dacă nu l-am surprinde scriind greceşte. Astfel e cazul lui *Marcus Memmius Longus* din Alba-Iulia, de la care avem o inscripţie greacă dedicată lui Aesculap şi Hygiei [49]. Chiar un bărbat ca *Quintus Axius Aelianus,* de la care ne-au rămas trei inscripţiuni latine în Ulpia Traiană [50] deşi erà procurator împărătesc (an. 235—238 d. Chr.), şi deşi numele său l-ar fi purtat şi un roman neaoş din timpul imperiului, trebue să fi fost totuşi grec, judecându-l cel puţin după conumele grecesc *Axius.* De la fiul său, Axius Aelianus avem chiar o inscripţie greacă găsită tot în Ulpia Traiană [51]. Mai semnificativ însă decât aceasta e faptul, că atât supt inscripţia fiului, cât şi supt primele două ale tatălui stă supranumele *Ionios.*

După împrejurări naţionalitatea greacă e atestată şi în alt mod, fie prin precizare directă, fie prin arătarea locului de origine. Astfel e cazul băiatului **Apalaustus** „natione grecus", cumpărat ca sclav de un cetăţean din Abrud, Dasius Breucus. O femeie **Theodota**, pe care a cumpărat-o ca sclavă Claudius Julianus, soldat din legiunea XIII Gemină, erà din insula Creta [52]. Alta

[48] C. I. L. III, nr. 1265, 1266, 7800; C. I. L. III, nr. 4372, 8458.

[49] C. I. G III, nr. 6815; C. I. L. III, Suppl f. 2, nr. 7740, Alba-Iulia: Κυρίῳ Ἀσκληπιῷ καὶ Ὑγίῃ, θεοῖς ἐπικουρίοις, Μάρκ[ος] Μέμμιος Λόγγος βενεφι[κιάριος] εὐχῆς χάριν ἀνέθηκεν.

[50] C. I. L. III, 1, nr. 1422, 1423 şi 1456. Editorul inscripţiunii nr. 6813 din C. I. G. (vezi nota următoare) afirmă după Gruter că de la Q. Axius Aelianus ar există cinci (cinque) inscripţiuni latine găsite în Dacia. De fapt în C. I. L. III nu sânt decât cele trei menţionate. Comentarul cu care numitul editor însoţeşte inscripţia e dealtfel şi în alte privinţe greşit faţă de cel din C. I. L. III, sub nr. 1456.

[51] C I. G. III, nr. 6813 C. I L. III, 1, sub nr. 1422, Sarmizegetusa: Ἀσκληπιῷ καὶ Ὑγιείᾳ θεοῖς φιλανθρώποις Ἄξιος Αἰλιαν[ός] ὁ νεώτερος εὐχαριστήριον. Ἰόνιος.

[52] Tabla cerată nr. 1 la G. Popa, op. cit, pag. 17 = nr. VII în C.I.L. III, 2, pag. 940*: *Dasius Breucus emit mancipioque accepit puerum Apalaustum, sive is quo alio nomine est, natione Grecum, apocatum pro uncis duabus...* Tabla cerată nr. 4 (C. I. L. III, 2, nr. XXIV, pag. 959 = G. Popa, ibidem p. 20): *Claudius Iulianus miles legionis XIII geminae C(enturia) Claudi Mari*

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

numită **Isidora**, înmormântată în Alba-Iulia, erà de loc din Asia Mică, iar doi cetăţeni **Asclepius** şi **Asclepicius**, înmormântaţi în Zlatna, erau din Bithynia. Tot din Bithynia a fost şi **Alexandrianus**, înmormântat la Pătrângeni lângă Zlatna [53].

Grec din Moesia Superioară a fost *Aurelius* **Zosimianus** stabilit în Turda, iar fraţii M. Licinius şi M. Licinius **Evangelus** din Partoş probabil Thraci grecizaţi din aceeaşi provincie. Dintr'o familie cu nume grecesc **Hermias**, de loc din Roma şi deci mai dinainte romanizată, făceà parte M *Ulpius* **Hermias**, procuratorul minelor din Dacia, căruia i s'a implinit ultima dorinţă de a i se transportà oasele la Roma spre a se odihni acolo unde probabil se născuse. Că familia lui M. Ulpius Hermias n'a fost romană cu nume grec adoptat, ci, direct greacă, se recunoaşte şi după numele greceşti atât al soţiei cât şi al libertului său: **Salonia Palestrice** (Παλαιστρική) şi **Diogenes** [54].

Coloniştii greci din Dacia făceau parte din toate clasele sociale. Ii întâlnim într'adevăr ca preoţi, ca primari, ca decurioni sau consilieri comunali, ca negustori, meseriaşi, liberţi şi sclavi, ca proprietari de mine şi diferiţi întreprinzători.

Aurelius Marinus, Addebar *Semei* şi *Oceanus Socratis* din Zlatna erau preoţi la templul lui Joe Dolichenul, iar Aelius Syrus, adică Sirianul, preot augustal în Alba-Iulia [55]. Cum arată numele

emit mancipioque accepit mulierem nomine Theodotem sive ea quo alio nomine est, natione Creticam, apochatam pro uncis duabus quadringentis viginti de Claudio Phileto . . .

[53] C. I. L. III, 1, nr. 1222, Alba-Iulia: *Dis Manibus. Isidorae domo Asiae.* Ibidem nr. 1324: I. D. M. *Asclepius et Asclepicius Bithynum vixit annos XXX.* Af. Dolgozatok VII (1916), pag. 79: *Dis Manibus, Alexandrianus civis Bithynus vixit annos LXV.* Expresia civis *Bithynus* nu exprimă aici competinţa, ci numai locul de origine ca şi *domo* (nota editorului).

[54] C. I. L. III, 1, nr. 914, Potaissa = Turda: *[Aurelius . . .] vixit annos III: Aurelius Zosimianus vixit annum ex Moesia Superiore. Aurelius Zosimus natibus.* C. I. L. III, Suppl. fasc. 2, nr. 7811: *M. Licinius natione Moesicus et M. Licinius Evangelus, fratres.* Moesicus e întrebuinţat aici mai curând în sens geografic decât etnic; ar fi zis *Moesus*, gr. Μυσός sau Μοισός. Compară acelaşi raport între *Ungur* şi *Ungurean*. C. I. L. III, 1, nr. 1312, Ampelum = Zlatna: *Dis Manibus M. Ulpio Aug. lib Hermiae proc. aurariorum, cujus reliquiae ex indulgentia Augusti nostri Romam latae sunt. Salonia Palestrice conjunx et Diogenes libertus benemerenti fecerunt; vixit annos LV.*

[55] C. I. L. III, Suppl. 2, nr. 7835, Ampelum = Zlatna: *Iovi Optimo Maximo Dolicheno et deo Commaceno* (sic!). *Aurelius Marinus et Addebar Semei et Oceanus Socratis sacerdotes votum libentes posuerunt.* C. I. L. III, 1, nr. 976: *Aesculapi et Hygiae P. Aelius Syrus aug. m. sep. Apuli et Valeria Severa con-*

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

Addebar şi etnicul Syrus, aceştia erau Sirieni, dar originari dintr'o provincie de limbă greacă.

Preoţii augustali deserveau cultul împăratului. Ni s'au păstrat numele mai multor preoţi augustali de neam grec mai ales din Ulpia Traiană. Unul dintre ei, *C. Spedius* **Hermias** a ridicat în capitala Daciei un altar lui Aesculap Pergamenul şi Hygiei. Altul, *M. Procilius* **Aphrodisius** a făcut acelaşi lucru în onoarea Dumnezeului etern, Junonei şi îngerilor, iar *Q. Atius* **Anthimus** în onoarea lui Joe cel prea bun şi prea mare. Şi tot astfel şi-au eternizat numele, printr'o împrejurare sau alta, augustalii din aceeaşi cetate: *Claudius* **Anicetus**, *Ulpius Domitius* **Hermes**, *Valerius* **Threptus**, **Hermes Onesimus**, *Cajus Titus* **Agathopus** şi *Baebatius* **Chisantus** [56]. Augustal cu nume grecesc în Cluj a fost **Callistus**, iar în Alba-Iulia *T. Claudius* **Anicetus**, care a restaurat templul lui Joe şi al Junonei ruinat de vechime [57]. Tot preot a fost şi grecul Aelius **Artemidorus**, de loc din Macedonia: acesta a ridicat în Doştat din judeţul Sibiiu un altar „zeului neînvins Tata-Soare" [58].

M. Lucilius **Philoctemon**, care a înălţat un altar zeului Silvan, erà primar în Alba-Iulia, iar *Septimius* **Asclepius Hermes** de la templul lui Aesculap, consilier comunal şi preot augustal în acelaşi

[56] C. I. L. III, 1, nr. 1417: Vezi mai sus nota Archaeologiai Értesitő XXXII (191[2]), p. 401: *Deo aeterno et Junoni et angelis M. Procilius Aphrodisius Augustalis coloniae Metropolis et Seximia Hermione et Procilia filia colitoribus decreto decurionum posuerunt.* C. I. L. III, Supl. fasc. 2, nr. 7913: *Iovi Optimo Maximo, Q. Atius Anthimus, Augustalis coloniae, votum solvi libens merito.* C. I. L. III, 1, nr. 1440: *Quadribus Claudius Anicetus, Augustalis coloniae Sarmiz. metropolis ex voto.* Ibidem, nr. 1425: *Genio ordinis. Quem Ulpius Domitius Hermes, Augustalis coloniae, ob honorem ornamentorum decurionalium promiserat. Valerius Threptus et Domitius Regulus Hiponicus, Hermes Onesimus, augustales coloniae heredes ponendum curaverunt. Locus datus decreto decurionum.* Archaeologiai Értesitő XXXII (1916), p. 405: *Aesculapio et Hygiae Augustae. Caius Titius Agathopus augustalis coloniae Sisciae et Sarmizegetusae ex voto.*

[57] C. I. L. III, 1, nr. 862: *Numini Aug. M. Ulpius Caecilius Bassianus... Calisth... Magg. Augustalis coloniae Napocensis d. d.* C. I. L. III, 1, nr. 1069, Alba-Iulia: *Iovi optimo Maximo et Junoni reginae T. Claudius Anicetus, augustalis coloniae templum vetustate conlapsum a solo restituit.*

[58] C. I. L. III, Suppl. fasc. 2, nr. 7728: *Invicto Soli Deo Genitori P. Ael. Artemidorus de(c?...) sacerdos creatus a Palmyrenis domo Macedonia et adventor huius templi pro se et suis.*

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

oraş. Acesta a ridicat un altar lui Joe, Junonei, Minervei şi lui Aesculap [59].

C. Sentius **Anicetus**, probabil rudă de aproape cu augustalul pomenit mai sus, *Claudius Anicetus*, erà consilier comunal în Ulpia Traiană. Din cei doi administratori ai veniturilor statului, Dades şi **Filetus**, care au făcut dedicaţii omagiale lui P. Aelius, Antipater, consilier comunal în Alba-Iulia, şi ficei acestuia, Publia Aelia Marcella, cel de al doilea erà desigur Grec [60].

Cassius Erotianus, care a restaurat templul zeiţei Nemesis din Căşei, ruinat de vechime, erà „beneficiarius consularis agens, în munere stator“ [61].

Printre dregătorii fiscali din Dacia Apulensis a fost şi **Carpion**, libertul împăratului. Acesta a ridicat un altar în Alba-Iulia lui Aesculap şi Hygiei, pentru sănătatea sa şi a alor săi. Cunoaştem şi un casier comunal din Alba-Iulia cu numele **Artemidorus** [62].

Doi negustori originari din Siria, *Aurelius Alexander* şi *Flavius*, după toată probabilitatea greci, au ridicat în Partoş lângă Alba-Iulia un altar lui Joe cel prea bun şi prea mare [63].

Unul din patronii colegiului negustorilor din Alba-Iulia a fost *Crassus* **Macrobius**, căruia negustorimea de acolo, recunoscătoare de zelul ce el depuneà în apărarea intereselor ei, i-a făcut

[59] C. I. L. III, Suppl. fasc. 2, nr. 7773, Alba-Iulia: *Silvano domestico M. Lucilius Philoctemon duumvir coloniae Apuli votum libens posuit.* C. I. L. III, 1, nr. 1079: *Iovi optimo maximo, Junoni, Minervae et Aesculapio. Septimius Asclepius Hermes libertus numinis Aesculapi habens ornamenta decurionalia coloniae Apuli et Augustalis coloniae ejusdem voto posuit.*

[60] C. I. L. III, 1, nr. 1051: *Iovi Optimo Maximo C. Sentius Anicetus decurio coloniae Sarmizegetusae, patronus collegii fabrum primus municipii Septimii Apuli, votum solvit libens merito Augusti nostris imp. Antonino II et [Geta Caesare] consulibus X k. Jun. luna XVIII die Jovis.* C. I. L. III, 1, nr. 1181 şi 1182.

[61] C. I. L. III, 1, nr. 825, Căşei, în jud. Someş: *Deae Nemesi sacrarium vetustate dilapsum a solo restituit Cassius Erotianus, beneficiarius consularis agens in munere stator.*

[62] C. I. L. III, 1, nr. 980: *Aesculapio et Hygiae pro salute sua suorumque Carpion, Augusti libertus, tabularius provinciae Daciae Apulensis.* C. I. L. III, Suppl. fasc. 2, nr. 7939: *Carpion, Augusti libertus, tabularius.* C. I. L. III, 1, nr. 1218, Alba-Iulia: *Instantibus Ulpio Artemiodoro et Aurelio Maximo quaestoribus.*

[63] Archiv f. siebenbürgische Landeskunde Neue Folge XII, p. 169: *Iovi Optimo Maximo Dolicheno Aurelii Alexander et Flavius Suri, negotiatores ex voto libentes posuerunt.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

o dedicaţie omagială, iar *Titus Aurelius* **Narcissus**, negustor fruntaş din aceeaşi regiune, a ridicat un altar lui Joe şi Junonei pentru sine şi ai săi. In anul 158, *L. Aurelius* **Trophimus**, negustor îmbogăţit din comerţul făcut de el în cantina legiunii XIII Gemină din Alba-Iulia, aduce apă în oraş şi ridică un altar şi o statue lui Joe şi Junonei [64]. Numele Macrobius, Narcissus şi Trophimus ne arată că aceşti negustori erau Greci, mai mult sau mai puţin romanizaţi. — In Dacia negustorii erau romani, indigeni daci şi în special streini, aşa de numeroşi, ca în nici o altă provincie [65].

Pe o lespede găsită în satul Călan din judeţul Hunedoara, unde a fost vechiul oraş Aquae, şi-a eternizat numele pietrarul **Diogenes** [66].

Colegiul faurilor din Ulpia Traiană a avut ca patroni printre alţii pe consilierul comunal amintit mai sus, *C. Sentius* **Anicetus**, şi pe **Zopyrus**, ambii Greci, ca şi patronul colegiului corăspunzător din Alba-Iulia *M. Aurelius* **Chrestus** [67].

Liberţii de nume şi neam grec, de care e vorba în înscripţiunile din Dacia, ni se înfăţişază ca oameni plini de recunoştinţă faţă de foştii lor stăpâni, pe mormântul cărora pun pietre comemorative sau ridică altare vreunui zeu în amintirea lor.

Astfel **Callicles Timocrates** şi un alt libert cu numele pe jumătate şters ridică în Ulpia Traiană un monument funerar lui Aurelius Volusianus, împreună cu *Aurelia* **Irene**, mama celui ră-

---

[64] C. I. L. III 1, nr. 1500: *Crasso Macrobio. Negotiatores provinciae Apul. defensori optimo* L. D. D. D. Tot acolo, nr. 1068: *Jovi optimo maximo et Junonae Reginae Titus Aurelius Narcissus negotiator pro se et suorum.* C. I. L. III 1, nr. 1061, Alba-Iulia: *Iovi optimo maximo et consessui deorum dearumque pro salute Imperii Romani et virtute legionis XIII geminae sub M. Statio Prisco consule designato, demonstrante ipsis aquas aperiendas per L. Aurelium Trophimum ponentem signum Jovis et aram pecunia sua fecit.*

[65] Comp. V. Pârvan, Die Nationalität der Kaufleute, p. 72, şi nota 1 pusă tot acolo de Cichorius.

[66] C. I. L. III, Suppl. fasc. 2, nr. 7895 Aquae=Călan: *Diogenes lapidarius.*

[67] C. I. L. III 1, nr. 1051: *Jovi optimo maximo O. Sentius Anicetus decurio coloniae Sarmizegetusae, patronus collegii fabrum primus municipii Septimi Apuli-votum solvit libens Augusti nostris imp. Antonino II et* [Geta Caesare] *consulibus X. k. Jun. luna XIII die Jovis.* Arvhiv f. siebenb. Landeskunde, Neue Folge, vol. XII, p. 122: *Jovi optimo maximo Aurelius Valens Flavius Zopyrus, decurio colegii fabrum ex voto posuit.* C. I. L. III 1, nr. 1212: *M. Aurelius Chrestus ob honorem patronat collegium fabr. col. Apul etc.*

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

posat [68]. Dintre ceilalţi voiu aminti pe **Euprepes** din Mintia (lângă Veţel), pe **Proshodus** şi **Logismus** din Ulpia Traiană, **Philetus** din Alba-Iulia, **Eutyces** din Partoş etc [69]. Pe astfel de inscripţiuni stă de regulă mai întâiu numele stăpânului, în onoarea căruia a fost ridicat monumentul şi apoi numele libertului, care şi-a arătat astfel recunoştinţa sa. Pe o inscripţie găsită la Desa în Oltenia stă din contra numai numele libertului, şters întâmplător până la terminaţia -us, şi al soţiei sale **Helpis**. Numele patronului lipseşte, ca şi cum s-ar înţelege de la sine; stă scris numai *patrono bene merenti* [70]. O inscripţie identică, în care numele patronului de-asemenea lipseşte, e cea despre care vorbeşte V. Pârvan în „Inceputurile vieţei romane la gurile Dunării" pag. 135, şi care a fost găsită la Bărboşi. Numele libertului e aici *Apollonius*, al soţiei sale — lucru curios — tot *Helpis*.

Prin cultura şi situaţia lor socială, coloniştii greci făceau parte dintre fruntaşii întregei populaţiuni şi intrase de timpuriu în legături strânse cu conlocuitorii lor de limbă latină.

Caracteristic e cazul unei societăţi de cult comun şi ajutor reciproc, aşa numitul colegiu al lui Iupiter Cernenus, de care ne vorbeşte o tablă cerată din 9 Februar 167 d. Chr. [71]. Preşedintele colegiului, **Artemidorus Apolloni**, cum şi cei doi casieri, *Valerius*

[68] C. I. L. III, Suppl. fasc 2, nr. 7988: *Dis Manibus. Aurelis Volusiano nimia calamitate m[ar?]i o[presso?] vixit annos XVI pro pietate sua . . . ecia, calicles Timocrates liberti et Aurelia Irene mater filio posuerunt.*

[69] C. I. L. III 1, nr. 1382, Mintia: *Dis Manibus. Memoriae C. Licinii, Collina tribu Caesarea Pontici, veterani alae 1 Augustae Iturerorum, vixit annos L. militavit annos . . . Licinius Euprepes libertus patrono fecit.* C. I. L. III Supl. fasc. 2. nr. 7989. Archaeologiai Értesitő XXII (1912) p. 54? (= C. I. L. III 2, nr. 6269): *Dis Manibus. Q. Aurelio Q. filio Papiria tertio decurioni et flamini coloniae Sarmizegetuse Q. Aurelius Saturninus, augustalis coloniae, et Proshodus et Logismus, liberti et heredes f(ieri) c(urabant).* C. I. L. III 1, nr. 1232, Alba-Iulia: *Claudiae Marcianae Ulpius Domitius et Philetus patrone* (sic!) *optimae.* C. I. L. III 1, nr. 1110, Partoş: *DSIM. pro salute et incolumitatem M. Aurelii Thimothei et Aurelii Maximi votum muncupavit solvitque Euthyces eorum libertus. Retulit.*

[70] C. I. L. III 1, nr. 1587, Desa: . . . *us et Helpis liberti patrono bene merenti.*

[71] Tabla cerată nr 13 la George Popa op. cit. p. 24 (= C. I. L. III 2, nr. 1, pag. 925) . . . *Artemidon Apolloni magister collegi Iovis Cerneni et Valerius Niconis et Offas Menofili, questores collegi eiusdem posito hoc libello publice testantur: ex collegio suprascripto ubi erant homines LIIII, ex eis non plus remasisse ad Alburnum quam quot homines XVII . . .*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

Niconis şi **Offas Menofili**, erau, dupăcum îi arată numele, Greci. Membrii însă, judecându-i tot după nume, erau Romani sau în general oameni de limbă latină.

In unele inscripţiuni apare sporadic şi câte un cuvânt grecesc neîncetăţenit în limba latină, precum *digma* (= δεῖγμα „probă, exemplar") într'o inscripţie găsită lângă râul Buzău [72].

Intr'un contract de vânzare din 4 Octombre 160 d. Chr., păstrat în tablele cerate de la Abrud, unul din garanţi, grec de neam, neştiind să scrie latineşte, semnează în textul latin al contractului cu litere greceşti: Αλεξανδρει Αντιπατρι σεκοδο αυκτωρ σεγναι [73].

Proprietarul unei mine din Munţii Apuseni, **Memmius Asclepi**, Grec de neam, îşi arendează în 20 Mai 164 d. Chr. groapa auriferă unui Roman Aurelius Adjutor, dar la facerea contractului, declarând că nu ştie scrie *(quia se litteras scire negavit)*, pune pe un om de încredere, Flavius Secundinus, să-l scrie latineşte ca din partea sa [74]. Grecul nu ştia carte latinească, dar grecească va fi ştiut!

Dintre inscripţiunile descoperite până acum multe sânt redactate în limba greacă [75], şi chiar un contract păstrat tot în tablele cerate de la Abrud e scris deasemenea pe deantregul în greceşte [76].

Dacă însă coloniştii greci din Dacia scriau în diferite împrejurări limba lor în locul celei latine, ei trebuiau cu atât mai vârtos s'o şi vorbească. Graţie firii lor sociabile şi mlădioase şi graţie mai ales intereselor şi diferitelor ocupaţiuni ale lor, care le impuneă legături strânse cu autoritatea romană şi contact zilnic şi direct cu cetăţenii de neam roman, coloniştii greci par a

[72] Vezi A. Philippide, *Originea Rom.* I, p. 501. Cât priveşte numele *Prosmoni* dintr'o inscripţie din Alba-Iulia nr. 7807, el nu poate fi un cuvânt grec „Πρόσμονοι scilicet perseverantes", cum crede editorul ei (la Philippide ibidem p. 503), ci e vorba de un colegiu al Prosmonilor, originari din oraşul dalmat Prosmona; vezi A. D. Xenopol, Ist. Rom. ed. 3, vol. I, p. 132.

[73] Vezi textul contractului în tabelă cerată nr. 4 la G. Popa, Tablele cerate p. 20 (C. I. L. I, 2, nr. XXV).

[74] Vezi textul contractului în tabela cerată nr. 6 la G. Popa, op. cit. p. 21 (C. I. L. I, 2, nr. X).

[75] C. I. L. III, nr. 786, 1107, 1422, 7740 *a*, 7762, 7766, 7766 *a*, 7781, 7782 etc.

[76] Vezi textul la G. Popa, op. cit. p. 23, nr. 11.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

fi fost pe de altă parte primii care şi-au însuşit bine limba latină şi s'au asimilat. Ei au avut prin urmare aici şi un însemnat rol latinizant sau romanizant.

Contingentul grec din populaţia Daciei pe timpul stăpânirii romane se reflectează puternic şi în nomenclatura topică de atunci a ţării.

Dintre numele de localităţi din Dacia a căror origine e greacă, relevez aci pe cele mai evidente:

Triphulum, oraş atestat în Geografia lui Ptolemeu III, 810: Τρίφουλον[77]. Părerea lui W. Tomaschek[78], că acest nume ar fi dac nu e întemeiată. Comparaţia cu *Tribulium* din Dalmaţia e prea nesigură, iar Τριφυλῖνος [οἶνος] e vădit grecesc. In Τρίφουλον se recunoaşte uşor adjectivul grec τρίφυλος, -ον „von drei Zünften, Stämmen, aus so vielen bestehend" —, din φῦλον „trib, seminţie". Un φῦλον se împărţea în trei φρατρεῖαι, iar fiecare fratrie constă din treizeci de γένη. Şi dacă în Dacia avem un oraş *Phrateria* — vezi mai jos —, nume necontestat grecesc, nu e de mirare că din acelaşi izvor avem şi pe *Triphulum*. Redarea lui υ prin ου, Τρίφουλον în loc de Τρίφυλον erà proprie mai ales dialectelor beotic, laconic şi arcadic[79]. Localitatea *Triphulum* din Dacia romană aminteşte ţinutul muntos Τριφυλία din Elida în Peloponez, numit astfel ἀπὸ τοῦ τρία φῦλα συνεληλυθέναι (Strabo 8, 337). Numele de care ne ocupăm cât şi transcrierea lui ne conduc deci la Grecia propriu zisă.

2. **Phrateria**, oraş în Dacia, atestat tot în Geografia lui Ptolemeu III, 8, 10. Localizarea lui e nesigură, pare a fi fost situat în Oltenia. Numele e un pendant al celui precedent, căci Φρατερία stă în loc de φρατρία „eine durch Stamm oder Familienverwandtschaft verbundene Volksabteilung, Volkstamm, Geschlecht. Dann eine politische Volksabteilung, die ursprünglich auf Verwandtschaft beruhte; in Athen eine Unterabteilung der φυλή, welche aus drei φρατρίαι bestand, deren Mitglieder φράτο-

[77] Vezi Ptolemaei Geographia, tabulae a C. Mullero instructae, ed. Firmin Didot.

[78] Die alten Thraker II, 2, 76 [= Sitzungsb. der k. Akad. der Wiss phil. hist. Klasse tom. 131].

[79] Comp. A Thumb, Handbuch der griechischen Dialekte (Heidelberg, 1909), 28, 85, 91, 218, 222, 255, 273 etc.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

ρες hiessen und durch religiöse Bräuche und Festlichkeiten miteinander verbunden waren. Topicul Φρατερία se deosebeşte formal de apelativul φρατρία numai prin intercalarea unui ε între consoanele τρ. Acest fenomen (epenteza) erà foarte obişnuit în vechile dialecte greceşti, d. ex.: ἄστρου = ἄστρον, τεροπῆ = τροπῆ, εὐκεραία = εὐκραία etc.[80].

3. **Hydata,** numele grec (Ὕδατα) atestat la Ptolemeu al oraşului din Dacia numit pe latineşte Aquae. Că Hydata nu e aici o traducere voită a latinului *Aquae,* reiese din faptul că Ptolemeu nu numai că nu obişnuià a face asemenea traduceri, dar nici chiar forme greceşti dialectale nu le înlocuià prin cele literare, ci le lăsà neatinse, transmiţându-ni-le întocmai cum i-au fost comunicate şi lui. Astfel ar fi putut de exemplu foarte bine ca în loc de amintitele Τρίφουλον şi Φρατερία să scrie, Τρίφυλον şi Φρατρία, adică aşà cum cereà limba comună literară, dar n'a făcut-o.

4. **Zeugma,** oraş în Dacia: Ζεῦγμα[81]. E apelativul grec ζεῦγμα „legătură, jug; pod de vase". Aminteşte pe Ζεῦγμα, oraş în Siria lângă Samosata, pe ţărmul drept al Eufratului[82].

5. **Acmonia,** oraş în Dacia (Ptolemeu III, 8, 10), situat pe Bistra la sud de Ulpia Traiană. Aminteşte pe Ἀκμονία sau Ἀκμόνεια, oraş în Frigia, întemeiat de Acmon, un fiu al lui Manes[83].

6. **Cedonia,** staţie pe calea de la Alba-Iulia la Olt: pe tabula Peutingeriana *Cedonie,* la Geograful Ravennat 188, 14 *Cedonia.* După Mommsen şi Tomaschek, lângă Sibiiu, după J. Jung şi C. Gooss în apropiere de actualul Ruscior[84]. Aminteşte localitatea *Kidonia* din Asia-Mică la golful Adramitti şi pe Κυδωνία din Creta[85].

7. **Stenarum,** localitate în Transilvania lângă Turnu-Roşu. (Tabula Peutingeriana). Tot acolo erà situată însă, după Ptole-

[80] Vezi numeroase exemple la G. Meyer, Griechische Gramm. ed. 3, p. 157 şi la R. Kühner, Griech. Gramm. ed. 2, pag. 149.

[81] Ptolemeu III, 8, 10. După Firmin Didot, op. cit., la sud de Tibiscum pe malul stâng al Dunării. Alţii îl identifică cu *Pons Augusti* de pe Mureş, sau îl aseazà lângă Olt, cam unde e actualul Râmnic, vezi Paulys Encyclopaedie.

[82] W. Pape, Wörterbuch der griechischen Eigennamen I, p. 440.

[83] W. Pape, Wörtenbuch der griechischen Eigennamen I.

[84] Vezi articolul lui Patsch din Pauly-Wissova, III, 1827.

[85] Comp. G. Kisch, Zur Wortforschung in Korrespondenzblatt f. siebenb. Landeskunde XLVIII (1925), p. 106—107.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

meu III, 8, 10, localitatea Angustia. Numele acesta lipseşte pe Tabula Peutingeriană, dupăcum la Ptolemeu lipseşte *Stenarum*. E vorba deci de una şi aceiaşi localitate cu două nume. Numele *Angustia* e vădit latin şi însemnează „loc îngust, strâmtură, trecătoare". Cât priveşte pe *Stenarum*, neexplicat până acum, eu cred că e o formă „îndreptată" de vreun copist, căruia îi pluteà înaintea ochilor un nume latin de localitate în *-um*. Forma originală trebue să fi fost *Stenaruma* sau mai exact *Stenorrumē* = gr. στενορρύμη „drum îngust, strâmtură, trecătoare". Din cele două nume, unul e prin urmare traducerea celuilalt.

8. Τίασον sau Τίασσον, oraş în Dacia, atestat la Ptolemeu III, 8, 9. Probabil o colonie de lângă râul Τιασσός, numit şi Τίασα, în Laconia, între Sparta şi Amiclae. Numele Τιασσός, care în toponimia thracă nu e atestat, nu poate fi explicat etimologic prin limba greacă, dar e legat de pământul grecesc ca celelalte nume prehelenice de localităţi, de munţi şi râuri formate cu sufixele *-s-*, *-ss*, precum sunt Παρνασός, Ἴλισός în Grecia, Ἁλικαρνασσός, Λυνεσσός în Asia Mică[85].

9. **Ampelum**, oraş atestat în inscripţiuni[86] şi situat pe locul actualei Zlatna. Erà reşedinţa administratorului minelor statului din Munţii Apuseni. Numele *Ampelum* aminteşte apelativul grec ἄμπελος „viţă de vie; vie". Regiunea râului Ompoiu, pe care e aşezată Zlatna, e întradevăr, cum îmi comunică G. Kisch, prielnică viilor. Tot la grecul ἄμπελος reduce numele *Ampelum* şi Dr. Árpád Budai, cu ocazia descrierii unei grupe dionisiace de marmură găsite în Alba-Iulia, printre care se află şi statuia unui tânăr încununat cu foi de viţă, probabil zeul *Ampelos*[87]. Forma *Ampelum* e acuzativul latin întrebuinţat ca nominativ, ca la alte nume de oraşe şi localităţi, precum: *Portum Augusti*, *Aquas Apollinaris*, *Salinas* etc.[88]. S'ar puteà naşte totuşi bănuiala, că numele *Ampelum* ar putea fi dac şi prin urmare thrac. Această

[85] Despre astfel de nume vezi P. Kretschmer, Die griechische Sprache în „Einleitung in die Altertumswissenschaft" editată de Gercke şi Eduard Norden I, p. 152. Cunoscuta scriere a lui A. Fick, Vorgriechische Ortsnamen, nu-mi stă momentan la îndemână.

[86] C. I. L. III, 1278—1337, 7832—7846.

[87] Dolgozatok VII (1916) p. 98.

[88] Vezi astfel de nume la H. Gross, Zur Entstehungs-Geschichte der Tabula Peutingeriana, Berlin-Bonn, 1913, pag. 26—27 etc.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

bănuială va fi însă greu de verificat, întrucât *Ampelum* nu apare nicăiri pe teritorul thrac, în schimb însă foarte des pe pământ grecesc, aşà în Creta, în Samos, în peninsula Sithonia din Sfântul Munte (aici e şi azi un *Cap Ampelon*) etc.[89].

Din toate cele expuse rezultă că numărul coloniştilor greci din Dacia a fost destul de însemnat, că în mare parte ei erau aşà zicând colonişti de elită şi ca atare au trebuit să exercite o înrâurire culturală nu mică asupra tuturor celorlalţi.

In astfel de împrejurări n'a fost decât firesc, că în graiul daco-latin al coloniştilor să se introducă de timpuriu un însemnat număr de cuvinte greceşti, care în bună parte s'au păstrat în româneşte până în ziua de azi.

Elementele vechi greceşti din româneşte datează deci din timpul colonizării. O influenţă culturală grecească asupra Dacoromanilor cu corolarul ei firesc de înrâurire lingvistică, a fost de altfel posibilă şi în epoca următoare, a stăpânirii gepide în Dacia, şi anume până târziu în secolul al VII-lea. Atunci prin aşezarea Slavilor şi Bulgarilor în sudul Dunării, legăturile străvechi ale acestei ţări cu lumea grecească au fost pentru mult timp întrerupte.

Alături de cuvintele greceşti rămase de la vechii colonişti Greci ai acestei ţări, care s'au topit în masa Dacoromanilor, trebue să existe deci în româneşte şi altele, venite prin treptatele iradiaţiuni culturale din sudul grecesc în timpul ulterior stăpânirii romane. O bună parte din cuvintele de origine greacă, comune dacoromânei şi aromânei, sânt intrate desigur pe această din urmă cale.

In tot cazul numărul lor e mult mai mic decât al celor intrate direct prin vechii colonişti greci ai Daciei. Vorbesc hotărît pentru acest punct de vedere mai multe împrejurări peste care nu se poate trece:

E mai întâiu faptul, că în nomenclatura topică a României de azi există o serie de elemente vechi greceşti, care ca apelative sânt pierdute fără urmă în limba română, sau poate că nici n'au existat vreodată ca atare în româneşte. Asemenea elemente, numiri de munţi şi de râuri, n'au putut fi introduse din afară, pe cale culturală, ci presupun cu necesitate existenţa străveche a unei populaţiuni greceşti aici, de la care se trag ele. Acesta e

[89] Vezi articolul lui Hirscfeld din Pauly-Wissowa RE. 1, 2 p. 1881—1882.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

însă tocmai faptul de care ne vorbeşte, cum văzurăm, independent istoria. Acele nume topice vor fi tratate mai la vale. Dacă în toponimia română există o serie de nume greceşti de munţi şi râuri, care nu pot dată decât numai din timpul colonizării, atunci cu atât mai mult trebue să existe şi în limba comună, paralel cu ele, un număr mai mare sau mai mic de vechi elemente greceşti de aceeaşi etate cu acelea.

In al doilea rând vine faptul că elementele vechi greceşti din româneşte reflectează în mare măsură unele particularităţi dialectale vechi greceşti care sânt necunoscute nu numai limbii neogrece, dar şi limbii greceşti comune (Κοινή), care de timpuriu a luat locul dialectelor, pe care le-a desfiinţat.

Afară de aceasta, elementele vechi greceşti din dacoromâna, în marea lor majoritate, sânt necunoscute dialectului aromân. Dacă ele ar fi fost introduse în urma iradiaţiunilor culturale din sudul grecesc şi n'ar fi fost împrumutate direct de la populaţia greacă din Dacia, atunci ar fi trebuit să le posedă numai decât şi Aromânii. Negreşit, dacă unele elemente vechi greceşti sânt comune ambelor dialecte aceasta e cu totul firesc şi tot atât de puţin surprinzător ca şi faptul că o serie de elemente vechi greceşti sânt comune întregei romanităţi (vezi mai sus). Numai faptul bate la ochi, că majoritatea lor sânt necunoscute dialectului aromân, la care fapt numai se şi referă explicaţia de mai sus cu privire la vechimea lor.

II.

Observaţiuni generale.

3. *Reflexe dialectale vechi greceşti.*

Când studiem elementele streine sau de împrumut dintr'o limbă oarecare, nu putem trece cu vederea dialectele limbei din care s'au făcut împrumuturile respective. Altfel am fi nevoiţi la stabilirea etimologiilor să facem uz, mai mult decât trebue şi în deşert, de formulele fixe: „obscur", „neexplicat", „intrat printr'o filieră necunoscută" etc. Imprumuturile dintr'o limbă într'alta nu se fac toate din limba literară respectivă, ci şi din dialectele sau din subdialectele acesteia. Să luăm bunăoară ca exemple mai apropiate două cuvinte româneşti din limba ucraină: *persic*

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

„piersic“ şi *kiptar* „pieptar“. Un filolog care ar ţineà în mod simplist la regularitatea legilor fonetice şi n'ar cunoaşte fenomenul dialectal român al palatalizării labialelor, văzând că labiala *p* s'a păstrat în *persik*, iar în *kiptar* nu, ar admite ca justă originea românească a celui dintâiu şi ar contestà pe aceia a lui *kiptar*, sau dacă totuşi, de nevoie, ar admite-o şi pe aceasta, fiindcă nu l-ar putea explicà din altă limbă, atunci ar avea grijă să adaoge imediat: „Inlocuirea lui *p* prin *k* rămâne de explicat“! Altminteri i s'ar imputà că „procedează cu uşurinţă“. De fapt ruteanul *kiptar* mai reflectează încă o particularitate dialectală română, care nu se leagă cu necesitate de cea dintâiu. E trecerea lui *e* neaccentuat în *i*; altminteri ucraina ar avea *keptar* nu *kiptar*. Privitor la ruteanul *kiptar* mai e de observat, că chiar dacă azi n'ar mai există nicăiri în româneşte forma *cheptar* sau *chiptar* şi negăsind-o de fapt nici în texte sau glosare vechi, existenţa ei faţă de forma literară *pieptar*, bazată pe forma ruteană şi pe particularităţile dialectale fonetice româneşti, bine cunoscute, ar fi pe deplin asigurată. Contra unei astfel de reconstrucţiuni n'ar avea nimeni nimic de zis.

Imprumuturile dintr'o limbă într'alta nu se fac deci numai din dialectul principal al limbei respective, adică nu numai din aşa zisă limba literară, ci şi din dialectele secundare ale acesteia. De acest fapt trebue să ţinem seamă şi la studierea elementelor vechi greceşti.

Coloniştii greci din Dacia fiind veniţi, cum văzurăm, din toate părţile lumii greceşti, existenţa de urme vechi dialectale în fondul elementelor greceşti din limba română se impune de la sine.

In cele ce urmează voiu da câteva exemple:

Să începem cu vorba *drum*, pe care O. Densusianu H. L. R. I, 200, o pune cu drept cuvânt printre elementele moştenite ale limbii române. Densusianu alătură de grecul δρόμος forma latină corăspunzătoare **dromus* şi dă ca paralelă romanică pe sicilianul *dromu*. Trecând însă subt tăcere şi neputând explicà trecerea lui *o* în *u*, etimologia aceasta n'a prins, şi filologii următori — şi chiar Densusianu însuşi în Dicţionarul său etimologic — s'au ferit să mai vorbească de originea acestui cuvânt, sau cel puţin nu l-au mai socotit element moştenit. Inlocuirea lui *o* accentuat prin *u* în domeniul limbei române e într'adevăr ceva insolit, atât

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

în elementele latine propriu zise cât şi în cele de origine greacă veche, căci avem *loc* din *locus*, *foc* din *focus*, *corn* din *cornu*, *toapsec* din lat. *toxicum* < τοξικόν, *coacin* din *coccinus* < κόκκινος, *Nicoară* < Νικόλας etc. Iată însă că înlocuirea lui *o* prin ου (*u*) era tocmai una din particularităţile fonetice de căpetenie ale dialectului ionic, d. ex.: ion. νοῦσος = νόσος „boală", ion. οὖρος în loc de ὄρος „munte, deal", ion. οὖλος = ὅλος „întreg, tot", ion. κοῦρος = κόρος „băiat" etc. [1]. Grecul δρόμος a avut prin urmare în dialectul ionic forma δροῦμος, de unde rezultă că românul *drum* trebue privit ca o rămăşiţă din acest vechiu dialect grecesc. Cuvântul *drum* există numai în dialectul dacoromân şi în cel meglenit; aromâna pare că nu-l cunoaşte. Serbo-bulgarul *drum* e din româneşte; forma neogreacă e δρόμος.

Originea veche greacă (ionică) a cuvântului nostru *drum* se întăreşte apoi prin faptul, că aceeaşi particularitate fonetică, proprie dialectului ionic, o mai găsim reflectată în româneşte şi de alte cuvinte de origine greacă vechi precum: *amurg*, *buc*, *mur*, *Murta*, *spuză* etc. Etimologia acestor cuvinte va fi discutată amănunţit mai la vale. Privitor la *spuză* observ însă chiar aici că grecul σπόδιον a trecut în latina clasică subt forma dorică *spōdium* (dor. σπώδιον [2]) şi n'a lăsat pe cât se pare nicio urmă în romantitatea occidentală. In latina balcano-carpatică însă a învins forma ionică σποῦδιον — *spudia*, tot aşà după cum ionicul μῆλον „măr" a înlocuit pretutindeni forma clasică latină *malum* = doric μᾶλον.

Chiar când nu e vorba de fenomene fonetice aplicate consecvent într'un dialect sau altul, ci numai de alterări fortuite şi izolate, în forma unor cuvinte, putem adesea preciză în temeiul arătărilor celor vechi, dialectul grecesc din care a fost împrumutat cutare cuvânt sau cutare variantă formală a lui. Astfel românul *brotac* ca şi sicilianul *vrotaku* are la bază forma ionică βρόταχος „broască", nu pe cea atică βάτραχος [3]. In afară de forma βρόϑαχος — cu ϑ în loc de τ — acest cuvânt mai aveà în greaca

[1] R. Kühner, Ausführliche Grammatik d. griech. Sprache, ed. 2, I, § 27, pag. 119.

[2] Comp. κῶρος şi κώρη „băiat şi fată" în loc de κόρος, κόρη, μῶνος = μόνος „singur" (dicţionarele).

[3] βρόταχος τὸν βάτραχον, Ἴωνες καὶ Ἀριστόφανης καὶ παρὰ Ξενοφάνει. Etym. Magnum 214, 44: Hoffmann, Die griechischen Dialekte 3-ter Band p. 272.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

veche şi alte variante, anume βρύτιχος şi βύρθακος[4]. La o variantă a formei ionice atestate *βρότιχος — comp. βρύτιχος — se reduce rom. *broatec*, iar βρόσικος — cu σ în loc de ϑ — stă la baza românului *broască*. Că printre variantele greceşti ale acestui cuvânt au existat sigur şi unele cu ς în loc de ϑ ştim din istoria vechilor dialecte greceşti — vezi mai jos —, şi se confirmă şi prin calabr. *vrosaku* „broască" din *βρόσακος = βρόθακος. Latinul vulg. *bruscus* cum şi alb. *breshkë* se reduc la o variantă greacă *βρύσικος = βρύθικος, care e pendantul formei atestate βρύτιχος = *βρύτικος, de unde şi varianta albaneză *bretek*. In sudul Italiei cuvântul grec a dat naştere la o mulţime foarte variată de forme dialectale[5].

Dar redarea lui ϑ prin ς era proprie unui subdialect doric, laconicul, în care fenomenul e bine atestat chiar în monumente anterioare erei creş ine: σιοφόρος = ϑεοφόρος, ἀνέσηκε = ἀνέθηκε, παρσένος = παρθένος, ὀρσίς = ὀρθός etc.[6]. Românul *broască* reducându-se la un tip *βρόσικος, cu σ în loc de ϑ, trebue deci considerat ca o rămăşiţă din acest dialect vechiu grecesc.

O particularit te esenţială a întregului dialect doric cu toate subdiviziunile lui era păstrarea neschimbată a voca'ei lungi *ā* înlocuită în grupa de dialecte ionico-atică prin *ē* (η), precum: dor. φᾶμα = φήμη, μᾶλον = μῆλον, μᾶκος = μῆκος etc. Adesea însă şi un η primar e redat prin *ā* (hyperdorismus)[7]. Multe împrumuturi latineşti sânt făcute din dialectul doric, d. ex. *machina* < dor. μαχανά = atic μηχανή, *Latona* < dor. Λᾶτώ = atic Λητώ, *Aesculāpius* < Αἰσκλαπιός = atic Ἀσκληπιός etc.[8].

Dintre elementele greceşti ale limbei române, venite prin dialectul doric, voiu aminti mai întâiu pe **natră** „firele urzelei dintre iţe şi sulul dindărăt". La baza acestui cuvânt stă forma dorică νᾶτρον a grecului atic νῆτρον „Spindel, fus; der einzelne

[4] βρύτιχοι βάτραχοι μικροὶ ἔχοντες οὐράς; Βύρθακος· βάτραχος; βόρταχος· βάτραχος (Hesychius).

[5] Comp. G. Rohlfs, Griechen u. Romanen in Unteritalien (Genève 1924), p. 15.

[6] Comp. A. Thumb, Handbuch der griechischen Dialekte (Heidelberg 1909), § 95, p. 88, unde se arată că acest σ (în loc de ϑ) nu era o imperfectă expresiune grafică, ci redà pronunţarea lui -s.

[7] A. Thumb op. cit. § 79, p. 74; 97, 99, 254.

[8] Comp. F. Skutsch în introducerea lucrării Stowassers Lateinisch-Deutsches Wörterbuch, ed. 3 (Wien-Leipzig 1910) pag. XXI.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

gesponnene Faden, firui tors" din νέω „a toarce", νητός „tors". Forma feminină a cuvântului românesc faţă de neutrul grecesc nu reprezintă aici o simplă schimbare de gen, cum se întâmplă adesea, ci reproduce direct forma greacă de plural νᾶτρα cu sensul colectiv de fire sau firele toarse.

Tot aici îşi are locul şi forma neexplicată până acum a românului **sarică** (= calabr. *sarga*, span.-portugh. *sarga* „Art wollener Stoff") faţă de latinul *sēricum* „seidenartiger Stoff" < gr. τὸ σηρικόν „robe de soie". Forma *sarica* apare târziu în Itinerariul lui Antonin de Plaisance ed. Geyer 183, dar e veche şi se reduce la o formă dorică *σαρικόν = ion. atic σηρικόν. Explicaţia formei latine cu *ā* în loc de *ē* prin comparaţie cu *Sevarina* = *Severina* (C. I. L. III, nr. 1669), dată de O. Densusianu HLR. I, 74 e greşită. Pe această cale se explică în domeniul latin numai trecerea unui *e* neaccentuat în *a* (comp. *passar* = *passer*) nu însă a unui *e* accentuat.

Tot la o formă dorică se reduce şi rom. **tărâncă** „legătura de fier ce cuprinde osia de arcul trăsurii; întinzătoarea sau lamba carului" [9], deşi în româneşte primul *ă* din acest cuvânt s'a putut desvoltă tot atât de bine dintr'un *ē* (*η*) primitiv ca şi dintr'un *a*. Cuvântul *tărâncă* nu există — pe cât se pare — nici în limbile vecine şi nici în celelalte limbi romanice, dar e acelaşi — şi aici e dovada originii lui dorice — cu latinul vulgar *tarinca* sau *taringa* "ferreus clavus" din glosele culese de Diefenbach. La baza lui stă forma dorică asigmatică a grecului στήριγγα nom. στῆριγξ „Gabel, womit man die Deichsel stützte vor dem Anspannen; furca ce ţine oiştea trăsurii în sus, când trăgătorii nu sânt înjugaţi". Cât priveşte dispariţia lui ς iniţial urmat de consoană: dor. στᾶριγγα — *tarinca* > *tărâncă*, să ne reamintim că acest fenomen era foarte obişnuit în limba greacă veche [10]. Redarea grupului γγ prin *nc* e regulată, compară gr. σπήλυγξ σπήλυγγα > lat. *spelunca* etc. Numai *â* din silaba a doua face oarecare dificultate: ne-am aşteptă la *i*. Reconstruirea unei forme cu υ — acesta dă în româneşte *â*, vezi mai la vale! — *στάρυγξ e posibilă, deoarece avem πλάτυγξ alături de πλάτιγξ etc., dar nu e

[9] Fr. Damè, Term. pop. 16; Săghinescu, Vocabular, 71.

[10] *καφώρη* = *σκαφώρη*, *κόνυζα* = *σκόνυζα*, *πέλεθος* = *σπέλεθος*, *πύραθος* = *σπύραθος*, *σμικρός* = *μικρός* şi multe alte exemple la G. Meyer, Griech. Gramm. I, p. 332—333.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

necesară, căci în româneşte şi alături de *părinc* „un fel de meiu“ există o variantă *părâng*, despre care vezi S. Puşcariu EW. nr. 1269. Inlocuirea lui *-incă* prin *-âncă* s'a petrecut deci în limba română.

Dorice sânt apoi: adjectivul *mic* pe care-l vom discută mai jos şi din alt punct de vedere; numele de persoană *Nicoară* dor. Νικόλας = atic. Νικόλαος, ion. Νικόλεως etc.

Urme vechi dialectale greceşti în limba română sânt apoi cele eolice. După arătările unanime ale gramaticilor, Eolii accentuau cuvintele pe penultima sau antepenultima, adică la fel cu Latinii, d. ex.: πόταμος, βασίλευς, λεῦκος, σόφος, βάρυς, φύκιον etc. în loc de ποταμός, βασιλεύς [11] etc. Se înţelege însă, că accentuarea cuvintelor româneşti de origine greacă nu poate fi privită numai decât ca venind direct din cea eolică, întrucât cuvintele greceşti trecând în graiul latin erau acomodate neapărat accentuării latine, indiferent de accentuarea lor greacă. Imprejurările când această regulă a fost călcată vor fi discutate la fiecare caz în parte. Criteriile după care se recunosc eolismele din româneşte sânt mai ales diferitele înlocuiri de vocale. Astfel o particularitate a dialectelor eolice, tesalicul şi mai ales lesbicul, erà înlocuirea lui o prin υ (= *ü* sau *u*): ὔμαλος = ὁμαλός „neted, egal“, ὄμφαλος = ὀμφαλός „buric“, ὔπισθα = ὄπισθα „îndărăt, în urmă“, ὔμοιος = ὅμοιος „asemenea, egal“, ὕσδος = ὄζος „ramură“, στύμα = στόμα „gură“ etc. [12]. In legătură cu această particularitate fonetică sânt în româneşte de origine eolică cuvinte ca *ismă*, *usuc* (= arom. usâc), etc., ale căror etimologii vor fi discutate mai la vale. Altă particularitate a dialectului eolic erà înlocuirea lui α prin υ, d. ex.: σύρξ = σάρξ „carne“, βύθος = βάθος „adâncime, profunzime“, μύσταξ = μάσταξ „gură; buza superioară; mustaţă“ etc. [13]. Mai importantă pentru tema noastră e particularitatea subdialectului tesalic de a înlocui pe ω prin ου: χούρα = χώρα, Μέτουπος = Μέτωπος, τοῦν = τῶν, οὺς = ὡς etc. [14]. Intr'o serie de cuvinte româneşti ca *leurdă*, *uture*, *zgură* etc. se oglindeşte clar acest fonetism tesalic: tot la el se referă şi span.

[11] A. Thumb, Griechische Dialekte § 255, p. 254.

[12] R. Kühner, Gr. Gramm. § 24, p. 107; A. Thumb op. cit § 245, 3; § 255 p. 255.

[13] R. Kühner, Gr. Gramm. § 24, p. 107.

[14] A. Thumb, Griech. Dialekte § 245, 6 p. 238.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

zumo din grecul ζωμός, al cărui *u* în loc de *o* n'a fost explicat până acum [15].

4. *Vocalismul.*

O însemnată particularitate fonetică a elementelor vechi greceşti din limba română se învârteşte în jurul chestiunii, dacă vorbele *leu* şi *pepene* fac într'adevăr parte din fondul moştenit al limbei, ori sânt elemente streine intrate târziu în limbă. In realitate atât *leu* cât şi *pepene* sânt simţite în genere ca elemente moştenite şi considerate ca derivând din latinele *leo* şi *pepo, -inem.* Se ştie însă că din elementele latine moştenite numai aceste două au rămas refractare diftongării lui *e* scurt şi accentuat. Din această cauză unii le şi contestă locul printre elementele moştenite, observând cu drept cuvânt, că în loc de *leu* ar fi trebuit să avem **ieu* — compară *iepure* din lat. *lĕpus lĕporem* etc. — şi, în loc de *pepene*, **piepene*, cu varianta dialectală **chepene*, ca şi *pieptene, cheptene* din lat. *pecten, -inem.* Dintre filologi, S. Puşcariu EW. nr. 968, 1298 le admite pe amândouă ca făcând parte din elementele moştenite, la fel W. Meyer-Lübke EW. nr. 4784, 6395, care pune totuşi pe *leu* în paranteză. Tiktin RDW. p. 906 şi 1144 se mărgineşte numai să constate nediftongarea lui *e* în amândouă aceste cuvinte, fără să se pronunţe categoric, dacă sânt ori nu elemente moştenite. In schimb Candrea-Densusianu au sacrificat pe *leu*, lăsându-l afară din Dicţionarul lor, dar n-au cutezat a procedà la fel şi cu *pepene.* Pe acesta l-au admis printre elementele latine moştenite (DE. nr. 1366), observând însă că nediftongarea lui *e* „nu este explicată". De fapt, în ceea ce priveşte pe *leu*, de el ne-am scăpà mai uşor, întrucât îl întâlnim subt o formă apropiată şi în limbile slavice. La rigoare l-am puteà deduce din vreo limbă slavă, şi H. Brüske [16] s'a grăbit chiar să precizeze acest izvor slav: limba ucraineană. Nu tot aşà stă însă lucrul cu *pepene.* Limbile slavice nu posedă nicio urmă de acest cuvânt. Şi nici limba albaneză nu ne vine într'ajutor, întrucât aici vocala *e* apare ca *ie*: *pĭeper, pĭepen.* Sântem nevoiţi deci să considerăm acest cuvânt ca moştenit, cu toată nediftongarea lui *e.* De altfel nu e nici metodic să respingem apriori

[15] Vezi W. Meyer-Lübke Rom. Gramm. I, 31.

[16] In Weigands Jahresbericht d. Instituts f. rum. Sprache XXVI—XXIX (1921) p. 30.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

etimologia evidentă a unui cuvânt, când nu putem explică numai decât o particularitate fonetică a lui. Intâiu vine etimologia, explicarea fonetică de amănunt poate fi dată şi mai târziu. Cuvintelor indoeuropene lat. *pater*, gr. πατήρ, v.-ind. *pitâr* şi lat. *frater*, gr. φράτωρ, v.-sl. *bratъ* etc., le corăspund în limbile germanice got. *fadar* şi *brothar*, ngrms. *Vater* şi *Bruder* etc. In domeniul limbilor germanice tratarea lui *t* primitiv numai în al doilea cuvânt (got. *brothar*, ngrms. *Bruder*) e normală, în cel dintâiu această dentală apare neregulat ca *d* respectiv *t:* got. *fadar*, ngrms. *Vater*. Ei bine, timp îndelungat această neregularitate sau „excepţie de la regulă" n-a putut fi lămurită. Cu toate acestea nimeni n-a cutezat să susţină că acest cuvânt ar fi fost împrumutat de vechii Germani din vreo limbă streină. Enigma a deslegat-o mai târziu filologul danez Verner, care a demonstrat cu exemplificare bogată, că aici e vorba de altă lege fonetică bazată pe accent — „legea lui Verner" —, aplicată cu aceeaşi rigurozitate la întreg materialul lingvistic ca şi celelalte legi fonetice. Un caz similar e în româneşte seria de cuvinte de origine latină în care *d* urmat de $\bar{\imath}$ accentuat s'a păstrat nealterat, nedevenind „după regulă" *z*, fenomen fonetic, a cărui explicare dată de S. Puşcariu în DR. III, 390 e singura admisibilă în starea de azi a cercetării.

Deci încă odată: nu trebue să respingem apriori etimologia unui cuvânt dacă nu putem explică numai decât o particularitate fonetică a lui, mai ales dacă n'avem alta mai bună, mai probabilă. Procedarea aceasta se impune cu atât mai mult atunci, când cuvintele respective sânt la origine din alt izvor decât cel latin. Şi acesta e tocmai cazul cuvintelor noastre *leu* şi *pepene*, care la origine sânt elemente vechi greceşti: λέων şi πέπων. Ei bine, în secolul II şi III d. Chr. s-a produs o mare schimbare în pronunţarea vocalelor greceşti, acestea au pierdut puţin câte puţin deosebirile cantitative vechi, începând a se deosebi numai după timbru. Silabele nu se mai socoteau lungi sau scurte după cantitate, ci după accent. Astfel: ξένους, ὅρα, πρόσωπον, λέων etc. se pronunţau *xēnŭs, ōră, prōsŏpŏn, lēŏn* etc[17]. In cazul acesta nediftongarea lui *e* în *leu* şi *pepene* apare ca ceva normal. Forma românească a acestor cuvinte reflectează pronunţarea greacă din

[17] Vezi Iuliu Valaori, Elemente de linguistică indoeuropeană (Buc. 1924) şi literatura citată acolo pag. 223.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

secolul II şi III d. Chr. a lui ε accentuat grecesc ca ē latin. To la aceà pronunţare grecească a lui ε accentuat se referă, cred direct sau indirect, şi vgrms. *lēwo,* mgrms. *lēwe*, oland. *leeuw* Lungimea vocalei în aceste forme germanice ale cuvântului *leu* erà până azi neexplicată, cum se poate vedeà bunăoară din Etym Wörterb. d. deutschen Sprache de Fr. Kluge a. v.

Prezenţa în româneşte a unui termen moştenit pentru animalul exotic numit *leu* se explică la fel cu prezenţa unui termen tot moştenit pentru pasărea exotică numită *păun*, lat. *pavo pavonem.* Leul erà semnul legiunii romane a XIII Gemină, care în secolul III d. Chr. staţionà în Dacia. Cealaltă legiune romană din Dacia, a V Macedonică, avea ca semn vulturul. Poate că nu este o simplă întâmplare că aceste semne, imprimate şi pe monetele romane bătute în Dacia, strălucesc şi azi în stema ţării[18].

Păstrarea nominativului în locul cazului oblic, *leu* în loc de *lăun(e)*, se explică prin faptul că în fantazia poporului leul are însemnătatea unei fiinţe mitice. Numele de fiinţe omeneşti şi mitologice păstrează de obiceiu forma de nominativ sau vocativ latin, d. ex. *om* din lat. *homo [*ac. *hominem], împărat* din lat. *imperator [*ac. *imperatorem], oaspe* din lat. *hospes [*ac. *hospitem] sor(ă)* din lat. *soror [*ac. *sororem]*, poate şi *frate* din *frater [*ac. *fratrem], drac* din lat. *draco [*ac. *draconem].* După cum însă alături de *oaspe* există şi forma de caz oblic *oaspete*, tot aşà în limba veche alături de forma *leu* a existat şi forma de caz oblic *lăun*. Această formă a fost descoperită de N. Drăganu în Psaltirea manuscript a lui Viski (1697)[19], care o întrebuinţează de mai multe ori în locul formei mai scurte *leu*, ce îi e deasemenea cunoscută. Părerea emisă de Iorgu Iordan că în topicele româneşti *Lăunele*, nume de deal şi sat argeşan şi al unui afluent al Oltului tot de acolo, se ascunde forma de caz oblic a cuvântului *leu*[20], capătă prin aceasta verificare deplină.

In ceea ce priveşte acum *pepene*, e de observat că în Moldova acest cuvânt e termenul obişnuit pentru castravete. Cu această însemnare îl întâlnim şi în domeniul romanic din Apus, anume în spaniolă, *pepine* „Gurke". Aromânul *peapine* are deasemenea ambele accepţiuni.

[18] Ilie Gherghel, Recenzie (Iaşi 1924) 9.
[19] Vezi DR. IV (anul acesta) pag. 116.
[20] Iorgu Iordan, Diftongarea lui *e* şi *o* accentuaţi în poziţiile *ă* şi *e*, pag. 302.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

Prin cele expuse până aici e dovedit, cred, în mod irecuzabil, că atât *leu* cât şi *pepene* fac parte din fondul moştenit al limbii, fiind la origine cuvinte vechi greceşti. Fonetismul lor, cu tratarea lui ε accentuat ca *ē* latin, e cu totul normal. Acest fonetism se reflectează fireşte şi în celelalte cuvinte de origine greacă, precum: *sterp* din στέριφος, *pătură* din πέταλον, *tearfă* din τέρφος. Etimologia fiecăruia din aceste cuvinte va fi discutată amănunţit mai jos.

Paralel cu tratarea vocalei scurte ε ca *ē* (lung) merge tratarea lui ι scurt şi accentuat ca *ī*. Vom vedea în adevăr mai jos, că ι din elimoanele greceşti ale cuvintelor române *omidă*, *mintă*, şi *strigă* deşi din natură scurt, n-a evoluat ca *i* scurt latin devenind *e*. Deci constatarea specialiştilor, că vocalele greceşti scurte dar accentuate au început de la secolul II şi III d. Chr. să se pronunţe ca lungi, indiferent de vechea lor cantitate naturală, se confirmă şi prin reflexele româneşti ale lui ι scurt şi accentuat grecesc.

O deosebire între vechile vocale lungi din natură şi cele scurte devenite lungi subt înrâurirea accentului, a trebuit totuşi să existe. A fost între ele o deosebire de timbru şi anume primele erau închise, celelalte deschise[21]. Aşà se explică cel puţin, că ι grecesc lung din natură şi accentuat — sânt exemple numai de *ī* provenit din εῖ — a înrâurit consoana precedentă (*d, t, s* şi *l*) transformând-o la fel caşi *ī* lung latin, d. ex.: σεῖρα (citeşte *sīra*) > *şiră, şir,* στειρος (citeşte *stīros*) > *ştir*, ca şi lat. *resīna* > *răşină* etc. *I* scurt din natură, dar lungit subt influenţa accentului n-a exercitat însă nicio înrâurire asupra consoanei precedente. El seamănă în această privinţă cu *ĭ* scurt latin, de care se deosebeşte totuşi prin aceea că n'a evoluat spre *e* ca acela. Exemple concrete vor fi date la discuţia celor câteva cuvinte în care se reflectează acest fenomen fonetic.

Trec acum la reflexele româneşti ale lui *y*. Ştim că într'o serie de cuvinte româneşti grecul *y* e redat prin *u*, bunăoară în *stup* din στύπος *martur* din μάρτυρος, *papură* din πάπυρος, vrom. *truţă* — de unde *truf-aş* — azi *trufie* din τρυφή etc. Aceasta nu trebue înţeles în sensul că *y* grec a devenit în româneşte *u*, ci numai că vorbele respective derivă din acèle vechi dialecte greceşti — laconic, beotic, lesbic, cypric, pamphylic şi ionic —, în

[21] Comp. W. Meyer-Lübke, Einführung ed. 2, § 93 urm.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

care *y* s-a pronunţat până târziu ca *u*[22]. De la secolul IV î. Chr., Beoţii au început chiar să transcrie pe υ prin ου: χρουσίω, τούχα, ἀσουλία. οὐπέρ (= υπέρ) etc.[23]. De altfel urme de pronunţarea lui *y* ca *u* s-au păstrat până în ziua de azi în unele graiuri locale neogreceşti, precum în dialectul ţaconic, în Aegina, Megara şi Atena[24]. Din contra, în dialectul atic, după mărturia monumentelor scrise, *y* s-a pronunţat ca *ü* foarte de timpuriu, în anumite împrejurări şi în cel beotic[25].

Există însă în limba română şi cuvinte vechi greceşti, care ne reamintesc limpede vechea pronunţare a lui *y* ca *ü*. Limba latină nu cunoştea acest sunet; constatarea felului cum e reflectat el în româneşte prezintă deci o importanţă cu totul deosebită. Redarea lui *y* prin *ĭu* a fost demult scoasă la iveală, citându-se cazuri ca *giur* (jur) din γῦρος, *ciul* din κυλλός, *ciupă* din κύπη etc. Acest tratament al lui *y* nu e în realitate decât desfacerea sunetului *ü* în cele două elemente constitutive ale sale: *i* şi *u*.

Ceea ce n'a fost relevat până acum e însă faptul, că *y* (*ü*) grec e oglindit în româneşte şi prin acel sunet întunecat *î*, care prin felul articulaţiunii lui ocupă locul de mijloc între *i* şi *u*[26]. Fenomenul se poate observà mai întâiu în cuvântul *râp* „murdărie pe corp, pe mâni", uzitat în Banat, Haţeg şi Mehedinţi. La baza lui stă v.-grecul ῥύπος „Schmutz, Unsauberkeit, Unreinlichkeit; murdărie, necurăţenie". Unul cu mânile murdare erà numit de Grecii vechi ῥυποκόνδυλος, adică „murdar pe la încheie-

[22] A. Thumb, Handbuch d. giechischen Dialekte (Heidelberg 1909) §§ 92, 1; 236, 6; 255, 3; 274, 2; 280, 2; 311, 2; [pag. 85, 222, 255, 289, 299, 346].

[23] A. Thumb, op. cit. p. 222.

[24] A. Thumb, Handbuch der neugriechischen Sprache ed. 2, § 6, 4 [pag. 5].

[25] A. Thumb, Handbuch d. griechischen Dialekte §§ 318; 236, 6 [pag. 364, 222] etc.

[26] In genere numai acèle limbi au pe *î*, cărora le lipseşte *ü*, şi invers; *ü* se întâlneşte numai în acèle limbi care nu cunosc pe *î*. Pecând însă *ü* poate fi redat în limbile care nu-l posedă prin *ĭu*, vocala *î* niciodată nu se poate desface în două (*ĭu*), ci e redată, dacă nu direct prin *ü*, când prin *i* când prin *u*. Astfel, bunăoară vorbitorii de limbă germană redau cuvintele române *câmp* şi *fân* prin *kümp* sau *kimp* şi *fun*. Niciodată însă *klump* sau *flun*! *Cümp* = *câmp* e atestat de timpuriu în scrierea Sasului Trõster, Das Alt und Neue Dacia (Nürnberg 1666) p. 355, tot acolo şi *fun* = fân. Alte exemple mai sânt: *müncz* = *mânz* la Anonymus Caransebesiensis 354; *sünt* = *sânt* citat de Sulzer apud N Iorga Ist. lit rom. sec. 18, vol. II, p 83. Toate aceste exemple mi-au fost comunicate de d-l N. Drăganu.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

turile degetelor". Vocala ŭ din ῥύπος a fost scurtă din natură, de aceea corespondentul ei din românul *râp* nu s'ar puteà explicà la fel cu *â* din *râd*, care se reduce la ī lung din etimonul latin *rīdeo*. Sunetul *â* din *râp* nu e deci decât pronunţarea cu buzele nerotunjite a grecului *y* (*ü*). Vreo legătură între *râp* şi *rapăn* sau *rapură* „râie la porci, cai şi câni" nu există; despre acestea vezi S. Puşcariu DR. II, 603—610.

Sunetul *â* din cuvintele româneşti *hârcă* „ţeastă", *ţârfă* „nisip", arom. *usâc* = dacorom. *usuc* „murdăria grasă din lâna nespălată a oilor", *târfă* „femeie de moravuri uşoare" etc, se reduce, cum vom vedea la discuţia etimologică a fiecăruia din aceste cuvinte în parte, tot la *y* grec. — Deci *y* grec trăeşte în limba română nu numai ca *u* şi *iu*, dar şi ca *â*; adevărata lui desvoltare strict fiziologică e reprezintată tocmai de această din urmă vocală.

Y grec aton întru cât n-a fost redat de la început prin *u* ca în *papură* din πάπυρος, *martur* din μάρτυρος etc, a devenit *e* sau *ă*: Aşà îl întâlnim în *tămâie* dintr'un mai vechiu **temâie* < *θυμώνια, poate şi *grăsun* „purcel" dintr-un mai vechiu **gresun* (< γρύσσων „Ferkel"), *ázemă* sau *ázimă* (*azmă*) din ἄζυμος etc.

In ceea ce priveşte acum tratarea diftongilor din elementele greceşti ale limbei române, materialul de care dispunem e prea restrâns spre a puteà să stabilim pe baza lui normele păstrării sau transformării lor. Interesant de constatat e numai, că sânt şi cazuri când ei şi-au păstrat vechea lor pronunţare, necunoscută limbii greceşti medii şi moderne. Astfel grecul ὄιδημα sau ὄιδμα „umflătură" trăeşte în limba română subt formele *oimă*, *uimă*, *udmă* şi *imă*. In prima formă, *oimă*, diftongul e păstrat întocmai cum se pronunţà el în greaca veche; forma *uimă* ne oferă aceeaşi pronunţare veche a lui, cu deosebirea numai că *o* accentuat e redat după moda ionică prin *u;* vezi mai sus § 3. Tot veche e şi redarea lui οι prin *u* în *udmă* — compară de pildă lat. *Pūnicus* din Φοῖνιξ etc. Numai forma *imă*, întrebuinţată în Munţii Apuseni[27] ne arată pronunţarea modernă a diftongului οι ca *i*. Aceasta nu trebue înţeles în sensul, că forma *imă* ar fi întrat în româneşte târziu din greaca medie sau modernă. Ea trebue să fie tot aşà de veche ca şi celelalte, cu singura deosebire că ne-a

[27] Vezi Grai şi Suflet, vol. II, pag. 86—87, unde e dată şi forma *oimă*, amândouă cu înţelesul de „bubă, abces".

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

venit printr'unul din vechile dialecte greceşti în care diftongii se reduseseră de timpuriu la vocale simple [28].

5 *Consonantismul.*

Dintre consonante voiu discutà mai întâiu pe φ din cauza particularităţii lui de-a fi redat când prin p: φάλαγγα ac. > *părângă*, στέριφος > *sterp*, πρόσφατος > *proaspăt*, când prin f: φάρμακον > *farmec*, τέρφος > *tearfă*, *trufie*, *truf-aş* din τρυφή. In această dublă tratare a lui φ se oglindeşte pronunţarea în două feluri a lui, după dialecte, de către Greci în primele secole ale erei creştine. Dovada acestui fapt ne-o procură inscripţiile din Dacia, în care pe lângă nume ca *Aphrodisius*, *Philotimus*, *Euphorus* [29] întâlnim altele cu φ redat prin simplu *f* precum: *Afrodisia*, *Menofilus*, *Trofimus*, *Filetus* [30]. Pronuuţarea în două feluri a acestei consoane greceşti a fost constatată de mult mai ales din inscripţiunile latine din Neapole [31]. Cazuri identice de redare a lui φ prin *f* în limbile romanice din apus sânt ɔ-franc. *orfe*, engad. *orfen*, friul. *warfin*, ital. *orfano*, arom. *oarfăn* < gr. ὀρφανός [32].

Pronunţarea aspirată a lui δ se reflectează în redarea lui sporadică prin *t*. Astfel *t* din cuvinte ca *beregată*, *cărete*, *gutuiu*, etc., se reduce cum vom vedea mai jos la discuţia asupra etimologiei lor, la un δ grecesc. Fenomenul e atestat în însuşi împrumuturile greceşti ale latinei literare, precum *Euritice* în loc de *Euridice* < gr. Εὐρυδίκη, *Creseita* în loc de *Cryseida* < gr. χρυσηΐδα ac., iar *cydonius* < gr. κυδώνιος e atestat şi subt forma *cotoneus* „gutuiu“ [33].

Un sunet grecesc strein limbei latine a fost apoi χ, a cărui tratare prezintă deasemenea câteva particularităţi demne de luat în consideraţie.

---

[28] Pentru reducerea diftongului οι la υ în dialectul beotic şi apoi la simplu ι, vezi A. Thumb, Handbuch der griech. Dialekte pag. 35, 213, 224 şi 225.

[29] Vezi mai sus, § 2, notele şi locurile respective din text.

[30] Vezi mai sus, § 2, notele şi locurile respective din text.

[31] C. I. L. X_1, nr. 1790: *Dendroforo*; nr. 1921: *Stefano*; nr. 2092: *Afrodiso*; nr. 2093, 2094, 2123, *Afrodisia*; nr. 2154: *Afrodite*; nr. 2316: *Symferusae* (dat.); nr. 2386: *Filodes*; nr. 2574: *Tryfoni* (dat.); nr. 2711: *Xenofon*; nr. 3058, 3086: *Afrodisia* etc.

[32] Vezi W. Meyer-Lübke, EW. 6105.

[33] Vezi Stolz u. Schmalz, Lateinische Grammatik p. 113.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

Despre această guturală aspirată se ştie în genere că e redată în împrumuturile latine prin *ch*: χάρτης > lat. *charta*, χόρος > lat. *chorus* etc. In limba română, ca şi în limbile surori *ch* s-a redus apoi la simplu *c*: *carte*, *cor* (aromân). Din punctul de vedere românesc acestea sânt însă cuvinte de origine latină, nu elemente vechi greceşti, vezi mai sus § 1; un element vechiu grecesc din româneşte, care ne arată acelaşi fonetism, e *casc* din grecul χάσκω.

Pentru tratarea lui χ între două vocale dintre care a doua nu e un ε sau ι, împrumuturile latine din greceşte ne oferă, pecât pot constată, un singur exemplu. E *doga* „vas, butie; canal sau şanţ; îmbrăcămintea de scânduri a unui canal; doagă" din grecul δοχή (doric *δοχά) „vas, mai ales în corpul omenesc", de unde derivatul δοχήϊον „vas". In greco-latinul *doga* avem deci pe χ intervocalic redat prin *g*. Dintre elementele vechi greceşti din româneşte, care reflectează acest fonetism voiu aminti aici numai pe *tragăn* „cerbicea sau ceafa vitelor de jug; raget prelung; anghină la cai; umflarea pieptului la vite". De la Cihac II, p. 707, românul *tragăn* e dedus de obiceiu din neogrecul τράγαρον „Knorpel". Din motive semantice însă această etimologie nu e probabilă, întrucât niciunul din cele patru sensuri înrudite între ele ale cuvântului românesc nu se acoperă cu sensul de „sgârciu" al cuvântului neogrec. Primul înţeles al lui *tragăn*, din care se explică toate celelalte, e „cerbicea sau ceafa animalelor de jug", dar în accepţiunea de „anghină la cai" se întrezăreşte în acelaşi timp şi sensul, altfel neatestat, de „gât". Trebue să plecăm deci de la un prototip, care să însemneze pecât posibil acelaşi lucru: „ceafă, gât". Acesta e v.-grecul τράχαλος, ion. atic τράχηλος „Hals, Nacken", de unde porecla τραχαλᾶς „cu ceafa lată", dată lui Constantin cel Mare. Subt raportul formei, în ceeace priveşte pe *g* intervocalic, românul *tragăn* se referă la grecul τράχαλος, ca şi latinul *doga* la grecul δοχή. Lichida λ a trecut în *n*: τράχαλος > *tragăn*, prin disimilare faţă de *r* din prima silabă. Un caz analog e românul *prieten* în loc de **priatel* din sl. *prijatelĭ* „amicus". De altminteri chiar limba, greacă cunoşteă forme duble similare: ἀρδάλιον şi ἀρδάνιον, λωγάλιον şi λωγάνιον etc.

Guturalele greceşti κ şi γ înnainte de ε şi ι au fost palatalizate ca şi cele latine.

Valoarea lui ζ nu se poate determină cu uşurinţă. Sigur e

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

că se pronunţà în mai multe feluri, după dialecte. In împrumuturile făcute de limba latină e redat când prin *s*: Ζάκυνθος > *Saguntum*, μάζα > *massa*, când prin *z*: ζώνη > *zona*. Din transcrierea lui ζ prin σδ sau δ în unele subdialecte dorice şi eolice [34], reiese că el se pronunţà în acelea ca z al nostru, dialectal *ḑ* (dz). Corăspunzător avem *zeamă*, dialectal *dzeamă*, din ζέμα, *azimă* sau *adzemă* din ἄζυμος etc.

In legătură cu palatalizarea guturalelor de care am vorbit mai sus, stă tratarea unei guturale sau dentale urmate de grupul vocalic *io*. O serie de cuvinte nu vor putea fi niciodată explicate normal din etimoanele lor greceşti sau latineşti, dacă mai întâiu nu vom fi în clar asupra tratării în româneşte a grupurilor *-kio*, *-zio*, *-tio* şi *-dio*. Părerea curentă că aceste grupuri au dat în româneşte *t*, *z* ca şi *-kiu*, *-giu*, *-tiu* şi *-diu* e falsă. Vorbeşte contra ei mai întâiu analogia cu tratarea grupurilor *-kiá-*, *-tiá-* ca *ţ*, faţă de *-kió-*, *-tió* ca *č*: *brachiale* (cit. *brakiale*) > *brăţară*, dar *orceolus* (cit. *orkeolus*) > *urcior*. Revenind la cazurile ce ne preocupă, observăm că *puteus* (**putiu*) a dat regulat *puţ*, dar **poteo* (= class. *possum*) a dat şi n'a putut da decât *poč*, forma veche şi normală a persoanei I a indicativului prezinte de la verbul *a puteà*, pe care scriitorii modernizanţi o înlocuesc adesea prin analogicul *pot*. Forma *poč* nu e o creaţiune adhoc a limbii, ca diferenţiere a unui **poţ* faţă de *poţi* de la persoana a doua. In această explicare e cevà artificial şi deci fals; *poč* e desvoltarea normală a latinului **poteo*. Cuvântul *beciu* „berbece tânăr şi frumos etc", neexplicat satisfăcător până acum, eu îl deduc din grecul βηκίον (eolic βήκιον) „junges Schaf", cu care se acoperă pe deplin atât semantic cât şi formal. Acel *bēkion* nu puteà da în româneşte **beţ*, ci numai *beč*! Acest fenomen fonetic e constant şi-l vom observà şi în alte elemente greceşti, pe care le vom discutà mai la vale, precum *minegoci*, *licurici*, etc. Reiese din cele de până acì, că grupurile *-kio*, *-gio*, *-tio* şi *-dio* aveau o articulaţie palatală şi s'au rezolvat în *č*, *ǧ*, faţă de articulaţia dentală a grupurilor *-kiu*, *-giu*, *-tiu* şi *-diu*, care s-au rezolvat în *ţ* şi *z*. Dintre elementele latine care cad în sfera acestei legi fonetice, în afară de amintitul *poč* mai sânt *arič* şi *mijloc*.

[34] Comp. A. Thumb, Handbuch der griech. Dialecte p 89, 164, 216 etc.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

Raportul fonetic dintre românul *ariciu* şi latinul *erīcius* n-a putut fi explicat până acum într-un mod satisfăcător. Din *erīcius* ar fi trebuit s-avem **ariţ*. Forma *ariciu* nu s'a putut naşte din *ariţ* printr'o simplă schimbare de sufix, deoarece ea e o formă străveche — e proprie şi aromânei! — şi deci organică. Nici o formă latină reconstruită **erix, erīcem* [35], nu satisface, deoarece reconstrucţia în sine e nesigură şi apoi din ea am fi avut **arice* sau **aric* — comp. *berbece* sau *berbec*, *şoarece* sau *şoarec* din *vervex vervecem, sorex soricem* etc. — şi una din aceste forme ar fi trebuit să se păstreze măcar pe undeva, ceea ce nu e cazul. In orice caz însă nici **erīcem* n'ar fi putut da la Aromâni o formă cu *č*. *Ariciu* se reduce la o formă **erīcio*, păstrată ca **erīcionem* la Sarzi (Kampidano) *ritssoni* [36], apoi în fr. *hérisson*, prov. *erisó*. In cuvântul *ariciu* trăeşte deci încă o formă de nominativ latin, care se alătură la cele înşirate mai sus, pag. 426 Observaţia făcută acolo, că au păstrat această formă de regulă numai cuvintele care înseamnă fiinţe omeneşti şi mitologice, se potriveşte şi la *ariciu*. La cei vechi ariciul erà privit ca cel mai ştiutor dintre toate vietăţile [37], iar în credinţele populare române el ocupă un loc însemnat şi e o faţă destul de simandicoasă, ca unul care a colaborat cu Dumnezeu la urzirea pământului. Pe atunci ariciul erà, zice-se, un voinic cu barba mare, şi pentru înţelepciunea lui, Dumnezeu îi cereà sfaturi şi-l ascultà. Dar printr'o greşală a ariciului, pământul, în loc d'a ieşi neted şi aşezat, cum plănuise Dumnezeu, a eşit neregulat, cum îl vedem azi: cu munţi, râpi, dealuri, văi şi văgăuni. Pentru asta Dumnezeu s-a supărat pe el şi l-a blestemat să se facă ghem şi aşà a rămas de atunci [38]. Nu e de mirare deci, dacă în seria substantivelor de declinarea III: *homo hominem, hospes hospitem, judex judicem, imperator imperatorem, leo leonem, draco draconem*, păstrate nu în forma de acuzativ, ci în cea de nominativ: *om, oaspe, jude, împărat, leu, drac etc.*, intră şi numele micului *ariciu* din **ericio* **ericionem*.

[35] Propusă de A. Philippide, Altgriech. Elemente, 2.

[36] S. Puşcariu, Lat. u. Ki p. 84. Ideia că **ericio* e un nominativ corespunzător lui **ericionem* mi-a suggerat-o dl. S. Puşcariu. Eu mă gândisem la început la forma de dativ-ablativ a lui *ericius*.

[37] Πολλ' οἶδ' ἀλώπηξ, ἀλλ' ἐχῖνος ἓν μέγα, Gubernatis, Zoolog. mythology II, 11 la Haşdeu EM. ¶649.

[38] Vezi comunicările privitoare la ariciu din diferite părţi ale Ţării la Haşdeu Et. M. II 1649—1650.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

In ceia ce priveşte cuvântul *mijloc*, explicaţia formei lui se impune dela sine. Dacă plecăm de la forme ca *in medio loco* avem pe acel *medio* care nu puteà da decât *midž* > faţă de *miedz miez* din *medius*. Această formă cu *j* resp. *dž* din *dio* e deasemenea străveche, întrucât e proprie şi aromânei *ńilğoc*, *ńolğuc*. Că *j* din *mijloc* s'ar fi născut din *z* subt influenţa slavului *mežda*, cum vrea O. Densuşianu H. L. R. I 243 e cu totul neprobabil, deoarece acel cuvânt slav nu există şi n-a existat niciodata în româneşte ca să poată exercità asemenea înrâuriri; înrâurirea de la distanţă ar fi prea curioasă.

S. Puşcariu îmi atrage atenţia asupra sufixului românesc *-iciu* care atunci, când derivă abstracte ar puteà corăspunde formei nominativale *-itio*, care s'a pu'ut păstrà alături de *-itionem*, ca *-atio* alături de *-ationem* în alte limbi romanice (cf. Meyer Lübke, Rom. Gramm. II § 796), căci românescul *tremuriciu* nu poate fi despărţit de italianul dialectal (Sicilia, Lecce) *tremulizzo*, cu acelaşi sens.

6. *Formarea cuvintelor.*

De obiceiu cuvintele de origine greacă veche se păstrează în româneşte cu sufixul lor grec. Sânt însă şi cazuri, când forma de azi a cuvântului nu se poate explică altfel, decât admiţând că sufixul a fost din capul locului latinizat. Aşà e bunăoară cazul substantivului *drepneà* faţă de etimonul său grec δρεπανίς δρεπανίδα, cu acelaşi înţeles. Forma *drepneà* presupune un prototip **drepanella*, în care sufixul diminutiv latin *-ella* a înlocuit pe corăspunzătorul său grecesc *-ίς, -ίδα*. Tot aşà substantivele *urdă* şi *leurdă* faţă de etimoanele lor greceşti ὠρώδης şi *λεβυρώδης trădează înlocuirea sufixului *-ώδης* prin *-ida* (*-idus*, *-idum*), cu alte cuvinte latinizarea lui.

Latina vulgară a împrumutat din limba greacă, cum se ştie, nu numai cuvinte, ci şi sufixe, care au devenit apoi mai mult sau mai puţin productive. Din acest izvor greco-latin sânt sufixele româneşti *-ie* pentru formarea abstractelor, *-easă*, sufix moţional femenin, *-ez*, sufix verbal. Pentru motivele arătate mai sus (§ 2) aceste sufixe ţin de elementele latine ale limbei române, deşi originea lor e greacă. Ca element grec însă trebue menţionat aici sufixul *-afă* din istroromânul *must-åfę* „mustaţă“, neexplicat până acum. In *must-åfę*, ca şi în dacoromânul *mustaţă*, baza

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

fiind greacă, sufixul e de asemenea grec: αφος. Compară κίρ-αφος „vulpecula“ din κίρα „vulpe“, ἐγκίλλ-αφος „codiţă“ din ἔγκιλλος[39]. Istrorom. *mustâfę* presupune deci un prototip grec *μύστ-αφος = μύστ-αξ. Acelaşi sufix se ascunde desigur şi în arom. **cârapă** „ţeastă (de peşte, de om)“ <*κάρ-αφος din grecul κάρα „Haupt, Kopf von Menschen und Tieren“. Sufixul grec -αφος apare des împerechiat cu alte sufixe diminutive: χρυς-άφ-ιον din χρυσός „aur“, ὑι-άφ-ιον din ὑιός „fiu“. In aromână alături de *cârapă* avem şi pe **cărăfete** „căpăţână“ care presupune un prototip *καραφίς *καραφίδος; φ e redat în *cărăfete* prin *f* ca şi în istrorom. *mustâfę*.

In această ordine de idei, vine în discuţie şi originea încă nelămurită pe deplin a cuvântului **aripă**, pus de W. Meyer-Lübke[40] cu drept cuvânt în legătură cu latinul *alapa* „Ohrfeige, Backenstrich“. Nelămurită a rămas însă etimologia acestui *alapa*, întrebuinţat rar şi numai în sensul figurat de „palmă“ (peste obraz)“[41]. Că *alapa* e atestat întâiu la un scriitor de origine greacă — Pheadrus — e tot aşà de semnificativ ca şi faptul că el se răspândeşte pe teritoriul romanic apusean începând din sudul Italiei: calabr. *alapa* „Schaufel des Mühlrades“, span. *álaba* „Radschaufel“ etc.[42]. Inţelesul fundamental al romanicului *alapa* a fost, cum observă Meyer-Lübke „aripă“ nu „Radschaufel“, deoarece transiţia de înţeles în sensul acesta se explică uşor — compară neoprov. *aleto* „Radschaufel“, propriu zis „aripioară“ —, pecând drumul invers al evoluţiei semantice ar fi greu de priceput. Reiese din cele de până acì că baza romanicului *alapa* ca şi a românului *aripă* e neîndoios latinul *ala* „aripă“, iar în finalul *-apa* trăeşte acelaşi sufix diminutiv grecesc -αφος pe care îl întâmpinarăm în arom. *căr-apă*, istrorom. *must-âţę*, în gr. ἐγκίλλ-αφος etc. In sensul de „palmă (peste obraz)“ al lat. *alapa* se întrevede înrâurirea grecului κόλαφος cu acelaşi sens. Deoarece sufixul grec -αφος mai aveà şi varianta -ιφος — compară ἔρ-ιφος „haedulus“, μόρ-ιφος „morulus“, ὀρν-ίφ-ιον „păsărică“ din ὄρνις

[39] R. Kühner, Grammatik d. griech. Sprache ed. 2, 1, pag. 709.

[40] Zeitschrift f. rom. Philologie XXXI (1907) pag. 582 urm., unde sânt menţionate şi explicările mai vechi; compară şi S. Puşcariu în Dicţionarul Acad. I pag. 255.

[41] Compară Walde, Etym. Wörterb. d. lat. Sprache pag. 23 unde e dată şi literatura privitoare la chestiune şi H. Schuchardt în Zeitschrift f. rom. Phil. XXXI (1907) p. 721 urm.

[42] M. Lübke EW. nr. 310 şi G. Rohlfs în Archivum Romanicum, VII, 450.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

„pasăre“ etc. — nu e nevoe a deduce pe românul *aripă*, pronunţat şi *arípă*[43], cu accentul pe sufix, din prototipul *alapa*, întrucât desvoltarea lui din **alipa*, cu varianta -ιφος a sufixului grec -αφος, e mai firească, mai uşoară. Pe de altă parte numai acel **alipa* a păstrat înţelesul fundamental de „aripă“, care la *alapa* nu se poate atestà.

Grecizarea parţială a unui cuvânt latin s-a făcut însă nu numai prin aninarea unui sufix grec, cum e cazul cu substantivul *aripă*, ci chiar prin unele modificări fonetice proprii limbii greceşti. Câteva cuvinte de origine latină, româna le-a moştenit într'adevăr subt o formă mai mult sau mai puţin grecizată, adică aşà cum le pronunţau vorbitorii de origine greacă.

Cuvântul **curte** bunăoară, prezintă faţă de prototipul său latin *cohōrs*, *cohortem* înlocuirea lui *ō* accentuat prin *u*, neexplicabilă prin limba latină[44], dar proprie unor elemente vechi greceşti din românește: *zgură*, *uture*. Acest fenonem fonetic (ω > ου) a fost, cum am arătat în alt loc, o particularitate a vechiului dialect tesalic. In Romania de răsărit forma *cūrtem* în loc de *cohōrtem* a fost într'adevăr exclusivă, compară rom. *curte* = alb. *kurt*, neogr. κούρτη. In Apus o întâlnim în vechea sardă: *curte*.

Tot aşà românul **osânză** „grăsime de porc“ nu poate fi dedus direct din latinul *axungia*, din cauza lui *â* în loc de *u* şi mai ales a lui *o* în loc de *a*. Din *axungia* am fi avut **asunză*. Cuvântul românesc reproduce forma atestată ὀξύγγιον (*ὀξύγγια)[45], care nu e decât pronunţarea greacă a latinului *axungia*.

Latinul *mulsa* „Honigwasser“ trăeşte în limba română subt forma **mursă**, cu acelaşi sens. Trecerea lui *l* în *r* însă, nu poate fi explicată decât printr'o înrâurire greacă, mai ales că această trecere mai e atestată pentru acest cuvânt numai în Sicilia *ammursatu* „süsslicher Wein“. Inrâurirea a plecat de la cuvântul grec pentru „a mulge“: neogr. ἀμέργω = v. grec. ἀμέλγω, vgr. ἀμοργός = ἀμολγός „mulgător, sugător“.

Un fonetism strein limbei latine cât şi celei române se mai reflectează în cuvântul **codru** „bucată; pădure seculară; porţiune

[43] Vezi şi alte variante în Dicţion. Acad. I 255.

[44] Comp. Candrea-Densuşianu, Dicţ. etim. al limbii rom. nr. 454; W. Meyer-Lübke EW. nr. 2032.

[45] Atestat la Dioscorides şi în Corpus glossariorum lat. II, 384; vezi şi S. Puşcariu, *Lat. Ti. u. Ki.* 51, Candrea-Densuşianu nr. 1292.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

de pământ; munte etc.“ din latinul *quadrum*. Trecerea lui *a* în *o* n-a fost explicată până acum [46]. S-a recurs chiar la ipoteza unei mijlociri slave [47], deşi cuvântul nu există nicăiri în limbile slavice. Fapt e însă că în Corpus gloss. lat. II 351, cuvântul acesta e atestat cu *o* în loc de *a* chiar în transcripţie greacă: κοδρα: *quadra*, un indiciu ca şi aici avem a face cu pronunţarea greacă a unui cuvânt latin. Mai mult: retorul şi sofistul grec cu nume roman *Quadratus* (+ 165 d. Chr.) e numit în izvoarele greceşti Κοδρᾶτος [48]; primul apologet creştin *Quadratus*, originar probabil din Asia Mică, erà numit de Greci Κοδρᾶτος [49] şi în general acest nume latin *Quadratus* apare în inscripţiunile greceşti obişnuit sub forma Κοδρᾶτος sau Κωδρᾶτος [50]. Pronunţarea κόδρον în loc de *quadrum* şi Κοδρᾶτος în loc de *Quadratus* îşi găseşte într'adevăr explicaţia în particularitatea dialectului eolic de a preface pe *a* în *o* în vecinătatea unui *r*: στρότος în loc de στρατός, βρόχυς în loc de βραχύς Στορπάου = Ἀστραπαίου, paphlag. κόρζα = καρδία etc. [51].

III.

Domeniile influenţei vechi greceşti.

7. *Păstoria.*

Inrâurirea veche grecească se resimte mai ales în sfera ocupaţiunilor vieţei de ţară, dintre care locul întâiu îl ocupă subt acest raport păstoria. In terminologia păstoritului întâlnim într'adevăr tot felul de cuvinte de origine veche grecească privitoare la vite, la creşterea şi la produsele lor.

Vitele mari şi mărunte poartă diferite numiri, care privesc fie coloarea părului, fie alte particularităţi bătătoare la ochi.

Numele unei oi cu botul galben sau roşu e **Coacina**, arom. *coaţin* „oaie albă cu capul roşcat“ = eng. *kočen* „rot“, lat.

[46] Comp. O. Densuşianu HLR. I 71, 72; Candrea-Densuşianu Dict. Etim. nr. 384 W. Meyer-Lübke EW. nr. 6921.

[47] C. von Sanzevitsch în Weigands Jahresb. des Instituts für rum. Sprache II, 27.

[48] W. Pape, Griechische Eigennamen, I p. 684—706.

[49] Comp. Wetzer u. Welte's Kirchenlexikon X, 645.

[50] C. I. G. Indice; W. Pape op. şi loc. cit.

[51] P. Kretschmer, Die griechische Sprache în „Einleitung in die Altertumswissenschaft“ ed. 2, hrsg. v. Gercke u. Norden I p. 529.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

coccinus „scharlachrot“ din gr. κόκκινος „scharlach rot“, neogr. κόκκινος, dial. κότσινος „rot“. Compară gr. κόκκος „Scharlachbeere, mit der scharlachrot gefärbt wird“. *Coacen* e numai în limba română cuvânt specific păstoresc. Sînt împrumutate din românește: alb. *kuatse* „weisses Schaf mit schwarzen Augen und Brauen“, sârb. *kočenica* „Art Schafe“, *kočan* „Ochsenname ohne nähere Angabe über die Farbe des Ochsen“[1].

Oaia cu lâna scurtă dar moale, fină şi creaţă se chiamă **ţigaie**, masc. *ţigaiu* şi cu singularul refăcut din plural *ţigău*. Rasa oilor *ţigăi* numite şi „oi mocăneşti“ e cea mai frumoasă dintre cele indigene. In Meyers Konversations-Lexikon ea e astfel descrisă: „glanzwollige Schafe mit flach gekräuselter meist hellglänzender Wolle von geringer Feinheit“. Cuvântul *ţigaie*, a cărui origine n'a fost lămurită până acum, stă în legătură cu grecul σιγαλόεις „glatt, blank, glänzend, weich, zart von Kleidern, Stoffen etc.“. Varianta * σιγάλιος, din care vine forma românească, se rapoartă la σιγαλόεις ca λείριος la λειριόεις „ca floarea crinului“ μύριος la μυριόεις „foarte mult, nenumărat“ σπόδιος „cenuşiu“ = σποδιόεις etc. Grecul σ e redat aici prin *ţ*, ca şi în *ţârfă* „nisip“ în loc de **sârfă*, despre care vezi mai jos. Cuvântul presupune deci, o formă dialectală grecească cu ζ în loc de σ, ca ζαργάνη = σαργάνη, ζιβύνη = σιβύνη etc.[2].

Din rasa ţigăilor face parte şi oaia **bârcă**, cu lâna ţigaie, mândră şi creaţă (Maramureş), numită pe-alocurea *bârcă* şi *bircă* „oaia cu lâna creaţă şi mică“[3]. Subt această din urmă formă întâlnim cuvântul şi în limbile vecine: ung. *birka* „oaie cu lâna scurtă şi creaţă“, sârb. *birka* „un fel de oi“, polon. *bierka* „oaie turcească sau românească cu coada scurtă“ ceh. *birka* „oaie ordinară sterilă“. S. Puşcariu *Dicţ. Acad.* I, p. 545 e de părere că în aceste limbi el a fost răspândit de păstorii români. Ca formă şi sens *bârcă* ne aminteşte de gr. πύρβικα [πρόβατα] „Art Schafe in Epirus“. *B* iniţial în loc de *p* ne conduce la acèle dialecte vechi greceşti, în care π se prefăcea în β şi din care şi

[1] Comp. Candrea-Hecht, Les éléments latins pag. 65; S. Puşcariu EW. nr. 383; P. Skok în ZRPh. XXXVI (1912) p. 648.

[2] Vezi dicţionarele. Un caz interesant de înlocuirea lui s prin ţ ne oferă medoigreaca în τσεκούριον „secure“ din lat. *securis*.

[3] Dicţ. Acad. I 545 şi T. Papahagi, Graiul Maramureşului p. 215.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

latina a făcut o serie de împrumuturi, precum: *burrus* „feuerrot, braunrot“ < πυῤῥός, *buxus* „Buxbaum“ < πύξος, *bassus* „dick“ < πάσσων, *baxea* „eine leichte Art Sandalen“ < *πάξεια din πάξ „Schuhart“ etc.[4]. După Hesychius acest fenomen era propriu Delfienilor, Tarentinilor şi Siculilor[5]. Să se mai observe subt raportul formei, redarea lui *y* grec prin *â* ca şi în *râp*, *ţârfă*, *usâc* (arom.) etc., despre care vezi mai sus § 4, 428 urm. Forma *bircă* nu e normală şi rămâne de explicat. Dacă latinul *birrica* „vestis ex lana caprarum valde delicata“ şi *birrus*, *brirrus*, *byrrhus*, a cărui origine nu este lămurită[6], e împrumutat din greceşte, cum par a arătă ultimele două forme, atunci şi rom. *bircă* e un dublet moştenit a lui *bârcă*.

Dintre rasele de oi româneşti, în afară de rasa *ţigăilor* de care am vorbit, ar mai fi de amintit aici, oaia *ţurcă* sau *ţurcană*, cu lâna mai lungă, mai bogată, dar mai aspră. Ea e răspândită în întreg sudestul Europei, având ca varietăţi: oaia *bârsană*, oaia *ungurească*, *sârbească* şi *rusească*[7]. Originea cuvântului *ţurcă* nu e lămurită. Noţiunea de oaie *ţurcă* fiind aşă de apropiată de noţiunea *ţigaie*, nu e de mirare, ba chiar ne aşteptăm, ca şi în cuvântul *ţurcă* dentala *ţ* să stea în locul unui *s* primitiv, adică *ţurcă* în loc de **surcă*, după cum *ţigaie* în loc de **sigaie*. Despre acest fenomen fonetic propriu elementelor greceşti am vorbit la etimologia cuvântului *ţigaie*, unde am menţionat şi celelalte exemple. Forma **surcă*, masc. **surc* e acelaşi cuvânt cu latinul *suricus* sau *syricus* din gr. συρικός „siric, sirian, de Siria“. Compară mediolatin, *suricum* „blé de Turquie“, ital. *surgo* sau *sorgo* „indicum frumentum“. Forma *Surus*, de unde *Suria* = *Syria* la Du Cange, apare aproape constant în inscripţiunile latine[8]. *Ţurcă* înseamnă deci oaie siriană sau de Siria, după cum şi în vechea franceză se ziceà *mules de Surie* sau *de Sulie* „catâri de Siria“ (DC) şi dupăcum zicem şi noi oaie ungurească, sârbească, tur-

[4] Comp. Walde, Latein. etym. Wörterb. 102, 85, 86.

[5] βατεῖν în loc de πατεῖν „a călcà“, βατάνιον în loc de πατάνιον „taler“, βικρός în loc de πικρός „amar“, etc., comp. R. Kühner op. cit. § 33, pag. 154 şi W. Pape, Griechisch-Deutsches Wörterbuch ed. 2, vol. I, p. 422. vol. II, p. 434.

[6] Vezi Walde Latein. etym. Wörterb. 91.

[7] Diaconovici, Enciclopedìa rom. III, 492.

[8] C. I. L. III, 2, Indice: inscripţiuni din Dacia şi Illyricul latin. Forma erà firească uzitată şi în Apus.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

cească, rusească etc., sau după cum zic Românii megleniţi: oi ghegăneşt, arnăuteşt etc. In Siria şi azi oaia ocupă „primul loc“ în creşterea vitelor ca şi în ocupaţia de predilecţie a locuitorilor[9].

Oaia bălţată cu alb şi cu negru se chiamă **percetă**; berbecele bălţat: *percet*[10]. La baza acestui cuvânt stă un tip grec *ποικιρτός — în transcripţie latină *poecirtus*, cu οι = lat. *oe* ca în lat. *Foebus* din grecul Φοῖβος etc.[11] — în loc de ποικιλτός „bunt, buntfarbig“. Pentru particularitatea fonetică dialectală, în domeniul limbei greceşti, a înlocuirii lui *l* urmat de consoană prin *r*: *ποικιρτός = ποικιλτός, compară μοργός în loc de μολγός (Hesychius), σάρπη în loc de σάλπη = lat. *salpa* „un peşte de mare“. In neogreacă, acest fenomen a devenit regulă: ἀδερφός „frate“ în loc de ἀδελφός, ἐρπίδα „speranţă“ în loc de ἐλπίδα, ἤρθα „venii“ din ἦλθα etc.[12].

Oaia cu lâna neagră se chiamă **laie**, masc. *laiu*. In aromână *laiu* „negru“ a înlocuit pretutindeni pe sinonimul său de origine latină *negru*. E un cuvânt răspândit şi mult discutat. I. Ţicăloiu[13] analizând cunoscutele versuri din Mioriţa a dedus că *laiu* nu înseamnă negru ci alb-gălbuiu sau fumuriu. Această presupunere e verificabilă şi pe deplin justificată, întru cât prin unele părţi, cuvântul e întrebuinţat şi azi numai cu acest înţeles[14]. Accepţiunea de negru e deci secundară. Părerea lui că rom. *laiu* nu se poate despărţi de mediolatinul *laius, -a, -um*, atestat la Du Cange şi Forcellini III, 682 ca denumire a unei colori, e deasemenea dreaptă. Citatele respective, care ne înfăţişază acest cuvânt aplicat la coloarea veşmintelor de lână, sunt scoase dintr'o

[9] Comp. Meyers Konversations-Lexikon XIX, 252.

[10] Fr. Damé, Dicţionar rom. francez; Haşdeu, Răspunsuri la chestionarul linguistic XI, 5 (Olt) şi I, 6 (Argeş).

[11] In domeniul limbii greceşti οι apare transcris prin οε în înscripţiunile din Tanagra, A. Thumb, Handbuch der griech. Dialekte § 236, p. 224.

[12] A. Thumb, Handbuch der neugriechischen Sprache (Strassburg 1910) § 31, pag. 20.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[13] In Zeitschr. f. rom. Philologie XXXVIII (1914) p 485 urm.

[14] Răspunsuri la chestionarul lingvistic al lui Haşdeu, vol. X, 254: *In privinţa coloarei părului, dacă e sură se zice* laie *sau seină*; Tot acolo, vol. XVII, 278: *Oaie laie, adică nici albă nici neagră;* Glosar la Creangă: *lână laie „lână neagră, amestecată cu puţine fire albe, deci cenuşie“, om laiu „om cărunt“*; Păsculescu, Literatură pop., indice: *laiu laie „cu lâna cenuşie, un fir alb şi unul negru“.*

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

scriere a episcopului Caesarius de Arelate († 542)[15]. In ceia ce priveşte acum originea, Treimer (Zeitschr. ibid. 389), care n'aveà cunoştinţă de forma latină atestată, deduce pe *laiu* din neogreacă. Cuvântul e într'adevăr grec la origine, vine însă nu din greaca modernă, ci din greaca veche: vgr. λάγειος „vom Hasen, wie der Hase" din λαγώς „iepure", neogr. λάγειος „sprenklig wie ein Hase", ep. λαγιάζω μαζόνομαι ὡς λαγὼς χωρὶς νὰ κάμνω κρότον νά κινηθώ. Comp. λαγίασαν τὰ πρόβατα. Grecii exprimau adesea colorile după denumirile de animale: κίλλιος „dem Esel ähnlich; eselgrau" din κίλλος „asin"; χελιδόνιος „negru-roşcat ca o rândunică" din χελιδών „rândunică" (vezi mai jos etimologia românului *Ceridoană*).

Oaia cu pete roşii pe corp se chiamă **Ceridoană,** un nume uzitat în acele graiuri locale în care *ń* se păstrează încă sau se pronunţă ca *n*[16]; în limba comună ar sunà **ceridoaie*, masculin **ceridoiu.* Derivă din χελιδόνιος = ionic *κελιδόνιος „schwalbenfarbig; de culoarea rândunelei" aplicat în greaca veche la animale şi lucruri: „eine braunrote Schlangenart; ein Beiwort des Hasen, weil er, wie die Schwalbe dunkelbraun und am Bauch weiss ist, eine Art Feigen von rotbrauner oder braunroter Farbe, wie die Schwalbe an der Brust; ein schwalbenfarbiger Stein".

Oile albe cu pete ruginii pe bot se numesc **oacăre** sau *oacăne.* Amândouă formele acestui cuvânt se reduc la una comună mai veche *oacărne*, singular masc. *oacărn,* care trăeşte în aromânul *oacărn* „vită neagră la cap şi albă la corp", în Siracu *ocren,* despre oaia care are botul şi picioarele negre. Cuvântul face parte din familia grecului ὦχρα „eine gelbliche Erdfarbe, Ocher, Oc'ker", ὠχρός „gelb, blassgelb", ὠχρομέλας „bleichschwarz", şi presupune o formaţie ajectivală *ὤχρινος, care se referă la ὦχρα, dupăcum κόκκινος „scharlachrot" la κόκκος Scharlachbeere", κρόκινος la κρόκιος „saffranfarbig" etc. Mediobulgarul *okren* (*okrena*

[15] Caesarius Arelat., Regula ad monachos cap. 26: *Vestimenta alio colore nou induatis, nisi laia, lactina et nigra nativa*; Regula ad virgines cap. 40: *Omnia vero indumenta simplici tantum et honesto colore habeant, nunqum nigra, non lucida, sed tantum laia vel lactina.* Cap. urm.: *Tinctura in monasterio nulla alia fiat, nisi ut supra dictum est, laia et lactina.* Despre Caesarius de Arelate şi scrierile sale vezi Wetzer & Welts's Kirchenlexikon 2, II, p. 1653—1660.

[16] Cuvântul mi-a fost comunicat de S. Puşcariu din lucrarea în curs de tipărire asupra păstoritului de E. Precup.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

ovca „oaie pestriţă“) e împrumutat din româneşte. Relevarea cuvântului mediobulgar se datoreşte lui Th. Capidan [17].

Preuşa, masc. *preuş*, se chiama oaia cu roşu pe pântece [18]. Forma de azi a acestui cuvânt a rezultat dintr'una mai veche ***preruş*, prin dispariţia disimilatorică a celui de al doilea *r*. La bază stă grecul *περι-ῥούσιος „rings umher oder am Rande rot, mit einem roten Saum“, din περί „împrejur“ şi ῥούσιος „rotbraun, rötlich, rot“. Compuse identice în greceşte sânt: περίλευκος „rings umher oder am Rande weiss, mit einem weissen Saum“, din λευκός „alb“, περιποίκιλος etc.

In nişte versuri populare din colecţia lui Păsculescu [19] mai întâlnim ca nume de oaie pe **buchereà**, care nefiind însă atestat până acum şi pe altă cale, nu se ştie precis ce anume înseamnează. V. Bogrea în DR. I, 261 analizând versurile în chestiune a dedus cu foarte multă probabilitate, că nu poate fi vorba decât de oi cu un anumit fel de coarne, întrucât după versul cu ***oaie buchereà*** vin altele cu ***berbece prepeleag* —, *cu patru coarne în cap.*** Contra derivaţiunii propuse tot acolo de Bogrea, din neogrecul βούκερως „cu coarne de bou“, vorbeşte însă păstrarea lui β ca *b* în loc de *v*, căci ne-am aşteptă la forma **vucherè*, dacă termenul ar fi într'adevăr din neogreaca. Vine din greaca veche, şi anume dintr'un cuvânt deaproape înrudit cu ngr. βούκερως. Forma *buchereà*, masc. *bucherel*, deminutiv din **bucher*, presupune într'adevăr un tip **bucleru*, care nu se deosibeşte de grecul βούκραιρος (βοόκραιρος) „ochsenhornig“ decât prin disimilarea primului *r* în *l*. Cuvântul grec e compus din βοῦς “*bou*“ şi κραῖρα „vârf, cap, coarne“.

Dacă oaia are urechile mici, i se zice **ciulă**, masc. *ciul*; tot aşa se chiamă şi boul căruia îi lipseşte un corn etc. Cuvântul *ciul* (= arom. *čul*) vine din grecul κυλλός „gebogen, krumm, verstümmelt“, κυλλὸν τὸ οὖς „dicitur auris curta et mutila“. Neogreaca posedă cuvântul supt forma κουλός „ciung de o mână, de un braţ“ [20].

[17] Elementul slav 364/76. Altă explicare etimologică a cuvântului *oacăr* nu cunosc decât pe cea dată de G. Pascu în Cimilituri I, 27: *laiu-oc-ăr*.

[18] T. Papahagi, Graiul şi folcl. Maramureşului 230.

[19] Literatură pop. rom. (Buc. 1910) p. 325.

[20] Comp. A. Philippide în Festgabe für Mussafia.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

Oaia, junca, vaca etc. care nu fată se numeşte **stearpă**, masc. *sterp*. E acelaşi cuvânt cu *sterpa* sau *streppa* „Tier, das im laufenden Jahr nicht geworfen hat“ din dialectele sud- şi ostitaliene, şi se reduce ca şi acestea la v.-gr. στέριφος „unfruchtbar“, ngr. στέρφος, cret. στέρπα. In dialectele italiene amintite, cuvântul e pur păstoral, pe când în româneşte însemnează „sterii“ sau „neproductiv“ în genere ca şi prototipul grecesc. Etimologia, oricum evidentă, din greceşte, împărtăşită de filologii români mai vechi, a fost respinsă de filologii mai noi, pe motiv că „*st* cere un *ē*“, şi s'a propus în schimb un etimon latin **exstirpus* „fără lăstari“. Această nouă etimologie, propusă de E. Herzog în ZRPh. XXVI, 735, a fost admisă de toţi. Numai Gerhard Rohlfs în Archivum Romanicum IX (1925) pag. 159 nr. 3072 se mai gândeşte la grecul στέριφος, dar şi el, tot din cauza tratării lui ε, presupune numai o contaminare a lui cu latinul ipotetic *exstirpus*. Dar tratarea lui ε accentuat din στέριφος ca *ē* lung, pentru motivele arătate mai sus pag. 425 urm. e tot aşa de normală ca şi tratarea lui ε din πέπων: *pepene* şi λέων: *leu*. Apoi cuvântul românesc ca şi corăspunzătorul său din dialectele italiene cu greu s-ar puteà despărţi de prototipul grecesc cu care se acopèră pe deplin atât ca sens cât şi ca formă, iar derivarea dintr'un prototip existent e totdeauna preferabilă uneia dintr'un etimon reconstruit sau fictiv. Pentru originea greacă mai vorbeşte răspândirea cuvântului numai în acele părţi ale Romaniei[21], care au fost mai direct expuse înrâuririi vechi greceşti, cât şi faptul că un sinonim al lui *sterp* vine tot din greceşte: *ştiră*.

Ştiră — oaie sau vacă ştiră, dar şi femeie ştiră — din grecul στεῖρος fem. στεῖρα „unfruchtbar, von Kühen und Frauen“. Pentru tratarea diftongului ει ca *ī* vezi mai sus. Despre răspândirea cuvântului şi despre literatura asupra etimologiei lui a vorbit N. Drăganu în DR. II, 615—616. Cuvântul există fireşte şi în alte limbi indoeuropene, precum got. *stairo*, alb. *ştjeră*, v.-ind. *stari* „unfruchtbar“, dar forma românească a lui n-a putut purcede decât din greceşte. In terminologia păstoritului se face deosebire între *sterp* şi *ştir*: *stearpă* e vaca sau oaia care n'a fătat într'un an, *ştiră*, care n'a fătat şi nu fată niciodată, chiar dacă se împerechează.

[21] Pentru răspândirea cuvântului în sudul şi în părţile de nordest ale Italiei vezi Gerhard Rohlfs, Griechen und Romanen în Unteritalien p. 114—115, iar pentru răspândirea lui în Balcani T. Capidan în DR. II, 549.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

Berbecele de doi ani, frumos şi cu coarnele întoarse îndărăt se numeşte **beciu**; pe alocurea *beciu* e denumirea berbecelui bătrân şi credincios care merge în fruntea oilor. Alt cuvânt e arom. *beča*, numele unei oi albe, pe care Capidan DR. IV 348 îl explică din slavicul *belče* diminutiv din *bêlъ* „alb“, şi-l găseşte atestat subt forma *belč* şi în graiul Românilor din Serbia. El există de altfel şi în unele părţi ale României ca nume de familie: *Belciu*, în Banat, şi ca nume dat unei oi cu lâna „limpede albă“: *belcioacă*, pe la Năsăud-Sângiorz [22]. Dacorom. *beciu* „berbecel tânăr“ vine din grecul βηκίον (eolic *βήκιον) „junges Schaf“, deminutiv la βήκη „oaie“. Că grupul ⊥ *ci* + *o* (= *ti* + *o*) devine regulat č şi nu *ț*, am arătat mai sus § 5, pag. 432 urm.

Batal „berbece neîntors, cu aptitudini de reproducere; berbece necastrat, lăsat pentru reproducere; ţap pentru prăsilă“. Prin confuzie şi subt influenţa cuvântului *bătut*, *batal* a căpătat şi înţelesul contrar de „berbece întors“ [23]. In tulpina cuvântului *batal* se recunoaşte uşor v.-grecul βάτης „gonitor, despre taur, berbece, ţap (loanid)“; „Bespringer, Beschäler“ din βατέω „bespringen, beschälen“. Alături de βάτης a existat însă atât forma *βατήρ — compară βότης = βοτήρ „păstor“ şi ajectivul βατήριος „apt la împreunare“ (despre vite) — cât şi corespunzătorul doric *βατάρ cu α în loc de η, — compară ἐπιγελαστάρ = ἐπιγελαστής, cum şi cele spuse despre această particularitate a dialectului doric la pag. 421—422. Cuvântul românesc presupune un daco-latin *batallus* în loc de **batarulus* — compară lat. *satullus* din **suturulus* — iar grecul *βατάρυλος, la care se reduce acela, e un diminutiv cu sufixul -υλος ca şi ἄρκτ-υλος din ἄρκτος „urs“.

O turmă de oi de mărime mijlocie, cam de vreo 500 de capete, se numeşte **boteiu**. Acest cuvânt e uzitat în Moldova, Bucovina, Maramureş şi Banat [24] şi se acoperă ca sens pe deplin, iar ca formă până la sufix, cu v.-grecul βοτὸν „vită, oaie; pecus pecudes“. Sufixul *-eiu* poate fi explicat în mod diferit. Eu nu cred că acest sufix s'ar fi adăogat la tulpina *bot-* pe tărâmul limbei române. Cuvântul ne-a venit gata format, şi de unde e tulpina, de acolo trebue să fie şi sufixul adăogat la ea. Forma greacă pe care o reproduce cuvântul *boteiu* e *βοτήϊον „Viehstall;

[22] Haşdeu, Răspunsuri la chestionarul linguistic XVII, 268.
[23] Dicţionarul Academiei I. pag. 515.
[24] Dicţionarul Academiei I, pag. 628—629.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

staul de oi"; compară ὀνήϊον „staul de măgari" din ὄνος „măgar". Sufixul grec -ήϊον sau -εῖον aveà şi funcţie deminutivală, de ex. ἀγγήϊον, deminutiv la ἄγγος „vas", βλαστεῖον „mugure" din βλάστη „lăstar" etc., dar nu acesta stă la baza celui românesc în cuvântul *boteiu*. Trecerea înţelesului de la noţiunea de „staul de vite" la cea de „turmă de vite" e uşor de explicat şi are analogii, chiar în limba română, anume în cuvântul *târlă*, care înseamnă atât „un fel de staul de oi" cât şi „turmă de oi" [25]. Din româneşte cuvântul *boteiu* a trecut şi în ucraineana subt forma mai veche *buteĭ* „turmă de oi".

Se ştie că limba ucraineană a păstrat adesea cuvinte de origine română, care s'au pierdut în româneşte, bunăoară *rumenuvati* „a rumegà" < rom. **rumenà* din lat. *ruminare*. Un asemenea element e şi *buteĭ* „păstor", care aminteşte un cuvânt românesc pierdut **buteiu* sau **buteu* „păstor". La baza acestuia stă grecul βοτεύς „păstor" din verbul βοτέω „a păşunà, a păzi vitele" ca şi νομεύς „păstor" din νομέω sau νομεύω „a păşunà, a păzi vitele". Compară şi forma βοτήρ „păstor". Un cuvânt românesc de origine greacă şi de aceiaşi formaţiuni mai e în româneşte *amăgeu* „înşelător" din μαγεύς, de care va fi vorba mai jos. Dispariţia lui *boteu* „păstor" din limba română se datoreşte întâlnirii şi confundării cu *boteiu* „turmă", a cărui formă bănăţeană e chiar *boteu*.

Păstorii sânt ajutaţi de câte doi-trei băieţi numiţi **boitari**, care mână turma de oi din urmă. Explicarea curentă a cuvântului *boitar*, ca un împrumut din maghiarul *bojtár* „Hirtenjunge", e, cum vom vedeà îndată, fundamental greşită; drumul invers al împrumutului e sigur. Intr'adevăr, o etimologie satisfăcătoare a acestui cuvânt prin limba maghiară nu e posibilă [26], iar vechea presupunere emisă cu îndoială de Miklosich şi susţinută ca ceva sigur acum în urmă de O. Densuşianu, că Ungurii au format pe al lor *bojtár* din lombardul *baita* „colibă" [27] nu e câtuşi de puţin convingătoare: nimeni nu va crede în minunea că Ungurii au fost în stare să formeze derivate dintr'un cuvânt pe care limba

[25] V. Păcală, Răşinariu p. 294: *Acest număr mare de oi (1500—2000) formează o turmă, care se mai numeşte şi târlă, după locul unde poposesc oile.*

[26] Vezi Gombocz-Melich, Magyar Etymologiai szótár 451—452.

[27] Grai şi Suflet I. pag. 352.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

lor nu l-a posedat şi nu-l posedă. Afară de aceasta nici legătura semantică între *baitu* „colibă“ şi între *boitar* „ciobănel, păstoraş“ nu e clară. Dar mai presus de toate aceste consideraţiuni stă faptul că românul *boitar* nu poate fi despărţit de proveņţalul *boatié, bouatié, boutié,* nord-vest-italian *boattiere,* rom. *boitaro* „gardeur de boefs, valet chargé de soigner les boefs“ [28]. Pecât ştiu, nici originea acestor cuvinte n-a fost explicată până acum; la Meyer-Lübke REW. lipsesc. *Boitarii* sânt ajutoarele păstorilor; de fapt *boitar* la origine nici nu însemnează altceva decât „ajutor“. De aceea şi în dialectul meglenit, băiatul care dă ajutor baciului se numeşte pur si simplu *jutor* [29], adică ajutor. Reiese deci din toate acestea că legătura etimologică dintre românul *boitar* şi verbul grec βοηθέω e limpede şi se impune de la sine. După cum păstorul, adică cel ce păşunează şi vede de vite, se ziceà în greceşte βοτήρ din βοτέω „a păşună, a vedeà de vite“, tot aşà unul care dă ajutor altuia a trebuit să se zică *βοηθήρ din βοηθέω „a ajutà“. Forma *βοηθήρ „Helfer; Gehilfe“ din βοηθέω „a ajutà“ se înţelege de la sine, în aşà fel cum se înţelege, bunăoară, forma de plural, întâmplător neatestată, a unui singular atestat, sau participiul întâmplător neatestat al unui verb cunoscut; ea se referă apoi la βοηθός „helfend, beistehend“ ca de pildă πλωτήρ „Schiffer, der Schiffende“ la πλωτός „schwimmend, schiffend“, πλωτεύω „beschiffen“ etc. Dacă înlocuirea finalului ēr (*boetēr) prin *ar* (boitar) s'a făcut în domeniul limbei române, atunci aceasta se explică prin analogie cu numeroasele substantive în *-ar, văc-ar, bou-ar* etc.; dacă forma boitar se ridică însă la un prototip grecesc corăspunzător, atunci acesta a fost doricul *βοητάρ, compară dor. ἐπιγελαστάρ = ἐπιγελαστής (Hesychius) cu ᾱ doric = ionic-atic η (vezi mai sus pag. 421 urm). O înrâurire fonetică similară se observă şi în formele romanice occidentale citate mai sus: prov. *boatié, bouatié, boutie,* nord-vest-ital. *boattiere* din forma de bază **bo ātārius.* Italianul *buttero* „păstor“, derivă însă din grecul βοτήρ „păstor“; despre acesta vezi Meyer-Lübke EW. nr. 1231. In ceia ce priveşte acum prezenţa cuvântului *boitar* în ungureşte, e de observat că limba maghiară posedă, cum se ştie, multe elemente româneşti din terminologia păstoritului, între altele

[28] Primele sunt citate după Fr. Mistral, Dictionnaire provençal-français (Aix-en.-Provence 1877), ultimul (*boitaro*) după Gombocz-Melich op. cit.

[29] Vezi I. A. Candrea, Viaţa păstorească la Megleniţi în Grai şi suflet I, 76.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

pe *pakulár* „păstor" din românul *păcurar* (< lat. pecorarius). Când Ungurul a cunoscut pe păcurarul român, căruia el i-a zis *pakulár*, a putut să cunoască şi pe ajutorul acestuia, adică pe *boitarul*, căruia i-a zis şi el tot *bojtár*.

Merindarea sau sacul cu merinde al ciobanului se chiamă cu un tipic cuvânt grecesc **traistă**, arom. *tastru*. In primul rând traista desemnează sacul cu grăunţe al calului. Vine din grecul τάγιστρον „mensura annonae praebendaria ad equos praebendarium, πηρίδιον, perula". Tulpina cuvântului o avem în ταγαὶ „quidquid ad victum, equi praesertim, τάττεται, ordinatur". Dispariţia lui γ preces de o vocală şi urmat de *i* are analogii în *mai* din lat. *magis*, *măiestru* din *magistrum* etc. Cuvântul *traistă* trebue să fi pătruns în limba română relativ târziu, către finele epocii migraţiunii popoarelor. In monumentele greceşti clasice nu e atestat. Asupra originii acestui cuvânt vezi Indogermanische Forschungen II 441—443; asupra răspândirii lui, G. Meyer, EWA. 434. Există şi în dialectele sud-italiene: calabr. *trasta* sau *trastena* „Brotbeutel der Hirten und Jäger" [30].

Oile se mulg în *amurgul* serei şi dimineaţa. Cuvântul **amurg** înseamnă etimologic chiar timpul mulsului: ἀμολγός „die Melkzeit; der erste Drittel der hereinbrechenden Nacht, Finsternis etc.". Din punctul de vedere fonetic, *amurg* se reduce la forma ionică respectivă, cu *ov* în loc de *o*, vezi mai sus pag. 420. Inlocuirea lui *l* prin *r* — *amurg* în loc de *amulg* — îşi are originea tot în limba greacă, datorindu-se apropierii de formă şi de sens dintre verbul ἀμέλγω „mulg" şi ἀμέργω „storc", cum şi dintre ἀμολγός = ἀμοργός „mulgător, sugător". Alt caz de trecere a lui λ în ρ în aceleaşi condiţiuni ni-l oferă varianta μοργός (Hesychius) a lui μολγός „sac de piele". „Amurg" lipseşte în neogreacă; aici noţiunea aceasta e redată perifrastic: ὁ καιρός τοῦ ἀμέργειν τὰ πρόβατα. Substantivul *amurg* se întâlneşte cu ajectivul *murg* „negru bătând în roşu", care e însă alt element [31].

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Timpul de dimineaţă când păcurarii mulg oile şi merg cu ele la păşune se chiamă, după localităţi, *prior*, *préor*, *preur* sau

[30] Mulţimea variată de forme ale acestui cuvânt din dialectele sud-italiene vezi-o la G. Rohlfs, Griechen und Romanen in Unteritalien p. 36.

[31] Hasdeu, Etym. M. I 1114; A. Philippide în Viaţa Românească V (1910) p. 40. Numai rostul vocalei *u* în loc de *o* şi înlocuirea lui *l* prin *r* sunt explicate de mine.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

próor *próur*. La Aromânii din Pind *pror* sau *prour* e timpul de pe la 2 sau 3 ore după miezul nopţii, când se mână oile la păscut. Explicările etimologice mai vechi şi greu de admis date acestui cuvânt sânt menţionate de V. Bogrea în *DR.* I, 260, care consideră cuvântul de neogrec, deducându-l din ajectivul πρόωρος „timpuriu, prematur". Rămânând la această etimologie, cuvântul românesc, care în tot cazul e de origine greacă, se poate deduce formal tot aşà de bine şi din greaca veche: πρόωρος, προώριος „înnainte de timp", şi din motive de ordin cultural şi geografic originea greacă veche e de preferit celei neogreceşti în acest punct. In ceea ce priveşte partea semantică însă, greaca veche ne oferă şi altă posibilitate de a explică cuvântul românesc. Ajectivul grec πρόωρος are atât în greaca veche, cât şi în cea modernă, numai însemnarea generală de „timpuriu, înnainte de timp", pecând românul *preur* sau *prour* însemnează special numai „timpul nopţii de la orele două în sus, înnainte de a se face ziuă". Pentru această noţiune greaca veche are cuvântul περίορθρος „um die Morgenzeit, gegen Morgen" şi ca substantiv, περίορθρον „timpul nopţii, când dimineaţa e aproape". Cu acest cuvânt grecesc se acoperă pe deplin românul *preur*, *preor* atât semantic cât şi formal. Dispariţia lui θ urmat de ρ e normală; compară *mărar* din μαράθριον şi *molură* „Fenchel" din *μόλοθρον „Fenchel; — un fenomen fonetic despre care voiu vorbì la etimologia acestor două cuvinte. Cât priveşte acum forma *proor* sau *prour*, ea se reduce la v.-grecul πρόορθρον, de unde verbul προορθρίζω „vor der Morgendämmerung, vor Tagesanbruch aufstehen; a se sculà înnainte de revărsatul zorilor, a mânecà". Aceste cuvinte greceşti sânt compuse din περί „către, în jurul" sau πρό „înnainte" şi ὄρθρος „dimineaţa demult, timpul dinnainte şi după revărsatul zorilor, când răsare soarele şi se scoală oamenii şi animalele din culcuşul lor".

In dacoromâna *prour* mai înseamnă ajunul Sfântului Gheorghe şi al Bobotezei, adică al acelor sărbători, când fermecătoarele îşi exercită îndeosebi meşteşugul lor magic. Sinonimul lui *prour* în această accepţiune e *Mânicătoare* „sărbătoare în ajunul Sfântului Gheorghe", de la verbul *a mâneca* „a se sculà din noapte, până în ziuă, cu noaptea în cap". Raportul semantic dintre românul *prour*, grec πρόορθρον şi verbul προορθρίζω „a se sculà din noapte" revine deci exact între a *mânecà* şi *Mânicătoare*.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

Din toate acestea reiese, că *prour* în înţelesul prim e un cuvânt de origine greacă veche din terminologia românească a păstoritului, ca şi cele de până acì, iar cu înţelesul din urmă el ţine de cuvintele privitoare la arta magică de aceaşi origine veche grecească, precum: *amăgeu, amăgì, farmec, săiastră, măngâià* etc. Neogreaca l-a pierdut.

Un cuvânt străvechiu din aceiaşi sferă de idei cu *amurg* şi *prour* şi tot de origine greacă e verbul *a se aumà, a se aumà de ziuă* „a se luminà, a se face ziuă“ [32] Derivă dintr'un substantiv pierdut **aumă* „auroră“ din grecul **αὔγμα* (> alb. *agume* „Morgenröte, Morgen“) = αὐγή „strălucire, lumină“, neogr. αὐγή „auroră“ αὐγέρινος „luceafărul de dimineaţă“ v.-grec αὐγέω „a străluci, a luminà“. Pentru paralelismul **αὔγμα* = αὐγή, compară în greaca veche εὖγμα = εὐχή „rugăciune“ πλῆγμα = πληγή, ὦρυγμα = ὠρυγή etc. Grecul **αὔγμα* e cerut apoi şi de albanezul *agume*. Părerea lui G. Meyer Alb. EW. pag. 4, că acest cuvânt albanez cât şi verbul corăspunzător *agoj* „a se face ziuă“ (= gr. αὐγέω) ar fi înrudit cu lat. *augeo*, lit. *augu* „a creşte“ e greşită.

Vasul în care se mulg oile e de diferite forme şi poartă numiri diferite. Unele din acestea sânt de origine veche grecească şi anume:

Găleată, arom. *găleată*. E acelaşi cuvânt cu ital. *galletta* „tazza o vaso da vino“, calabr. sic. *gaḍḍetta*, eng. *jalaida*, vfr. *jaloie*, span. *galleta*. La baza romanicului *galletta*, a cărui origine n'a putut fi lămurită până acum, stă, cred, grecul γαυλίδα γαυλίς „Melkeimer, Gelte, Schöpfeimer“. Interesant în raportul fonetic dintre γαυλίδα şi *galletta* e asimilarea lui υ din diftongul αυ la consoana următoare, ca şi în neogrecul καμμένος din καυμένος, ξέρω = ξεύρω etc. [33] Un cuvânt românesc tot de origine veche greacă, în care se oglindeşte acelaşi fenomen fonetic e *plămân(ă)* din ionicul πλεύμων, -ονος (de aci şi lat. clasic *pulmo*) ngr. πλε-

[32] Ghiţă Pop, Dicţi. rom.-germ. 40: *aumà*, a se ⌣ „anbrechen, grauen (vom Tage)“.

[33] Vezi A. Thumb, Handbuch der neugriechischen Volkssprache ed. 2, § 36 şi 24.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

μόν:. Pentru tratarea lui δ intervocalic ca *t* vezi mai sus pag. 430. Altă formă romanică din Balcani a grecului γαυλίδα cu reducere diftongului aton *au* la *o* şi cu redarea grecului δ prin *d* ca şi în lat. *crepida* din gr. κρηπίδα κρηπίς trăeşte în croat. slov. ***golida***, de unde istrorom. *golidę*.

Pârnaie, un vas pântecos de lut, în care se pune laptele la prins şi care serveşte în acelaşi timp şi ca vas de muls şi chiar de gătit. Cuvântul *pârnaie*, neexplicat până acum, derivă, prin sincopare, din **părănaie* şi se reduce la un vechiu grecesc πελινάλιον, derivat cu sufixul deminutiv -άλιον — compară σπαθάλιον, σκαφ-άλιον etc. — din πελίνη „ein Gefäss" = πέλις, πελίς, πέλλα „Gelte, Melkmass", σκάφη τις ἕνα τυρὸν ἀμέλγουσι, ἀγγεῖον σκυφοειδής πυμένα ἔχον πλατύτερον, εἰς ὃ ἤμελγον τὸ γάλα.

Putină, vas mai ales de lemn, în care se ţine lapte, brânză, apă, varză etc. E acelaşi cuvânt cu friulanul *pòdine* „mastello, tinello, tinozza, vaso di legno a doghe, cerchiato di ferro o di legno, che serve al bucato . . ." Ca şi acesta, românul ***putină*** vine, cum a arătat I. A. Candrea, (Conv. Lit. XXXIX, 431 urm.) din grecul πυτίνη „o sticlă mare acoperită cu o împletitură de richită." Semnificaţia fundamentală e de „recipient pentru lichide", indiferent de materialul din care e făcut. Şi francezul *bouteille* „sticlă" nu e decât un derivat din *boute* „găleată, putină; burduf". Pentru partea formală şi răspândirea cuvântului vezi Candrea, l. c.

Putineiu „putină mică în care se bate laptele ca să se facă unt", are la bază un derivat grecesc din πυτίνη cu sufixul diminutival -ήιον: *πυτινήιον, ca şi ἀγγήϊον „un fel de vas mic" din ἄγγος „vas", δοχήϊον „butoiu" din δοχή „receptacol", ἀσκήϊον din ἀσκός „burduf", βλαστήϊον „mugur" din βλάστη „lăstar" etc.

Cel mai însemnat produs păstoresc e **brânza**, un fel de „caş" picant de oaie, care se păstrează în burdufuri sau în băşici de animale.

Asupra etimologiei cuvântului *brânză* s'a scris mult şi s'au emis multe păreri; ba în varietatea şi mulţimea părerilor emise cu privire la originea lui poate că numai numele *Basarab* îl concurează. S'a zis că e latin, slav, thrac, german, că derivă, din

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

numele oraşului elveţian *Brienz* etc.[34], iar la urmă O. Densusianu a ieşit din raza vizuală a cercetărilor de până acum şi-i caută originea tocmai în dialectele iranice din platoul Pamir. Dar etimologia la care se opreşte nu e convingătoare. Cu ajutorul verbului belucistanean *prinčag* „a apăsà, a lăsà să se scurgă, a stoarce", comparat cu pers. *birezan* „strecurătoare, ciur", D. reconstrueşte o formă **renč* sau **renz*, pe care o compune cu prefixul *be-* sau *bi-* luat din alte dialecte de acolo, şi ajunge astfel la ipoteticul **be-* sau **bi-renza* „care a putut existà, în vreun graiu iranic din cele vorbite altădată în răsăritul Europei". Cum se vede, acestei etimologii îi lipseşte nu numai justificarea istorică, dar şi baza formală, ca să nu mai vorbim de cea semantică. Persistăm deci în părerea, că originea cuvântului *brânză* trebue căutată mai pe aproape, şi anume în vreuna din limbile de la care mai avem cuvinte păstoreşti. Cuvântul *brânză* are azi fireşte o accepţiune generală, dar brânza propriu zisă e de fapt numai cea păstrată în burdufuri, deosebită ca preparare şi calitate de caşul dulce, caşul sărat sau cel de putină. Cu această însemnare specială şi primitivă, cuvântul a trecut şi în limbile vecine, unde îl găsim adesea explicat prin *caseus valachicus* sau determinat mai deaproape prin vorba latină pentru burduf (follis, uter) *follis brinsa, uter brynze* etc.[35]. Inţelesul primitiv al cuvântului brânză a fost chiar „foale, burduf, sac de piele", şi expresia norditaliană *formaggio di sbrinzo* se reduce la una românească veche **caş de brânză = caş de burduf*. Numai cu timpul şi prin metonimie brânza a căpătat înţelesul de azi, conţinutul luând numele recipientului, compară *foc* din latinul *focus* „vatră". Tot aşà în ruseşte un fel de brânză e numită *panera*, propriu zis „coş, paner", fiind vorba mai ales de brânza păstrată în coşuleţe, ngerms. K o r b-

[34] O parte din etimologiile mai vechi le menţionează O Densusianu în Graiu şi Suflet I, 67—71, altă parte le-am menţionat eu în Orig. l. rom. pag. 48. Dacă adăogăm la acestea etimologia propusă de Densusianu, pe care o discutăm în text, cum şi pe cele propuse de Giuglea în DR. III 573 urm. şi de Pascu (din thracul **berenza*, **berănza* < *ber* „oaie") în Rum. Elemente in d. Balkansprachen nr. 38 = Archivum Rom. IX, 324, avem toată bibliografia chestiunii.

[35] C. Jireček, Die Wlachen und Maurowlachen in den Denkmälern von Ragusa (Prag, 1879) p. 10; I. Nădejde, Din dreptul vechiu român (Buc. 1898) p. 71, 73; Quellen zur Gesch. der Stadt Kronstadt, vol. I 690; locurile din această din urmă scriere mi-au fost comunicate de d-l C. Lacea.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

käse. Acele coşuleţe de păstrat brânză se fac la noi din coajă de copac. Ideia de coşulet (*fiscella forma*) stă şi la baza denumirii romanice a brânzei: nprov. *furmo* „Käse“, *fromatge*, franc. *fromage* (> it. *formaggio*) etc.[36].

In ceea ce priveşte acum originea, v.-românul *brânză* „burduf“ e acelaşi cuvânt cu albanezul *blendzε* „foale, burduf, pântece“, amândouă reducându-se la un prototip comun ***balandia*** din grecul βαλάντιον „sac de piele, pungă“, pronunţat βαλάνδιον. Dentala τ din grupul ντ a devenit sonoră din timpul elenistic: πάντα, pronunţat *panda*[37]. Forma intermediară românească a fost deci ***bărânză;*** albanezul *blendzε* e sincopat din ****bălănḍă***, ca şi alb. *fkin* „vecin“ în loc de *νεκin*, *print* „tată“ în loc de ****ρεrint*** etc.

Altă specie de brânză, denumită cu un termen tot de origine greacă, e **tăfăraga** „brânză de vacă“. Cuvântul *tăfăragă* a pierdut un *r* prin disimilare şi purcede dintr'o formă mai veche ****trăfăragă***, având la bază un prototip v.-gr. *τραφάλακα, nom. τράφαλαξ = τραφαλίδα τραφαλίς „frischer Käse, Quark“. Pentru căderea disimilatorică a primului *r*: *tăfăragă* în loc de ****trăfăragă***, compară *tămândare* în loc de ****trămândare*** ... Schimbul de sufixe -ίς, -ίδα: -αξ, -ακα era obişnuit în limba greacă, d. ex.: θυλίς, -ίδα = θύλαξ, -ακα, θύλακος „sac, pungă, traistă“, Prezenţa sufixului -ακα (-αξ) în τραφάλ-ακα „frischer Käse“ e cu atât mai sigură cu cât el ne întâmpină şi în denumirea veche grecească a altei specii de brânză: ἱππάκη „Pferdekäse“ din ἵππος „cal“. Vezi şi *DR.* II, 659.

„Dupăce păstorii storc caş în cupe, rămâne zer, pe care-l fierb, şi deasupra-i iese urdă, iar ceea ce rămâne în fundul căl-

---

[36] Glossarium Isidori: *Fiscella forma, ubi casei exprimuntur;* Columella VII, 8: *Liquor in fiscellas aut in calathos vel in formas transferendus est* (după Diez).

[37] Comp. P. Kretschmer, Einleitung in die griechische Sprache 293 urm. şi A. Thumb. Die griechischen Dialekte p. 301. In legătură cu aceasta găsim la Ptolemeu forma Βουργούντες în loc de Βουργουνδες — nume etnic —, iar la Procopiu Ἐλεμούντος în loc de Ἐλεμούνδος, nume de persoană (M. Schönfeld, Wörterb. der altgerm. Personen- und Völkernamen 56, 74). Grupul *nd* n-ar fi fost redat aici prin ντ dacă τ preces de ν nu s'ar fi pronunţat ca *d*. E de observat însă că la început acest fenomen fonetic n-a fost general cum e azi în neogreacă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

dării se numeşte **arichiţă**“ [38]. Arichiţa e deci ceea ce se chiamă în alte părţi „jintiţă“. Cuvântul *arichiţă* presupune un **ariche*, respectiv **aricl'e* şi e la origine acelaşi cuvânt cu arom. *alică* sau *alcă* „crema ce se suprapune pe lapte şi din care se face unt, brânză untoasă etc.“, alb. *aikɛ* “smântână“. Literal *arichiţă* înseamnează deci „smântânică“. Cuvântul n-are nicio legătură cu lat. *alica* „alac; o băutură preparată din această cereală“, cum se crede de la Haşdeu încoace (EM. 1643) şi cum presupuneà încă mai nainte Gustav Meyer EWA. 5. E latino-grecul *alicula* *ἀλλικύλη „ein kurzer leichter Überwurf, Zipfelmantel“ dela ἄλλιξ, -ικος „ein Oberkleid für Männer“. Forma *alicula*, atestată cu un singur *l* în silaba a doua, cum e cerută de fapt şi de forma românească, s-a născut din cea greacă probabil prin asimilare. In ceea ce priveşte partea semantică e de observat, că dela noţiunea generală şi primitivă de „haină, mantà“ s'a trecut la cea specială de haina sau cămaşa laptelui, partea grasă şi consistentă ce se aşază deasupra laptelui. Numiri similare întâmpinăm în toate limbile. Aşa nu mai departe, arom. *teară*, „Haut auf der Milch“ e din lat. *tēla* „pânză“, ital. *panna* „la parte più butirosa, separata dal latte, che perve specialmente per fare il burro“ e lat. *pannus* „postav“; apoi alb. *sarɛnk* „Haut auf der Milch“ < turc. *sarɛk* „turban“, ucrain *kožušokъ* „die Haut auf der Milch“ din *kožuch* „cojoc“.

Spre a se scurge de zăr, urda scoasă din căldare se pune într'un săculeţ atârnat numit **zăgârnă**. Prin *zăgârnă* se înţelege şi o tăgârţă, un sac sau desagă, a cărei formă nu se distinge bine [39]. Cuvântul *zăgârnă* se acoperă formal cu grecul σαγίς, -ίδος „Mantelsack“ până la sufix, iar semantic pe deplin. Inlocuirea lui *s* iniţial prin *z* s'a petrecut în domeniul limbei greceşti ca şi în alte cuvinte precum ζαργάνη în loc de σαργάνη, ζιβύνη în loc de σιβύνη etc. Sufixul *-ârnă* nu e clar; compară *-ârlă*, neclar şi el, în *scăf-ârlie* „ţeasta capului“ cu baza tot greacă: σκάφ-ιον „kleines Gefäss, Schälchen, Becher; Schädel“. In cuvântul *zăgârnă* din terminologia românească a păstoritului trăeşte deci un derivat al grecului σάγος „mantà“, σαγίς „Mantelsack“. La fel sinonimul latin al lui σάγος, σαγίς, *mantum* „mantà“, *mantica*

[38] Hasdeu Etym. M. II. pag. 1643.

[39] Şezătoarea VI, 172.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

„Mantelsack“ trăeşte tot ca termen pastoral în limbile romanice din apus: prov., cat. *mantega*, span. *manteca* „Butter“ port. *manteiga* etc., la origine „Schlauch in welchem die Butter zubereitet wird“ (comp. Meyer-Lübke REW. nr. 5327).

Al doilea produs mai însemnat ce se face din lapte e **urda.** Legătura stabilită de Giuglea DR. III, 582—587 între cuvântul, *urdă* şi grecul ὀρός „zăr“, ὀρώδης „zăros, cu zăr“ e incontestabilă. *Urda* se face fierbând zărul rămas, după ce s-a scos şi stors caşul. Urda nu e deci decât un τυρὸς ὀρώδης „brânză din zăr“; la fel e numit acest produs în dialectele franceze: *séré* „fromage très maigre, fabriqué avec le liquide dont on a tiré le fromage gras“ din *ser* „zăr“. Pentru deducerea românului *urdă* din grecul ὀρώδης, Giuglea presupune sau un schimb de sufix cu latinul *-idus*, întrucât în latina vulgară nu există ceva analog, sau şi cu păstrarea sufixului grecesc, dar cu schimbarea de accent . . .“. Deoarece schimbul de sufixe e un fenomen cunoscut şi obişnuit, mie îmi pare mai probabilă prima ipoteză. Şi schimbarea de accent e un fenomen frecvent, dar în cazul de faţă n-am putut-o verifică. Exemplul cu βούτυρον > lat. bútyrum „cu accentul pe antepenultimă deşi penultima e lungă“ nu se potriveşte, deoarece vocalele greceşti lungi din natură, dar neaccentuate, cam din secolul al II d. Chr., s-au pronunţat ca scurte, aşà că pronunţarea *bútyrum* convine sistemului de accentuare latin. Tot aşà stă lucrul cu lat. *áncora* „ancoră“ din gr. ἄγκυρα şi cu multe altele. Dar în ὀρώδης, vocala accentuată ω formând penultima silabă şi fiind în acelaşi timp şi lungă din natură, din punctul de vedere latin şi chiar român, accentul nu puteà sări pe antepenultima. In ceea ce priveşte însă schimbul, sufixul grec -ώδης a putut cu atât mai vârtos fi înlocuit prin lat. *-ida*, cu cât amândouă sânt oarecum corespondente, d. ex καπν-ώδης din κάπνος „fum“ are acelaşi înţeles cu lat. *fum-idus* din *fumus* „fum“ etc. Deci grecul ὀρώδης, ion *οὐρώδης — compară forma ionică atestată οὖρος „zer“ — a fost împrumutat subt forma **úrida*, de unde *urdă*. Ceea ce confirmă pe deplin această etimologie subt raportul ei formal, căci subt cel semantic este evidentă, e faptul că mai avem în româneşte un cuvânt de origine greacă în care sufixul -ώδης se reflectează tot ca *-ida*. E **léurdă,** pronunţat după localităţi şi *leúrdă*, care înseamnează „ustoroiu sălbatic“,

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

iar prin împrejurimile Bucureştilor „praz sălbatic“ [40]. Cuvântul *leurdă* se reduce la o formă greacă dialectală de vest (cu β în loc de π) *λεβυρώδης = λεπυρώδης „von Zwiebelgewächsen, aus übereinander liegenden Hülsen oder Schalen bestehend“, din forma atestată cu β: λεβιρίς „Hülse, Schale“ = λέπυρον „Hülse, Schale“. Legătura între românul *urdă* şi substantivul grec ὀρός „zăr“, a făcut-o de altfel şi A. Philippide. (Comp. G. Pascu, Dicţ. etym. macédo-roum. I p. 192).

Brânza stricată ca şi carnea când se învecheşte capătă nişte viermuşi numiţi *căreţi* sau *careţi*, singular **cărete**.

Contra părerii curente că acest cuvânt ar fi o formaţiune românească din *car(iu)* „vierme de lemn“ + sufixul *-ete* vorbeşte atât partea semantică cât şi sinonimul asonant *carabete*, care în niciun caz nu s'a putut desvoltă din *car(iu)*. *Carete* stă în loc de *scărete* şi reproduce sunet cu sunet pe grecul σκαρίς σκαρίδος „Springwurm; viermuş de intestine, de carne, de brânză etc.“, care e la rându-i un derivat al verbului σκαίρω σκαρῶ „a sări, a sălta“. Cuvântul grec înseamnă deci propriu zis „vierme săltăreţ“ şi se acoperă deci ca înţeles cu denumirea germană a acestui fel de viermi „Springwurm“ şi cu cea glumeaţă (din graiul studenţesc) de „acrobat“. Dispariţia lui *s* din **scărete* se datoreşte etimologiei populare şi anume punerii în legătură cu *cariu* „vierme de lemn“ sau cu *cărăbete*, tot un fel de viermuş, despre care vom vorbi mai la vale. Dealtfel însăşi limba greacă ne oferă o mulţime de cuvinte atestate cu *s* iniţial şi fără acest *s* [41].

Un cuvânt păstoresc, în altă ordine de idei, este **usuc**, murdăria grasă ce se găseşte în lâna nespălată a oilor.

Explicarea curentă a acestui cuvânt ca postverbal din *a uscà* e inadmisibilă din cauza formei arom. *usâc*, cu *â* (accentuat) în loc de *u*. In niciun caz *u* nu puteà să devie aici *â*.

De fapt avem a face cu un termen păstoral moştenit, iar nu cu o creaţiune românească. Apropierea etimologică între ro-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[40] Acest din urmă înţeles al cuvântului *leurdă* mi-a fost comunicat de amicul şi colegul meu D. Teodorescu. Compară sub acest raport şi glosa cyprică veche κάπια· τὰ σκόροδα (cepe = usturoaie) citată de Hoffman în Die Griech. Dialekte (Göttingen 1891) I p. 118 şi explicată mai departe prin *caepa capitata, porrum capitatum*.

[41] Vezi pag. 422, nota 10.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

mânul *usuc* şi grecul οἴσυπος „der fette Schweiss oder Schmutz der ungewaschenen Schafwolle“ a fost demult relevată. Deoarece însă raportul fonetic dintre cuvântul grec şi cel român n-a fost explicat până acum, această etimologie n-a putut trece. Dar nu οἴσυπος, ci o variantă dialectală a lui (eolică) stă la baza cuvântului românesc. Se ştie că grecul οἴσυπος e compus din οἶς „oaie“ şi ὀπός „suc, grăsime“, şi că acest din urmă element e înrudit cu vsl. *soka* „suc“, lat. *sucus* etc.: π din οἴσυπος stă deci în loc de κ. Pe când în cele mai multe dialecte greceşti labio-velara indo-europeană *qu* o găsim redată regulat prin π, în dialectul eolic, cum şi în cel ionic într'o anumită categorie de cuvinte, întâlnim în locul ei elementul gutural redat prin κ(κ), d. ex.: ἴκκος în loc de ἵππος = lat. *equus*, ὄκκος în loc de ὄππα sau ὀφθαλμός = lat. *oculus* [42]. Forma corăspunzătoare eolică a lui οἴσυπος a fost deci *οἴσυκος, la care se reduce atât dacorom. *usuc* cât şi arom. *usâc*. Pentru tratarea diftongului οι ca *u* compară οἴδημα > *udmă* „umflătură, abces“ etc. Despre forma aromână *usâc* cu *â* din *y* vezi mai sus. Românul *usuc* are şi o variantă *ursuc*, uzitată în Transilvania [43]. Dacă această formă nu s'a născut cumva pe tărâmul limbei române, atunci în ea poate să se ascundă cuvântul grec pentru lână: ἔριον; ar presupune deci o formă **er(i)suc* „Wollschweiss“, care prin contaminare cu *usuc* a devenit *ursuc*.

In cele de până aci am constatat că în terminologia românească a păstoritului propriu zis există un însemnat contingent de elemente vechi greceşti şi am discutat etimologiile a celor mai multe dintre ele.

Trecând acum la terminologia privitoare la creşterea celorlalte specii de vite, elementele greceşti se împuţinează deodată, în mod surprinzător. Avem aici numai câteva cuvinte privitoare la bou şi cal.

Un cuvânt de origine greacă aplicat la boi şi vaci şi uzitat în Mehedinţi e **pric** „breaz, bălţat“. Deşi *pric* ar puteà fi socotit ca o formaţiune recentă românească din verbul a *picà* sau *picurà* — compară *picăţele* „pete mici şi rotunde în formă de puncte“ — totuşi etimologia aceasta e puţin probabilă. Par-

[42] R. Kühner, Griech Gramm. ed. 2 pag. 121 etc.

[43] Frâncu şi Candrea, Românii d. Munţii Apuseni, 106.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

ticipiile *picat* sau *picurat*, din care *pric* ar fi o formă prescurtată, nu se întrebuinţează cu sensul de „bălţat". *Pric* este în realitate un cuvânt vechiu şi independent de verbul *a pic(ur)à*. El s'a născut cu obişnuita metateză a lui *r* dintr'o formă mai veche **pic(u)ru* şi prototipul *pīculu* la care se reduce nu e decât grecul ποικίλος „pestriţ, bălţat", ποικίλα „animalia varii coloris", cu finalul latinizat. Intr'o formă mai apropiată de original, cuvântul trăeşte în numele de oae *Picura* [44].

Etimologia veche greacă a cuvântului **tragăn** „cerbicea vitelor de jug; anghină la cai etc." am expus-o mai sus § 5, pag. 431.

Un cuvânt mult discutat e adjectivul **murg** „negru bătând în roşu", mai ales despre cai, dar şi despre boi, vaci, etc. O soluţie mulţumitoare cu privire la originea acestui cuvânt n-a fost dată până acum. Identitatea sau înrudirea cu substantivul *amurg* „crepusculul serei" e iluzorie. Despre *amurg* ca termen specific păstoresc însemnând propriu zis „timpul mulsului" am vorbit mai sus. Că *murg* n-ar fi decât acest substantiv cu funcţie de adjectiv, e cevà ce nu se poate dovedi şi nici verificà. *Amurg* e propriu numai limbei române: dacorom. *amurg*. arom. *amurgu*, ambele cu acelaşi înţeles; adjectivul *murg*, din contră e răspândit ca termen păstoral în toate limbile din Peninsula Balcanică [45]. Derivaţia din substantivul latin *amurca* „die beim Auspressen der Oliven vorfliessende, wässerige Unreinigkeit, der Vorschas, Quellschaum" e tot aşà de puţin convingătoare ca şi punerea în legătură a lui cu alb. *mjergulε* „Nebel, Finsternis" [46]. Acestor explicări se opun greutăţi nu numai formale ci şi de sens. Românul *murg*, *murgu* e din aceeaşi tulpină ca şi arom. *murnu* „vânăt închis"; în el se recunoaşte prezenţa sufixului *-ic*, după cum în acesta sufixul *-in*: *mur-icu* adică *μουρ-ικός „negru bătând în roşu, ca mura" şi *mur-inu* adică *μούρ-ινος „vânăt închis, ca mura" din v.-gr. μόρον, ion. şi neogrec. μοῦρον „mură". Compară şi neogr. μόρικος „purpurrot" > arom. *moricu*, *morcu* „roşu închis". In greaca veche sufixele -ικός

[44] Atestat la I. Popovici, Die Dialekte der Munteni und Pădureni (Halle-Salle 1905) pag. 57.

[45] Vezi Capidan în DR. II, 540—541.

[46] Prima etimologie a fost propusă de Gustav Meyer EWA. 292, a doua de Treimer în Zeitschr. f. rom. Ph. XXXVIII, 408.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

şi -ινος aveau aceaşi funcţiune şi se întrebuinţau adesea unul în locul altuia, de exemplu σαρκ-ικός şi σάρκ-ινος din σαρξ σαρκός „carne“ etc. Pentru prefacerea lui c în g: **mur(e)gu murg* în loc de *mur(e)cu *murc*, compară *vitrig* sau *vitreg* din lat. *vitricus* etc. G. Weigand (Jahresb. XII, 163 nota) caută originea adjectivelor *murnu* şi *murg* în nişte forme balcanice **murenu *murecu* din *mura*, lat. *mōra*. Această explicare se reduce cam tot la cea dată mai sus. De accentuat e numai, că la baza acestor forme stau prototipe vechi greceşti. Latinul *mōrum* „mură“ ca element grecesc — vezi Walde EWL. 495 — reproduce forma dorică μῶρον, nu pe cea atică μόρον; românul *mură* însă aminteşte forma ionică μοῦρον păstrată şi în neogreacă. Despre particularitatea dialectului ionic de a redà pe o prin ου am vorbit în § 3 pag. 419—520, unde am înşirat şi câteva reflexe ale ei, în româneşte. Pentru claritate dau aici tripletul: atic μόνος „singur“ = ion. μοῦνος = doric μῶνος.

Un cuvânt de origine greacă din terminologia calului mai e verbul a **rânchezà**. Acesta aparţine la familia cuvintelor greceşti ῥόγχος „Schnarchen“, ῥόγχαζω, ῥέγκω „schnarchen; schnauben, von Pferden“ şi presupune un **rhonclizo* din ῥογχαλίζω, atestat cu acelaşi înţeles în greaca medie [47].

7. *Agricultura.*

Dintre cuvintele româneşti care desemnează cereale, numai unul e de origine greacă: **alac** „épeutre; sorte d'écourgeon“, care este indiscutabil acelaşi cuvânt cu grecul ἄλιξ, -ικος „Spelt, Dinkel“, de unde şi lat. *alica* „alac“. Cuvântul românesc cere o formă greacă dialectală cu *l* dublu: **ἄλλαξ ἄλλακος*. Dublarea consonantelor (geminatele) erà tocmai o particularitate esenţială a dialectului eolic: ὅμιλλος = ὅμιλος, στέλλαι = στεῖλαι, δίννα = δίνη, σέλιννον = σέλινον, μηννός = μηνός, σελάννα = σελήνη, κράννα = κρήνη etc. [48]. Sufixul -αξ -ακος, care în forma de bază a cuvântului românesc ţine locul lui -ιξ, -ικος, şi care e cerut şi de forma

[47] Sextil Puşcariu în Convorbiri Lit. 46, 142.

[48] P. Kretschmer, Die griech. Sprache în „Einleitung in die Altertumswissenschaft“ hrsg. v. A. Gercke u. E. Norden I, p. 152; Kühner-Blass, Grammatik d. griech. Sprache (Hannover 1890) vol. I, 272.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

spaniolă *alaga* „alac“ erà foarte uzitat în limba greacă. Astfel cuvintele λειμών „livadie“, θυλάς „pungă, traistă“, ἄλλιξ „un fel de mantà“, etc. aveau şi variantele λεῖμαξ, θύλαξ, ἄλλαξ etc. (Thesaurus). Cuvântul *alac* nu există în limbile slavice şi nici în cea albaneză; există însă în ungureşte sub forma *alakor*. Filologii unguri susţin că *alakor* al lor e împrumutat din româneşte şi anume nu mai nainte de secolul al XV-lea [49]. Imprumutul invers nu se poate justificà. Forma ungurească *alakor* reproduce mai curând pluralul românesc *alacuri*, decât un deminutiv **alacur* neatestat.

Curmeiu „lemn scos pe tot anul de o viţă de vie; funie scurtă“. Presupune un prototip *κορμήϊον deminutiv la κορμός „ein Stück vom Stamme, ein vom Stamme geschnittenes oder gehauenes Stück, Klotz, Kloben“, de unde şi arom. *curmu* „ruptură de frânghie, crâmpeiu de sfoară, căpătâiu“, calabr. *kurmu* „Baumstamm“, ambele cu vocalismul ionic (o > u, vezi pag. 420). Pentru sufixul cu funcţie deminutivală -ήϊον, compară βλαστ-ήϊον „der Keim, Spross“ de la βλαστός „lăstar“ şi alte exemple date la etimologia cuvântului *putineiu*, pag. 450. De observat e că acest sufix aveà şi varianta -εῖον; forma dintâi erà ionică. Compară ἀγγεῖον, deminutiv la ἄγγος „ein Gefäss“, = ionic ἀγγήϊον, σημεῖον = ion. σημήϊον din σῆμα „semn“ etc.

Pârnaie, denumirea unei varietăţi de struguri. Presupune un prototip grec *περκναλέα (σταφυλή) din περκνός „schwarzblau, dunkelfarbig, von der dunklen, bläulich schwarzen Farbe der reifenden Weintrauben“. *Περκναλέος se referă la περκνός, după cum κυφαλέος „gebogen, gekrümmt“ la κυφός, cu acelaşi înţeles. In greaca veche sufixul -αλέος erà foarte întrebuinţat la formarea şi derivarea ajectivelor. Grecul *περκναλέα cu accentuarea latină *percnália* a trebuit să dea în româneşte *părnaie* sau *pârnaie*. Grecul πυρναῖος „reif, gelb“, întrebuinţat o singură dată de Theocrit 1,46 ca epitet al strugurilor (σταφυλαί), ar putea fi deasemenea luat în consideraţie pentru lămurirea originii românului *pârnaie*, dacă lectura ar fi sigură. Originea cuvântului *pârnaie*, ca element al terminologiei viticole, e în tot cazul greacă.

[49] S. Simony, Grammatik d. ung. Sprache, pag. 69.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

Lin „vasul în care se calcă strugurii“ din ληνός „die Kufe, in welche die zu kelternden Weintrauben geworfen werden, Kelter“, atestat şi în latina târzie subt forma *lēnus* (Forcellini). Unii sânt de părere că *lin* e din neogreacă; în cazul acesta însă am fi avut mai curând *linós* decât *lin!*

Trecând la plantele de grădină cu denumiri moştenite din greaca veche, voiu discută aici pe *molură*, *mărar* şi *busuioc*.

Molura e o plantă aromatică cu fructe lungăreţe, cultivată ca legumă: foenicum officinale. Formal şi semantic, cuvântul *molură* reproduce o variantă dialectală greacă *μόλοθρον în loc de μάραθρον „Fenchel“ = neogr. μάλαθρον cu acelaşi înţeles. Inlocuirea lui α înainte sau după un ρ era proprie mai ales dialectului eolic: στρότος în loc de στρατός, βρόχυς în loc de βραχύς, στροπή în loc de ἀστραπή etc.[50]. Acest fonetism apare însă şi în alte cazuri, d. ex.: μολόχη „nalbă“ în loc de μαλάχη, ὄστακος = ἄστακος, ὀσταφίς = ἀσταφίς. Dispariţia aspiratei ϑ din grupul ϑρ: *μολοθρον > *molură*, e normală, ca şi în *mărar*, despre care vezi mai jos, şi în *prour*, despre care am vorbit la pag. 447 urm. In neogreacă ϑ urmat de o consoană devine adesea χ: χλιβερός alături de ϑλιβερός, χλιμμένος alături de ϑλιμμένος, παχνί alături de παϑνί etc.[51].

Cuvântul **mărar** e derivat de obiceiu din lat. **marathrium* = *marathrum* „Fenchel“, dar tocmai dispariţia lui *th* din grupul *thr* de care vorbirăm, ne arată că avem de a face cu un element grecesc propriu zis: *μαράθριον, deminutiv din μάραθρον „molură“. Latinul *marathrium* n'ar fi dat în româneşte *mărar*. De comparat cu forma dacoromână e alb. *maraj* „Fenchel“, arom. *maral'u*.

Denumirea **busuioc** e socotită în genere ca venită prin slavoneşte. Aceasta mai ales de la Cihac (II, 31) încoace, care înşiră ca dovezi formele corăspunzătoare din limbile slavice: bulg. *bosilek*, *bosilok*, *bosiljok*; serbocr. *bosilj*, *bosiliak*, *bosiok*; rus. *bazilikъ*, *bazilika*; ucr. *vasiličkъ*, *vasilëkъ*, *vasyljok*; pol. *bazilia*,

[50] P. Kretschmer, Die griechische Sprache în „Einleitung in die Altertumswissenschaft“ hrsg. v. Gercke v. Norden I, 150; A. Thumb, Handbuch der griechischen Dialekte 55, 94, 125, 167, 188, 195, 207—209, 218—220, 237, 253, 255, 271, 283, 289.

[51] Comp. A. Thumb, Handbuch der neugriechischen Volkssprache (Strassburg, 1910) § 20.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

bazylik, *bazilika*; apoi magh. *bisziok*, *bazsilikom*; alb. *bozeljok*; — ngr. βασιλικός, turc. *fesliguen*. Cum vedem, Cihac îngrămădeşte tot felul de forme, fără a face deosebirea necesară între cele venite pe cale culturală prin latinul *basilicum* sau *basileum*, precum sânt: rus. *bazilikъ*, pol. *bazilika* etc., serbocr. *bosilj*, nsl. *bosilja* etc. şi cele venite indirect din neogreacă, cum sânt evident formele ucrainene. A treia categorie o formează rom. *băsioc* — de unde prin armonie vocalică pe de o parte *bisioc*, pe de alta *băsuioc*, *busuioc* — împreună cu bulgarul *bosiljok* şi neogr. βασιλιάκι (> arom. *văsil'ak*). Aceste din urmă forme nu pot fi reduse în ultimă analiză la vgr. βασιλικόν (> lat. basilicum), neogr. lit. βασιλικόν, ci la o variantă *βασιλιακόν, care derivă ca şi βασιλικόν din βασιλεός „rege, împărat". Forma *βασιλιακόν s'a născut subt influenţa ajectivului κυριακός din κύριος „domn". In greaca veche sufixele -ικός şi -ιακός se întrebuinţau alternativ, unul în locul altuia, de ex.: δενδρικός şi δενδριακός, φρατρικός şi φρατριακός etc.

Românul *băsioc* cu variantele amintite derivă din vgr. *βασιλιακόν (ngr. βασιλιάκι) direct, nu prin mijlocire slavă. Trecerea în *o* a lui *a* accentuat preces de *i* era un fenomen fonetic dialectal vechiu grecesc; d. ex. ἠπιόλης în loc de ἠπιάλης „moroiu". Acest fenomen îl întâmpinăm şi în elementele greceşti ale limbei latine, bunoară în *phiola* < φιάλη, *gulioca* <*κοχλιακή din κόχλίας „Muschel mit gewundenem Gehäuse", κοχλίας „Schnecke mit gewundener Schale". Fonetismul βασιλιακόν — *basiliocu* — *băsioc* e deci străvechiu greco-latin, nu slav, mai ales că şi acel *gulioca* citat mai sus şi atestat cu înţelesul de „nucum juglandium putamina" trăeşte în limba română subt forma de **ghioacă**, având exact acelaşi înţeles. Acesta n'a mai trecut în bulgară şi în sârbă, cum e cazul lui *bosijok*, *bosiok*.

In rubrica agriculturii îşi are locul şi terminologia carului, care de asemenea a fost atinsă cât şi cât de înrâurirea veche greacă. Mai sus, p. 422, şi în altă ordine de idei, am vorbit de originea greacă a cuvântului **tărâncă** „legătura de fier ce cuprinde osia de arcul trăsurii; întinzătoarea sau lamba carului".

Lanţul scurt cu două belciuge sau inele la capete, care serveşte a înnădi o tânjală de alta, când trag mai multe perechi de boi se numeşte **cârceie**, cuvânt întrebuinţat cu acest înţeles numai la plural. Cârceia, la sigular, e un inel mare cu care în-

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

ţepenim coasa pe coporâie. E grecul κρικέλλιον „Ring“, deminutiv la κρίκος „Kreis, Ring; ein Ring am Pferdegeschirr, mit dem man die Pferde an einem Pflocke, ἔστωρ, an der Spitze der Deichsel befestigt.“ Forma organică **crâceie* a devenit *cârceie* prin obişnuita metateză a lui *r*. Ca formă cuvântul cârceie se întâlneşte cu *cârcel* sau *cârceiu*, plural *cârcei* (e masculin!) „coardă de viţă, crampe.“ Acesta e însă alt element, şi alta e originea lui.

Străgălía „die Scheibe von der Wagenachse“. E o rotiţă sau cerculeţ de fier ce se pune pe lângă capătul osiei spre a împiedecă frecarea căpăţânei cu umărul podului. Forma *străgălíe* cu *s* protetic reproduce cuvântul vechiu grecesc τροχαλία „ein runder Körper, der sich zwischen zwei festen Punkten um seine Achse dreht, Cylinder, Walze, Haspel, Winde“ din τρόχος „Kreis, Scheibe“. Pentru tratarea lui χ intervocalic ca g, compară latinul doga din δοχή şi rom. tragăn din τράχαλον; despre acesta vezi mai sus pag. 457. Cuvântul şi-a păstrat accentuarea greacă, ceea ce se întâmplă mai ales cu finalul *-ía*, când e simţit ca sufix, de exemplu *mânie* din μανία, *mărturie* din μαρτυρία. Lichida *l* e păstrată în poziţie intervocalică prin disimilare faţă de primul *r*.

In terminologia apicolă a fost recunoscut ca element vechiu grecesc **stup** „casa albinelor“ din στύπος „Stock, Stengel; Höhlung“ [52]. Stupul se face dintr'un trunchiu de copac scobit. Cuvântul a suferit o însemnată restrângere în sfera înţelesului. S-a zis întâiu *stup de albine* = trunchiu scobit pentru albine, german *Bienenstock*, şi apoi cuvântul a rămas pietrificat numai cu acest înţeles. Ceea ce mai e de adăogat, e că şi echivalentul latin al grecului στύπος, *truncus*, a suferit în latina târzie aceeaşi restrângere în sfera înţelesului: *truncus* „vas apum in truncis arborum“. La fel italianul *bugno* „Bienenstock“ = prov. *bugno* „Baumstamm“. In arom. *stup* „albină“ evoluţia semantică a mers mai departe şi se poate compară cu dacorom. *albină* din lat. *alvina* „stup“ [53].

7. *Vânătoarea şi pescuitul.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Urmă, semnul vizibil ce-l lasă pe pământ mersul omului şi al animalelor cum şi lucrurile trase sau târâte etc. Propriu zis însă *urma* e mirosul caracteristic ce-l lasă vânatul în drumul său

[52] Gustav Meyer în Indogerm. Forsch. VI, 121; G. Pascu, Etimologii rom. (Iaşi 1910) p. 48.

[53] Despre acesta S. Puşcariu în Conv. Lit. XXXIX, 50.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

şi după care se iau cânii adulmecându-l. Românul *urmă* face parte din familia cuvintelor romanice: ital. *orma* „urmă", arp. *uşeme*, cerign. *ueşeme*, lomb. *usma*, berg. *osma*, span. *husma*, *husmar* „Geruch nachspüren" —, pe care de la Diez aproape toţi filologii o deduc din grecul ὀσμή „miros". Deşi se dă ca paralelism al tratării lui σμ ca *rm* reflexele romanice ale grecului κέλευσμα „der Takt, nachdem gerudert wird": sic. *kyurma*, apul. *kyrmę*, portug. *chusma*, *chulma*, *churma*, totuşi românul *urmă*, care se depărtează de forma italiană şi prin *u* în loc de *o*, nu poate fi dedus din ὀσμή, ci dintr'o variantă a acestuia: οὐρμή, cu ου ionic în loc de ο — vezi mai sus etimologia cuvântului *drum* etc. — şi ρμ în loc de σμ. Că trecerea grupului σμ (pronunţat ζμ) în ρμ eră o particularitate dialectală grecească se probează prin varianta dorică, atestată de mai multe ori, κόρμος în loc de κόσμος „podoabă; lume" [54].

Aieptà „a aruncà, a repezi cu putere mai ales o armă; a îndreptà, a conduce, a ghicì". Contra derivării acestui verb din latinul *ad-jectare* sau *ejectare* vorbeşte tratarea insolită a lui *j* ca *i*: ar fi trebuit s-avem **ajeptà* în consonanţă cu francezul *jeter* din *jectare*. Cât pentru verbul *trec*, el nu poate fi adus în sprijinul acestei etimologii, ca un alt caz de redare a lui *j* prin *i*, deoarece forma *trajicio* nu e decât o transcriere etimologică falsă în loc de *traicio*, din care derivă şi corespondentele romanice ale românului *trec*; comp. Meyer-Lübke, REW. 8842. Românul *aieptà* e un verb compus din *a* (= lat. *ad*) şi grecul ἰάπτω „senden, schicken, werfen, besonders von Geschossen: a aruncà mai ales proiectile de armă".

Inieptà „a aruncà" din *în* grecul ἰάπτω „senden, schicken, werfen". Compară *aieptà*. Latinul *injectare* s'a păstrat numai în proveņalul *enjità*. Grecul ι n'a avut niciodată valoarea consonantică a latinului j.

Cursă, aparat de prins animale constând de obiceiu dintr'o împletitură de sârmă sau de nuiele şi având un mecanism la gură. Cea mai cunoscută e cursa de prins şoareci mai ales de sârmă, apoi cursa de prins peşte, de aceiaşi formă dar mai mare şi făcută, în lipsă de sârmă, din răchită sau chiar din trestie; deasemenea cursa de raci etc.[55]. Derivarea cuvântului *cursă* din medio-

[54] Vezi A. Thumb, Handbuch der griechischen Dialekte p. 128. In dialectul thesalic ζ din σ treceà în ρ şi înnainte de sonora *d*, ibidem p. 241.
[55] F. R. Atila, Peştii şi pescuitul 122 şi 125.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

latinul *cursa* „expediţie“ propusă de Tiktin DRW. a. v., cade în faţa greutăţilor semantice; inadmisibilă din aceleaşi motive e şi cea propusă de Gustav Meyer EWAlb. p. 216, din turc. *kurs*, *kursa* „disque, toute chose ronde et plate, pastille, pâte d'odeur“. In domeniul limbei române *cursă* se rapoartă la o variantă **curţă*, dupăcum *spas* există alături de *spaţ* şi invers *bârţă* alături de *bârsă*, *coapţă* alături de *coapsă*. La baza lui *cursă*: **curţă* stă grecul κυρτία „Flechtwerk“, κύρτη κύρτος „Fischerreuse, womit man bei Tag und Nacht Fische fängt“. Insemnarea fundamentală a cuvântului *cursă* e deci „împletitură de sârmă sau nuiele“. Aceeaşi evoluţie semantică ne oferă *gratie* „cursă“, care e tot o împletitură de nuiele. In fişele pentru Dicţionarul Academiei *cursă* e atestat şi cu înţelesul de „armă“, fără a se spune însă precis ce anume armă; la fel grecul κύρτος însemnă şi un fel de scut. Albanezul *kurθε* „Falle“ e împrumutat din româneşte, cu redarea lui *s* prin *θ* ca şi în *θekere* „secară“, *θika* „cuţit, sabie“ din ital. *sica* etc.

8. *Industria casnică şi gospodăria.*

Spată, partea vătalelor, care bate firul băgat deacurmezişul între firele urzelei. Vine din greco-latinul *spatha* σπάθη „ein breites flaches Holz, dessen sich die Weber statt des Kammes oder der Weberlade beim alten senkrechten Webstuhle bedienten, um den Einschlag festzuschlagen und so das Gewebe dicht zu machen“. Am pus acest cuvânt printre elementele vechi greceşti ale limbei române, deşi e în acelaşi timp latin şi general romanic. Numai în limba română el îşi păstrează însă sensul vechiu din greceşte, ca element al terminologiei textile, deşi lucrul are azi altă formă şi altă înfăţişare. Pentru noţiunea de spată de la războiul de ţesut celelalte limbi romanice au tot alte cuvinte: fr. *rôt* (du métier a tisser), sau *peigne* de tisserand, ital. *pettine*, span. *peine*, *rastrillo*, *carda*; portug. *pente dos tecelões*, *liciatório*, cat. *pinta*, *carda*. Afară de aceasta, numai în limba română cuvântul *spată* are un deminutiv de formaţie grecească, *speteză*, necunoscut celorlalte limbi romanice.

Speteaza la războiu e o scândurice ca de un metru de lungă şi 10—12 centimetri de lată; pe ea se fac iţele cu undreaua. Prin *speteză* se mai înţelege o parte a căruţei, dricul format din

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

cărâmbi şi speteze; o parte a roţii morii etc. Se reduce la un tip **spatĭdia* din grecul σπαθίδιον „spată mică".

Despre cuvântul **natră** „firele urzelei dintre iţe şi sulul dindărăt" am vorbit mai sus (§ 3, pag. 421 urm.).

Locul dintre sulul din nainte până la iţe, format parte din pânză ţesută gata, parte din urzeală, adică acela care contrar natrei e mereu în bătaia spetei, se chiamă **spaţ**, p'alocurea *spas*. Cuvântul *spaţ*, dintr'un **spathium* confundat de la început cu *spatium*, are la bază un derivat grec al lui σπάθα, anume σπάθιον respectiv σπαθίς „das mit der σπάθη auf dem senkrechten Webstuhl geschlagene Gewebe". Alte formaţiuni greceşti cu înţelesuri identice sau apropiate sânt: σπάθημα „das mit der σπάθη geschlagene Gewebe", σπαθητός „von Geweben die auf dem senkrechten Webstuhl gewebt und dicht gemacht werden". Latinul *spatium* s'a păstrat însă în compusul *răspaţ* „interval, răstimp", despre care vezi S. Puşcariu în *Conv. Lit.* XXXIX, 74.

Capetele urzelei rămase de la ţesut, care tăindu-se se întrebuinţează ca aţă pentru cusut, se chiamă **urioc**. Inţelesul fundamental e „capete, vârfuri, extremităţi". La baza cuvântului stă grecul οὐρίαχος „das hinterste oder äusserste Ende" = οὐραχός „das Äusserste, die Spitze" din οὐρά „coadă". Inlocuirea lui *a* după *i* prin *o* nu s'a petrecut în domeniul limbei române. E o particularitate veche grecească, pe care o surprindem în grecul ἠπιόλης în loc de ἠπιάλης, în mediolat. *phiola* din *φιόλη = φιάλη „fiolă", în lat. vulg. *gulioca* > rom. *ghioacă* din gr. *κοχλιακόν şi în rom. *băsăioc*, *busuioc* faţă de grecul βασιλιακόν (*βασιλιοκόν), despre care am vorbit mai sus, pag. 460—461.

Incurcà „a amestecà laolaltă; a pune în dezordine, a aduce confuziune", verb compus din prefixul *în-* şi forma simplă pierdută azi **curcà* în loc de **crucà*. Din originalul **crucà* „a amestecà laolaltă firele" etc., s'a format mai întâiu compusul *descurcà* şi apoi în opoziţie mai accentuată cu acesta, actualul *încurcà*. In noţiunea de *a încurcà*, fie că acţiunea e voită (a trage sforile spre a încurcà pe cinevà) sau nu (m'am încurcat într'o reţeà, într'o afacere), ideea de *fire* în sens real sau figurat e totdeauna prezentă; deasemenea ideea de ţesut: reţea, mreajă, pânză în sens figurat. Cuvântul vine din grecul κροκῶ „mit den Einschlags-

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

fäden umwickeln, weben, umwinden", κρόκη „der Einschlag beim Gewebe". A ţese înseamnă propriu zis *a amestecà laolaltă* aşa de bine firele bătăturii cu ale urzelei, ca să nu se mai poată desface sau descurcà. Când împărăteasa bizantină Sofia a trimes vorbă generalului Narses, care erà famen, să lase postul de guvernator al Italiei şi să vină mai bine la palat, unde ar puteà toarce lână cu servitoarele, acela i-a răspuns, că-i va ţese o pânză pe care să n-o poată descurcà toată viaţa[56]. Prin ţeserea pânzei de care e vorba aici se face aluzie la pretinsul îndemn dat de Narses Longobarzilor de a cuceri Italia, o *încurcătură* politică, faţă de care atât armata cât şi diplomaţia bizantină s-au arătat neputincioase.

Verbul a încurcà s-a desprins deci din terminologia veche a ţesutului şi se întrebuinţează numai în sens figurat. Treptele desvoltării înţelesului sânt: ţesut > complicat > încurcat. Aceiaşi desvoltare semantică o poate aveà şi noţiunea de a împletì: împletit > complicat > încurcat. Compară în greaca veche πλόκιος „geflochten, verflochten, verwickelt", πλοκή „das Flechten, Weben; das Geflecht, Gewebe" şi în sens figurat „verwickelte, verstrickte Rede, Bestrickung, List". Din arta împletitului, care e mai veche, s'a desvoltat aceea a ţesutului, mai nouă.

Ştează, un fel de cadă împletită din nuiele şi din lopăţele, având fiecare lopăţică trei-patru găurele. Acest vas se pune deoparte de lătoc la moară ori piuă, în care se pun lăicere, scoarţe etc., şi care învârtite fiind de apă se fac mai groase mai păroase. *Ştează* numită şi vâltoare e deosebită de piuă: în aceasta se îngroaşă dimia sau pănura pentru zeghi şi cioareci, în *ştează* numai ţoalele. Cuvântul *ştează* e grecul σχεδία, dialectal *σκεδία „ein leicht gezimmertes Gerüst, Gestell; ein leicht gebautes Schiff, Floss, ein leicht zusammengefügtes Floss", de unde şi lat. *navis* **schedia** „ein in der Eile leicht gemachtes Schiff, nur

[56] Paulus Diaconus, Historia Langobardorum II, 5: *Cui Sophia augusta inter cetera, quia eunuchus erat, haec fertur mandasse, ut eum puellis in genicio lanarum faceret pensa dividere. Ad quae verba Narsis dicitur haec responsa dedisse*: **talem se eidem telam orditurum, qualem ipsa, dum viveret deponere non possit.** Spre a se vedeà această idee exprimată şi în altă limbă, dau aici partea din urmă în traducere germană (după Otto Abel, Paulus Diaconus, Berlin, 1849, pag. 35): *„...er wolle ihr ein Gespinnst anfertigen, dass sie ihre Lebtage nicht mehr werde entwirren können"*.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

aus roh zusammengefügten Balken". Despre alternanţa grupurilor σκ şi σχ în vechile dialecte greceşti vezi dicţionarele şi R. Kühner, Griech Gramm. ed. 2, I, § 28, p. 123: σκελίς alături de σχελίς, σκινδάλμος alături de σχινδάλμος etc. Formele cu σχ erau atice.

Alt cuvânt e **şteaza** „beţişorul pe care se împletesc cu igliţa ochiurile de la năpastă sau mreajă" (Banat). Acesta presupune un prototip **scĭdia* < *σκίδιον sau σχίδιον „ein kleines gespaltenes Stück Holz, Splitter, Scheit, Schindel", de unde şi latinul rar întrebuinţat *schidiae* „aschii, ţăndări". Şteaza în acest de al doilea sens nu e de fapt decât o ţandără de lemn netezită şi rotunzită[57]. Compară şi ital. *scheggia* „aschie" din acelaşi izvor.

Cadă, vas mai mare decât putina în formă de con trunchiat; arom. *cadă*. Presupune o formă veche grecească *κάδη în loc de κάδος „ein Gefäss, Fass, Eimer, zu Wasser und zu Wein", de unde şi lat. *cadus*. In domeniul romanic de apus acest cuvânt apare numai acolo unde înrâurirea greacă a fost mai puternică: calabr. *katu*, tarent. neap. abruzz. *katę*, compară Meyer-Lübke REW., nr. 1456. Fenomenul schimbării genului: *cadă* din *κάδη în loc de κάδος, erà frecvent în greaca veche: νάπος şi νάπη „vale păduroasă", νάκος şi νάκη „blană", πέτρος şi πέτρη „stâncă, piatră" etc.

Căpete, cu variantele *căpăţ* şi *căpeţ*, uzitat în Banat, Mehedinţi, Vâlcea. E un vas de lemn sau de tinicheà servind ca măsură cu care se ia vama la moară. Vine din grecul καπέτις sau καπίθη „ein Getreidemass zwei χοίνικες haltend".

Gâf „covată mică rotundă; covată mică în care se frământă cozonacii; măsură de capacitate cu care se ia vama la moară". E grecul κῦφος „ein hohles Gefäss". In cele trei sunete ale sale, cuvântul *gâf* prezintă toate particularităţile fonetice proprii unui element vechiu grecesc: trecerea lui κ în *g* — vezi etimologia cuvântului *gutuiu* —, redarea lui *y* prin *â* şi a lui φ prin *f*, despre care am vorbit mai sus §§ 4 şi 5 pag. 428, 430.

[57] Candrea în Convorbiri Lit. XXXIX, 1137 deduce pe *ştează* din σχίζα „aschie, ţandară, şiţă, şindrilă", ceea ce e mai puţin probabil.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

Ciupă „albia în care se scaldă copiii; apa caldă pentru scăldatul copiilor". E grecul κύπη „Höhlung, hohles Gefäss" [58]. Cuvântul e atestat şi în toponimie: *Ciupa*, pârâu în judeţul Vâlcea, o numire ca şi *Alghia*, pârâu în judeţul Botoşani.

Scafă „vas de lemn sau de metal cu care se ia făina din sac şi altele; trocan mic în care se pisează usturoiu şi alte lucruri; îmbrăcămintea osoasă a broaştei ţestoase: broască cu scafă; ţeasta capului" [59]. Vine din v. grecul σκάφη „jedes Gefäss: Trog, Wanne, Napf". Pentru ultimele două accepţiuni, compară deminutivul σκάφιον „kleine Wanne, kleiner Trog, der obere Schädel, Hirnschale". Părerea curentă că *scafă* ar fi un element neogrec nu se poate justifică prin nimic. Cuvântul e atestat de timpuriu: îl întâmpinăm în Psaltirea Scheiană şi în vechile documente, iar diferitele accepţiuni ale lui se acoperă pe deplin cu cele din greaca veche. Apoi însuşi derivatul românesc *scăfârlie*, format cu sufixul neproductiv *-ârlă*, ne arată că avem a face cu un cuvânt vechiu, nu cu unul intrat târziu în limbă.

Teucă „vasul în care cad grăunţele din coşul morii pentru a trece între pietre; copăiţă, covăţică, lădiţă; vas de cir pentru porci; zghiabul de la puţ, ulucul de piatră unde beau apă raţele şi găinile; un cuier de pus vasele de bucătărie; piua în care ciobanii pun zărul". La baza acestui cuvânt stă grecul τεῦχος „huche pour la farine; cruche, pot, amphore; baignoire; tonneau de bąis, ustensile, instrument" (Bailly). Identitatea românului *teucă* cu grecul τεῦχος e perfectă atât subt raportul semantic, cu toată varietatea sensurilor, cât şi subt raportul formei. Cât priveşte cantitatea vocalei accentuate greceşti ε, vezi mai sus pag. 425 cele spuse la discuţia asupra etimologiei cuvântului *leu*. Derivaţia din maghiarul *tőke* „trunchiu, tulpină, buştean" nu-mi pare probabilă. Această etimologie numai atunci ar puteà fi luată în consideraţie, când cuvântul unguresc s'ar găsì atestat pe undevà măcar cu unul din înţelesurile cuvântului românesc.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Targă „coş, paner de nuiele [60]; îngrăditură care serveşte de pat, pat de purtat în tabără mai ales din împletitură de nuiele".

[58] G. Pascu, Etimologii româneşti, pag. 46.
[59] Săghinescu, Scrutare (Iaşi, 1898) 39.
[60] Revista crit. lit. IV, pag. 169.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

Asonanţa acestui cuvânt cu ngerms. *Trage*, care niciodată nu însemnează „coş sau paner de nuiele“ e întâmplătoare. Rom. *targă* se reduce la un prototip grec *τάργη = ταράγνη „Flechtwerk, grosser geflochtener Korb“. Forma *τάργη se referă la ταργάνη după cum τάρπη „grosser geflochtener Korb“ la ταρπάνη „grosser geflochtener Korb“. Barcian (Dicţ. rom. germ.) dă cuvântul *targă* şi cu înţelesul de „urloiu îngrădit la casele de ţară: der geflochtene Rauchfang“.

Pop „bucată de lemn ce se pune în mod provizoriu spre a ţineà un gard, o bute“ etc. Vine din gr. ὑπόπους „Füsse unter sich habend, mit Füssen oder Stützen versehen“. Înţelesul primitiv al cuvântului *pop* a fost deci „orice lucru sprijinit pe un par“ şi apoi s'a chemat aşà parul însuşi. In dialectul meglenit cuvântul îşi păstrează înţelesul primitiv: *poip* „cuclă pe par“. Meglenitii numesc deci *poip* cucla care e sprijinită pe un par, noi numim *pop*, din contra, parul care ţine cucla. Cuvinte cu *i* epentetic de felul celui din *poip* mai există în dialectul meglenit; compară Th. Capidan, Meglenoromânii, pag. 119. Explicaţia lui nu ne interesează aici.

Sculă „unealtă, instrument; lucru scump, giuvaer“, un cuvânt a cărui origine n'a fost lămurită într'un mod satisfăcător până acum. Vine din forma eolică *σκύλλον = σκῦλον „die dem getöteten Feinde abgenommene Rüstung oder Kleidung, Waffenbeute“. Dublarea sau geminarea consonantelor erà una din cele mai caracteristice particularităţi ale dialectului eolic, compară: eolic στάλλα = doric στᾶλα, ionic στήλη „columnă“; eolic βόλλα = doric βωλά, ion. atic βουλή „voinţă, deciziune, consiliu“; eolic πάμμα = doric πᾶμα „posesiune, proprietate“. Vezi şi exemplele date la discuţia etimologiei cuvântului *alac* (pag. 458) cum şi literatura citată acolo. Subt raportul semantic *sculă* e un interesant element istorico-cultural. Prin *scule* se înţelegeau la început numai lucrurile luate ca pradă de la inamicul învins sau ucis. Evoluţia semantică a cuvântului *sculă*: pradă, spolii > unelte, lucruri scumpe, are analogii bine precizate în alte limbi, precum, germ. *rauba* „pradă, îmbrăcăminte (sensul acesta e secundar)“ > ital. *roba* „lucru; haine; efecte; u n e l t e; avere“, cat. *roba* „marfă, stofă, veşmânt“ etc.; nslov. serbocr. *odor, -ra* „pradă; veşminte, arme“ (ultimele două sensuri sânt secundare) > rom. *odoare*

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

vesmintele bisericeşti şi alte obiecte sacre: lucruri scumpe, giuvaere".

Burcă „haină bărbătească de lână; un fel de mantà mare de lână necăptuşită; şubă neagră; cojoc mare şi miţos; blană de piele de miel". Derivaţia din polonul *burka* „mantă scurtă de ploaie din lână ordinară" nu e satisfăcătoare, deoarece cuvântul polon care nu poate fi explicat din vreo tulpină slavă este mai de grabă el însuşi împrumutat din româneşte. Berneker nu admite pe *burka* printre cuvintele slave discutate în dicţionarul său etimologic. Cihac (II 34) a încercat să pună în legătură cuvântul polonez, ba cu cehul búra, buřka „furtună", care e însă cu totul alt element, ba cu maghiarul *burkony*, care e vădit împrumutat din românește: *burcoiu*, dialectal *burcoń*, derivat din *burcă* cu sufixul augmentativ *-oiu* (dialectal *-oń*) ca şi *zeghioiu* din *zeghe*, *butoiu* din *bute* etc. Românul *burcă* are la bază un prototip **byrrica* = *birrica* „vestis ex lana caprarum valde delicata" din *burra* „zottiger Gewand", *birrus*, *byrrus*, *byrrhus* „ein mit einer Kapuze versehener Überwurf", gr. βίρρος χλαμύς. Substantivul *burcă* se reduce împreună cu prototipul său **byrrica*, lat. *birrica*, *birrus*, *byrrus*, *burra* la acel cuvânt grecesc care stă şi la baza românului *bârcă* sau *bircă* „lână ţigaie, mândră şi creaţă", despre care am vorbit mai sus, pag. 438.

Pălărie „chapeau", un cuvânt neexplicat etimologic până acum. Tiktin în al său Deutsch. rum. Wb. II 1110 se gândeşte a derivarea cu totul neprobabilă din substantivul *păr* „Haar". Purcede, cred, din deminutivul grecesc de formaţie obişnuită de la φαλαρίον dela φάλαρον sau φάλαρα „ein Kopfschmuck der zugleich zur Bedeckung diente", în transcripţie latină *phalara*. Păstrarea lui *l* intervocalic neprefăcut în *r* se datoreşte disimilării faţă de cellalt *r*, ca şi în *salamâzdră* din σαλαμάνδρα, în arom. *căloare* „căldură excesivă" din lat. *calor*, *calorem*, etc. Cuvântul e prin urmare moştenit şi deci vechiu în limbă. Aceasta nu însemnează însă că Românii au cunoscut pălăria şi au purtat-o de la început în forma şi înfăţişarea subt care o cunoaştem noi azi. Acest lucru nu se poate spune nici despre francezul *chapeau*, nici despre germanul *Hut* etc. *Phalerele* erau propriu zis două plăci metalice adaptate la coif, care după trebuinţă se puteau ridică şi lăsă în jos, ca şi marginile pălăriei, spre a apără obrajii sau a-i lăsă

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

liberi (Dicţionare'e). De la acest înţeles s-a trecut la acela de coif cu phalere, apoi la acel de pălărie de azi. Nemţescul *Hut* „pălărie" însemnă în germana medie de sus tot coif (*huot*) = engl. *hood* „Kappe; Haube" [61].

Ciupag, partea cămăşii femeieşti de la brâu în sus; restul înădit se chiamă poale. Ciupag au de obiceiu cămăşile mai bune cu cusături frumoase, pe care le iau fetele şi femeile la zile mari. Cuvântul *ciupag* există şi în unele limbi slavice: slav. bis. *čьpagъ* „Brustharnisch", bulg. *čepag* „Brusthemd". Aici însă e strein şi originea lui dată ca obscură, comp. Berneker EWS. 169. Posibilitatea unui împrumut din româneşte nu e deci exclusă. Cuvântul românesc vine dintr'un prototip grec *κύπαξ, -ακος = κυπάς, -άδος „Hemdchen der Frauen; ein Kleidungsstück für Frauen und Krieger". Schimbul de sufixe: -άς, -άδος: -αξ, -ακος erà frecvent în limba greacă; compară λιθάς, -άδος = λίθαξ, -ακος „piatră mică", ῥωπάς, -άδος = ῥώπαξ, -ακος „tufă", ψιάς, -άδος = ψίαξ, -ακος etc.

Tearfă opincă ruptă, zdreanţă, întrebuinţat apoi şi ca expresiune de batjocură, pentru o femeie de moravuri uşoare. Vine din grecul τέρφος „Leder, Fell, Haut". Desvoltarea noţiunii de „prostituată" din aceea de piele are analogii numeroase: lat. *scortum* „Dirne" = *scortum* „Leder", elveţian-germ. *Fell* „rohes, unsittliches Weib" = *Fell* „piele", germ. prus. *Bockfell* „böses, schlimmes Frauenzimmer" = *Bockfell* „piele de ţap" — şi se datoreşte faptului că în timpurile străvechi aşternutul patului, în locul scoarţelor (de lână) de azi, îl formà o piele de animal. Acelaşi lucru se întrezăreşte şi din etimologia cuvântului românesc *scoarţă* (de lână) din lat. *scortea* „Lederzeug, δερματοχιτών". Atât ca înţeles cât şi ca formă cuvântul *tearfă* se apropie de *târfă*; originea acestuia însă e cu totul alta.

Pătură „învelitoare de lână; acoperemântul calului; strat din o materie oarecare", arom. *petur* „foaie de plăcintă; felie (de caş)". Derivaţia curentă a acestui cuvânt din grecul πίσσα respectiv πίττα „păcură" e greu de justificat, cel puţin în partea semantică. Fonetic şi semantic *pătură* se reduce la grecul πέτα-

[61] Tulpina germanică *hod-* din *kat-* e pusă de obiceiu în legătură cu latinul *cassis* „coif" *(cat-tis)*, comp. Fr. Kluge, Etym. Wörterb. d. deutschen Sprache ed. 8 p 214.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

λον „foaie de copac, de metal etc.“ care nu e decât neutrul adjectivului πέταλος „ausgebreitet“. Pentru înţeles să se compare şi derivatul πέτασμα „das Ausgebreitetes, ausgebreitete Decke, ausgebreitetes Tuch“. Finalul -αλον a fost latinizat ca de obicei: πέταλον > *petula > *pătură*, compară gr. πάσσαλος > lat. *pessulus* „zăvor“, gr. ἰταλός = lat. *vitulus* etc. Din punctul de vedere fonetic e de remarcat tratarea vocalei accentuate greceşti ε ca *ē* (lung), despre care am mai vorbit la discuţia etimologiei cuvintelor *leu*, *pepene*, *sterp*, *tearfă* (pag. 425, 426 etc.). Acelaşi cuvânt grecesc s'a păstrat şi în unele dialecte italiene: friul. *petul(a)* „chiffon, torchon“, milan. *petola* „tovaglia; lemba di camicia“ etc.

Dintre termenii de origine greacă privitori la locuinţă voiu aminti aici verbul **a cotropì**, întrebuinţat azi mai mult cu sensurile derivate de „a acoperì peste tot, a cuprinde, a călcà o ţară, a călcà drepturile cuiva“. Derivaţia cunoscută dintr'un prototip latin **contorpire* în loc de *contorpere* din *torpere* „a fi amorţit, înlemnit“, relevată cu îndoială de Tiktin *DRW.* I 427, admisă ca bună de Candrea-Densusianu *DER.* nr. 469 şi prezintată cu semnul întrebării de Meyer-Lübke *REW.* nr. 2186, cred că trebue părăsită din cauza greutăţilor semantice. Inţelesul primitiv al verbului *cotropì* a fost „a acoperì (o casă)“, de unde *cutrupiş* „acoperişul casei“; cu acest înţeles se păstrează el până azi în graiul din ţara Haţegului cum şi în acela al Românilor din Valea Timocului[62]. Celelalte înţelesuri se explică uşor din aceasta. Ca atare, forma *cotropì* stă în loc de **căt(o)ropì* şi derivă din grecul κατοροφόω (κατοροφῶ) „bedachen“, verb. compus din prepoziţia κατά şi ὀροφόω „mit einem Dache versehen, bedecken“.

Spuză „cenuşă fierbinte amestecată cu jăratic mărunt“. Ca împrumut românesc cuvântul mai există în bulgară şi în ucraineană. Contra derivării românului *spuză* din alb. *špuzɛ* „glühende Asche“, admisă de O. Densusianu HLR. 353 şi de alţii vorbeşte *š* iniţial care nu puteà revenì la *s* primitiv. E grecul σπόδιον moştenit cu fonetismul ionic (ου în loc de ο) ca şi *drum*, *amurg*, despre care am vorbit mai sus pag. 419—420.

Azămă sau *azemă* „turtă de grâu sau de secară făcută din cocă nedospită şi coaptă de obiceiu subt *spuză*“, *azmă* „pâne

[62] Comp. O. Densusianu, Graiul din Ţara Haţegului 315; E. Bucuţa, Românii din Valea Timocului, pag. 190.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

nedospită; turtă coaptă subt spuză". Vine din grecul ἄζυμος (subînţeles ἄρτος) „ungesäuertes Brot".

Cuvântul se întrebuinţează apoi în funcţie de adjectiv invariabil: varză *azmă*, scoverzi *azmă* = scorverzi nedospite, dar şi variabil; *castravete azmă* „nici acru nici dulce, nemurat". Gr. ἄζυμος „nefermentat" din ἀ privativ şi ζύμη „aluat" [63].

Colac „turtă de grâu împletită în formă de cunună ce se aduce ca ofrandă la biserică". Se reduce la un prototip grecesc *κόλλαξ, -ακος = κόλλιξ, -ικος „ein länglich rundes und grobes Brot". Schimbul de sufixe -αξ, -ικος: -αξ, -ακος, pe care l-am constatat şi în *alac* < *ἄλλαξ, -ακος = ἄλιξ, -ικος, erà frecvent în limba greacă, vezi exemplele date la discuţia acestui din urmă cuvânt pag. 458. De aceiaşi origine e şi bulg. *kolak* „gros pain, meule de pain", rus. *kolačъ* „espèce de pain blanc rond", etc., deşi etimologia populară îl pune în legătură cu vsl. *kolъ* „roată" [64]. Forma aromână e *culac* „un fel de pâne rotundă", iar cea istroromână *colâc* „covrig". Cuvântul grecesc cu acelaşi schimb de sufix cerut de forma românească se păstrează şi în dialectul calabrez: *cullacciu.*

Pupăză „un colăcel împletit cu măestrie în formă lungăreaţă de către ţărance pe seama fetiţelor; pruncilor le fac colaci", un fel de colac cu creastă ce se face la Sân-Toader. E cunoscută zicala: *Colac peste pupăză*, întrebuinţată şi de cei ce nu ştiu ce e propriu zis *pupăza.* La baza acestui cuvânt stă grecul ποπάς, -άδος „Gebäck, Kuchen, besonders Opferkuchen", cu deminutivul ποπάδιον şi varianta πόπανον. In româneşte cuvântul a fost însă influenţat de omonimul *pupăză* — pasărea —, cu care etimologia populară, îl pune în legătură: *colac cu creastă!* Ar fi trebuit să avem **pupáză.*

Burcă „turtă de făină". Din πυρικός (subînţeles ἄρτος) „pâne sau turtă de grâu". In greaca veche e atestat numai πύρνος (în loc de *πυρινος) „Weizenbrot", subînţeles ἄρτος, din πυρός „grâu". Sufixele -ικός şi -ινος se întrebuinţau unul în locul altuia de ex.

[63] Comp. S. Puşcariu în Dicţ. Acad. I 392—393.

[64] Vezi literatura asupra acestui punct la Berneker EWS a. v. Pentru originea greacă a cuvântului slav cf. Korsch în Archiv für sl. Philologie 9, 518. De aceeaşi părere e Schuchardt SB. Wien AW. 141, 24.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

σιτικός = σίτινος „de grâu“ din σῖτος „grâu“, σαρκικός = σάρκινος „de carne“ din σάρξ „carne“ etc. Pentru fonetismul π > β, care era propriu Delfienilor, Tarentinilor şi Siculilor, vezi mai sus pag. 439.

9. *Arta magică şi credinţe populare.*

Amăgeu „înşelător, şarlatan“, ca adjectiv „iluzoriu, falacios“. Cuvântul e învechit; vezi în Dicţ. Acad. citate din Varlaam, Cantemir, Miron Costin, Dosofteiu şi Nicolae Costin. Presupune existenţa în limba greacă a unui derivat *μαγεύς „vrăjitor“ din μαγεύω „a fermecà“ de felul lui φαρμακεύς „vrăjitor“ din φαρμακέω „a întrebuinţà farmece pentru cevà“.

Amăgì „a face semne cabalistice cu mâna; a încântà, a captivà, a seduce“. Din grecul μαγεύω „magische Künste anwenden, zaubern; durch magische Künste bezaubern, verstricken“; μάγος „mag, vrăjitor“. Din acelaşi izvor sânt: sicilian *ammagarì* „affascinare, incantare“, sard. *ammajare* „ensorceler“. Compară Hasdeu în EM. 1008.

Farmec „formulă magică, vrajă etc.“ Din gr. φάρμακον „Arzneimittel; Gift; Zaubermittel, sow. Zaubertränke und Salben, als Zauberformeln und Besprechungen“. De acì şì verbul *a fărmecà* „bezaubern“ = gr. φαρμακεύω cu acelaşi sens[65].

Mângâià „a înşelà, a seduce; a consolà“. Are la bază un prototip **manganiare* din **mangania* = μαγγανεία „Zauberei, Betrugerei durch Arzneien und sonstige künstliche Mittel“. Compară μαγγανεύω „durch künstliche Mittel, Tränke und dgl. bezaubern, betrügen; durch künstliche Mittel verschönern, verfälschen“, μάγγανον „künstliche Vorrichtungen zu Taschenspielerstreichen und Gaukeleien“.

Boscoane „vrăji, farmece“, postverbal din *a bosconì* „a descântà, a vrăji“, în loc de *băscănì. Se reduce la un substantiv pierdut *bascănă* „vrăjitoare“ din βάσκανος „Hexe“. Compară şi derivatele greceşti: βασκανία „Behexung, Beschreien“, βασκαίνω „beschreien, behexen“, βασκάνιον „Mittel gegen Behexung, Amulet“. Formele intermediare: *băscănì* > *boscănì* — comp. *botezà* din **bătezà* — şi prin asimilare progresivă *bosconì*.

[65] Comp. S. Puşcariu, EWR. nr. 584.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

Săiastră „zână". Acest cuvânt, uzitat în Maramureş, e modelat după *măiastră* „zână" şi are la bază varianta greacă σεβιστός, -ή, -όν (Hesychius) = σεβαστός „heilig; göttlich", ca substantiv σεβαστή „die heilige, die göttliche; Augusta". Pentru intercalarea lui *r* după prupul *st*, compară şi formele *agestru, şestru, ţestru* în loc de *agest, şest* (şes) şi *ţest*.

10. *Anatomia şi medicina populară.*

Beregată „laringe, înghiţitoare, gâtiţă", cu varianta *bereguş*. La baza tulpinei acestui cuvânt: *bereg-*, *băreg-*, stă forma macedonică *βάρυξ *βάρυγος = φάρυγξ φάρυγος — acest genitiv erà mai des întrebuinţat decât forma nazalizată φάρυγγος! — „der Schlund, Anfang der Speiseröhre; überhaupt die Kehle, die Gurgel, der Hals". Redarea aspiratei φ prin β erà una din caracteristicele cele mai de căpetenie ale dialectului macedonic: βαλακρός = φαλακρός „pleşuv", βάλιος = φάλιος „licht, hell, weiss" (arom. *bal'u*), κεβαλή = κεφαλή „cap", Βερενίκη = Φερενίκη, Βίλιππος = Φίλιππος etc. [66]. Forma *beregată* presupune un deminutiv *βαρυγάς, -άδος, acuzativ βαρυγάδα, de aceeaşi formaţiune ca şi ῥιζάς, -άδος din ῥίζα „rădăcină", ῥωπάς, -άδος din ῥωψ „tufă" etc. Pentru redarea lui δ intervocalic prin *t* vezi pag. 430 şi discuţia etimologiei cuvintelor *gutuiu, găleată, cărete, cărăfete* (arom.) etc.

Plămân din ionicul πλεύμων, -ονος, de unde şi latinul *pulmo, -onis*; neogr. πλεμόνι. Forma atică a fost πνεύμων, -ονος „Lunge". Forma *plămân* alături de varianta *plămâne* oglindeşte forma de acuzativ după declinarea latină; varianta *plămână* se reduce direct la acuzativul grec. Aceleaşi raporturi reflectează şi formele aromâne *plimune* şi *plimună*. In domeniul limbilor surori, cuvântul mai există numai în dialectele sud-italiene: calabrez *premone*, neap. *premmone*. Dincolo de aceste dialecte e domeniul formelor eşite din latinul clasic *pulmo, -onem*. De altfel şi în româneşte se păstrează reflexe din forma aceasta: dacorom. *plumân*, arom. *pulmună*.

Plămâiu, o variantă a cuvântului precedent. Vine dintr'o formă ionică *πλευμόνιον, deminutiv din πλεύμων, -ονος, dupăcum varianta atică πλευμόνιον cu acelaşi înţeles e deminutiv la πνεύμων.

[66] R. Kühner, Griech. Gramm. ed. 2, pag. 130; G. Hatzidakis în Indogerm. Forschungen IX, pag. 313 urm. etc.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

Dintre măruntaie mai este exprimat cu un cuvânt de origine greacă **splina** din σπλήν acuzat. σπλῆνα, ngr. σπλῆνα. In domeniul romanic din apus cuvântul se păstrează în dialectele italiene: v. neap. *splene*, sard. log. *ispiene*, *ispiena* etc. şi în engadină *splemma*. Corespondentul latin *lia*, care dejà în latina clasică era concurat de cuvântul grecesc, a dispărut fără urmă.

Grecul σπλήν, deşi fusese primit şi în latina clasică: *splen splenis*, în popor a prins însă rădăcini numai în părţile adiacente lumii greceşti; de aceiea a rămas necunoscut majorităţii limbilor romanice din apus, inclusiv celei italiene literare. Cuvântul italienesc pentru această noţiune e *milza*, catalan *melsa*, franc. *râte*, span. *bazo*, portug. *baço*.

Prapur, membrana ce învălue maţele. In acest înţeles românul prapur se acoperă în totul până la sufix cu grecul πραπίς, -ίδος „Zwechfell, das die edleren Eingeweide vom Unterleibe scheidet". Grecul διάφραγμα, cu care dicţionarele greceşti confundă adese pe πραπίς îl găsim explicat în Dicţionarul elino-român de Ioanid prin „subţirele *prapur* ce desparte inima de plămâni". Sufixul deminutiv grec -ίς, -ίδος a fost înlocuit prin cel latin -*ulus*: πραπίς πραπίδος — **prapulus* ca şi în δρεπανίς δρεπανίδος prin -*ula* substituit prin -*ella*: *drepanella* > *drepneà* (vezi mai sus pag. 434)

Hârcă „ţeastă, cap de mort". Nu stă în legătură nici cu verbul onomatopeic *hârcăire*, la care-l raportă Cihac II, p. 135, şi nici nu presupune un prototip **hârbcă* din *hârb* „ciob, vas de lut", dat cu semnul întrebării de V. Bogrea în DR. III, p. 1088. Vine din grecul ὕρχα, în transcripţie latină hyrcha „ein irdenes Gefäss, Topf" şi a suferit aceeaşi schimbare de înţeles ieşită dintr'o comparaţie populară ca şi latinul *testa* „ein irdenes Gefäss, Topf" în limbile romanice: rom. *ţeastă* „craniu, hârcă", franc. *tête* „cap" etc. Alt pendant semantic e ungurul *cserép* „craniu", din slavul *črepъ* „hârb, ciob", relevat de Bogrea la locul citat din DR. In privinţa formei e de observat că *h* iniţial din *hârcă* poate fi şi secundar, de felul celui din *hârleţ* în loc de **îrleţ*, **râleţ* din sl. *rylĭcъ*.

Un cuvânt de origine greacă pentru noţiunea de „ţeastă" mai e **scăfârlie**, care ca şi *hârcă* a avut la început, cum am arătat mai sus (pag. 466), tot înţelesul fundamental de „vas"

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

Pentru noţiunea de „dos“ avem cuvântul **spate**, care nu e decât pluralul cu funcţie de singular de la *spată* „omoplat“ din grecul σπάθη „die breiten Rippen, auch das Schulterblatt“. E acelaşi cuvânt cu *spată* din terminologia textilă despre care am vorbit mai sus (pag. 464). In limbile romanice din apus nu s'a păstrat cu această accepţiune; există însă formaţiuni din deminutivul *spathula*.

In denumirea românească a coloanei vertebrale **şira** *spinării*, primul element *şiră* e de origine greacă: eolic. σειρα = σειρά „Seil, Strick, Schnur, Kette“. **Şir** „Reihe“ e acelaşi cuvânt; compară neogr. κατὰ σειράν „der Reihe nach, unterbrochen = rom. *în şir*, ἡ σειρά τῶν ὀρέων „Gebirgskette“ = rom. *şirul munţilor*, ∽ τοῦ λόγου „der Faden, der Zusammenhang, der Rede“ = rom. *şirul vorbirii*. Singularul *şir* e refăcut după plurarul *şire* de la *şiră*.

Din sfera de idei a medicinei populare sânt de relevat cuvintele:

Brâncă „numele popular al erizipelului; umflătură la gât sau la cap, boală de vite“. Vita cuprinsă de brâncă se umflă la gât (calul) sau la cap (porcul). Din βράγχος „Heiserkeit; Bräune, eine Halskrankheit“ [67]. Alb. *brɛngɛ* „ladrerie, maladie de porcs“.

Uimă „tumoare la gât, la subţiori, la vintre“. Despre acest cuvânt şi despre variantele lui am vorbit mai sus (pag. 429). Aici observ numai că *uimă* are la bază forma greacă οἴδμα, iar *udmă* stă în loc de **udemă* sau *udămă* şi se reduce la forma οἴδημα.

Ciumă, boală contagioasă care se manifestă prin umflături în părţile delicate ale corpului: pestă. Sensul primitiv al cuvântului a fost „umflătură“ în genere; comp. arom. megl. *tšumă* „Beule, Geschwür“, alb. *k'üm*, *k'im* „Art Geschwür“; dacorom. *ciumă* „umflătură pe din afară albuie, pe din lăuntru neagră ce creşte pe firele de păpuşoiu, îndeosebi când vremea e ploioasă“ [68]. Vine din grecul κῦμα „die angeschwellte Masse, bes. Wassermasse, daher Welle, Woge etc“. Pentru înţeles compară şi οἴδμα „das Angeschwollene, bes. der Wasserschwall; Geschwulst“.

[67] Comp. A. Philippide în Viaţa Românească XVII (1910) pag. 39.

[68] Pentru această din urmă accepţiune: Viciu, Glosar de cuvinte.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

Ideea de „umflătură" a cuvântului κῦμα se străvede apoi în derivatul κυμάς, -άδος „borţoasă, cu pântecele umflat". Cu înţelesul de „pestă" cuvântul *ciumă* există şi în limbile slavice: bulg. *čuma* „Pest", serbo-cr. *čuma*, rus. *čumá*, rut. *čúma džuma*, pol. *dzuma*. Dar deoarece *ciumă* „pestă" nu poate fi despărţit de *ciumă* „umflătură", care e sigur de origine greacă [69], cuvântul slav este, după cum a arătat Capidan (DR. III, ,142) din românește. Acèle umflături pe anumite părţi ale corpului au fost considerate totdeauna ca semnele cele mai caracteristice ale ciumei [70]. Sânt interesante în această privinţă şi alte două cuvinte româneşti pentru aceeaşi noţiune de „ciumă": arom. (Tesalia) *pănucl'e* „pestă" din lat. **panucula* în loc de *panicula* „Art Geschwulst" şi *puşcl'e* „pestă" propriu zis „umflătură". In latina clasică *cyma* e atestat cu sensul de „lăstar", în limbile romanice din apus cu acela de „vârf": it. *cima*, franc. *cime* etc. Numai în sardă înţelesul cuvântului se apropie întrucâtva de al celui românesc: sard. log. *kima*, campid. *tšima*, *tšumacca* sau *tšimagga* „flusso (di umori)".

Minegociu „umflătură inflamatorie pe marginea pleoapelor în forma unui bob de orz", sinonim *urcior*, franc. *orgelet*, aceste două din urmă însemnând propriu zis „orzişor, grăunte de orz", lat. *hordeolum*, ca şi ngerm. *Gerstchen* (im Auge). Cuvântul *minegociu* n'a fost explicat până acum; vreo legătură între el şi substantivul *neg* „Warze" cu care îl compară Tiktin *DR.* Wörterb. a. v. e greu de admis. Se reduce la o variantă dialectală *μυνικόκκιον, deminutiv de la μονόκοκκος (> lat. *triticum monococcum*), propriu zis o cereală cu un singur grăunte din μόνος „singur" şi κόκκος „grăunte". Pentru formaţia diminutivală compară κοκκίον sau κόκκιον „grăuncior" din κόκκος „grăunte". Cu un înţeles similar cuvântul se păstrează şi în unele dialecte sud-italice (Reggio): *kocću* „pustoletta" şi *kocću* „seme" [71]. In varianta

[69] Comp. S. Puşcariu în Convorbiri Lit. XXXVII, 600–601 = Etym. Wörterb. d. rum. Sprache nr. 2438; E. Berneker EWS. pag. 163.

[70] Iată bunăoară cum descrie Paulus Diaconus în a sa Historia Langobardorum II, 4. ciuma care a bântuit în Italia în anul 570 d. Chr.: *Subito enim apparebant quaedam signacula per domos, hostia, vasa vel vestimenta, quae si quis voluisset abluere, magis magisque apparebant. Post annum vero expletum coeperunt nasci in inguinibus hominum vel in aliis deligatioribus* (sic!) *locis* **glandulae in modum nucis seu dactuli,** *quas mox subsequebatur febrium intolerabilis aestus, ita ut in triduo homo extingueretur.*

[71] Archivo glottol. XII, p. 73 nr. 194 şi 87.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

greacă *μυνικόκκιον în loc de μονοκόκκιον, cerută de forma românească *minegociu*, e de remarcat înlocuirea lui o prin υ, ceea ce era o particularitate a dialectului eolic. Vezi despre aceasta mai sus, pag. 423; compară şi μύνη quasi μονὴ, Aolice mutatato o in υ (Thesaurus l. gr. tom. V, 12. 68). Cât priveşte pe ι din silaba a doua, acela stă în locul lui o ca vocală de legătură, comp. Λογγίβαρδοι (Menandru) = Λαγγοβάρδοι.

Mătreaţă, boale care atacă pielea capului având de rezultat rărirea, căderea şi chiar dispariţia completă a părului. Derivarea curentă a acestui cuvânt din substantivul *mătură* nu satisface partea semantică nici pe cea fonetică şi cu atât mai puţin pe cea cronologică. Cuvântul e într'adevăr străvechiu, întrucât îl are şi aromâna: *mătraţă* sau *mâtreaţă* şi un derivat din *mătură* (arom. *metură*) ar fi dat în aromână *mitureaţă*. Tulpina *matar-* din forma de bază **matar*, *-iţia* se regăseşte în grecul μαδαρός „kahl; Grindkopf", de unde μαδαρότης „Kahlköpfigkeit". Pentru redarea lui δ intervocalic prin *t*: μαδαρ- > *matar*, vezi mai sus pag. 430 cum şi etimologiile cuvintelor *gutuiu*, *găleată*, *cărete*, *beregată* etc. In **matariţia* faţă de μαδαρότης mai e de relevat înlocuirea sufixului grec *-ότης*, cu care se formează mai ales abstractă, prin corăspunzătorul latin *-itia* din *calvitia*, *glabritia* etc. Acest fenomen apare des în cuvintele de origine greacă veche; astfel am vazut că în cuvintele *prapur* şi *drepneà* sufixul deminutiv *-ulus* respectiv *-ella* s'a substituit grecului *-ίς*, *-ίδος*, în *urdă* şi *leurdă* sufixul ajectival *-idus*, *-ida*, *-idum* ţine locul grecului *-ώδης* etc. Simptomele mătreţei sânt nişte bubuliţe gălbuiu, la început umede, care uscându-se şi frămiţându-se produc materia făinoasă cunoscută sub acelaşi nume. Acele bubuliţe se chiamă pe greceşte μαδαρὰ ἕλκεα „glabra ulcera, nimio humore, diffluentia, putrida et fluida" [72].

[72] Tiktin (Rum'-deutsches Wörterbuch s. v.) pune în legătură pe *mătreaţă* cu germanul *Matratze*, ital. *materasso* etc.; Candrea-Densusianu Dicţ. etim. nr. 1071) îl derivă dintr'un **matricia* de la *mater*, plecând de la ideia de „materie ce se depune", iar G. Giuglea (DR. III p. 603) îl explică din **tarmitea*, cu metateză, de la *tarmes*, *-mitis* „Holzwurm" păstrat şi în limbile romanice dinapus cu sensul special de „Motte, Milbe" (REW. 8586). Spitzer va publică în DR. IV o notă, în care se declară pentru etimologia lui Candrea-Densusianu; mie nu-mi pare probabilă, din cauza sensului prea depărtat.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

11. *Flora.*

Mesteacăn, cunoscutul arbore cu coaja albă care creşte prin păduri în regiunea sub-muntoasă împreună cu brazii. Scoarţa care este răşinoasă se dă contra frigurilor şi ca diuretic la dropică. Mesteacănul creşte în părţile de nord ale Europei şi se coboară în jos până dincolo de Europa Centrală. In sudul Europei dispare şi cu el şi numele său; Bulgarii n-au nici o denumire pentru acest arbore [73]; deasemenea Aromânii. Cuvântul *mesteacăn* se reduce la prototipul *mastichinum* „un preparat din răşină", din grecul μαστίχινος, cu acelaşi înţeles, μαστιχέλαιον „uleiu de răşină, păcură", μαστίχη „răşină de lentisc". Această etimologie a fost propusă de H. Schuchardt [74], iar Candrea-Densusianu (Dicţ. etim. nr. 1089) au adus în sprijinul ei şi unele paralelisme din alte limbi, din care se vede legătura ce există între numirea arborelui şi a sucului produs de el: rus *bereza* „mesteacăn" şi *berezovica* „suc de mesteacăn" etc. Cu toate îndoielile lui Tiktin *DRW.* p. 970 şi ale altora, şi cu toată persistenţa lui Weigand [75] de a socoti cuvântul *mesteacăn* ca o formaţiune românească din verbul *a mestecà,* etimologia de mai sus îmi pare indiscutabilă. Că în româneşte prin *mesteacăn* s'a înţeles la început numai preparatul din scoarţa răşinoasă a arborelui, adică tocmai lucrul exprimat de grecul μαστίχινος, e un fapt ce se poate dovedi; compară: *mesteacăn* „păcură din arderea cojii de mesteacăn" în Şezătoarea III 69. Această denumire a fost aplicată apoi la arborele din care se prepară acel produs. E acelaşi fenomen semantic pe care îl observăm bunăoară la cuvântul grec πίσσα „răşină şi arborele care produce răşină, pin" etc. Galii extrăgeau păcura din coaja mesteacănului, îndeosebi de Romani, care o preparau din răşină [76]. Când coloniştii au învăţat în Dacia a extrage păcura din mesteacăn, ei numind produsul răşinos *mastichinum,* au trecut această denumire şi asupra arborelui necunoscut în sud.

---

[73] Comp. O. Schrader, Reallexikon d. indo-germ. Altertumskunde, ed. 1, pag. 92; Krek, Einleitung in die slavische Literaturgeschichte 2, p. 136.

[74] La Haşdeu. Cuvente den bătrâni I Supl. pag. XXXII.

[75] In Jahresbericht d. Instituts f. rum. Sprache (Leipzig 1919), vol. XXI—XXV, pag. 78.

[76] Plinius, Nat. Hist. XVI, 75: *bitumen ex ea* (scl. *betulla*) *Galli excoquunt.* Comp. O. Schrader Reallexikon d. indogerm. Altertumskunde, ed. 2 pag. 146.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

Numele latin al mesteacănului, *betulla*, e de origine celtică şi derivă din celtul **betu* = lat. *bitumen* „smoală", înrudit cu angls. *cwidu* „Baumharz". Subt raportul semantic galo-latinul *betulla* se acoperă deci pe deplin cu românul *mesteacăn*.

Mesteacă „răşină galbenă ca ceara şi dulce care se mestecă în gură; e un excitant ca tutunul", prin părţile Răşinarilor: *meştecă* „un fel de răşină care se mănâncă la nevoie când se isprăvesc proviziunile de acasă" [77], pe la Năsăud-Bistriţa *mestec* „răşină de brad încă netopită pe care o mestecă păcurarii şi peste tot ţăranii de la munte pentru a-şi curăţi dinţii" [78]. Din grecul μαστίχη „das Harz des Baumes σχῖνος, mit μάσταξ, μαστιχάω zusammenhängend, weil man es, wie noch jetzt im Orient, seines Wohlgeruchs wegen, kaute".

Smirdă „smirnă" cu varianta *zmirdă*. De aci *smirdar* „jneapăn". Pentru formaţie compară *tămâier* „jneapăn, fiindcă boabele lui se întrebuinţează la afumat ca tămâia". Presupune un prototip grec *σμυρρίς, -ίδος în loc de μυρρίς, -ίδος „myrtenähnliches Kraut" de unde şi latinul *myrris*, *-idis* „mirt". Compară pentru sens şi pentru *s* protetic σμύρνα = μύρρα „der balsamische Saft der arabischen Myrte". Pe-alocurea *smirdar* e arbustul numit şi r u j a - m u n ţ i l o r, nemţeşte „Alpenrose", iar *smirdă* floarea acestuia, adică „roză cu miros de mirt" [79]. De remarcat e redarea lui *y* prin *ī*; compară mai sus varianta *bircă* alături de *bârcă* (pag. 438) şi invers aici **smârdă* cerut de varianta **smârdar* (la Panţu).

Mur „arbust spinos cu fructe negre: R u b u s f r u t i c o s u s"; numele fructelor: *mure*. In Transilvania şi Banat prin *mur* se înţelege arborele cultivat *morus alba* şi *morus nigra*, sinonim *dud*. Cum am arătat mai sus, cuvântul *mur* vine din ionicul μοῦρον păstrat şi în neogreacă μοῦρον „Maulbeere", μουριά „Maulbeerbaum". Forma atică a fost μόρον, cea dorică μῶρον, de unde şi lat. *mōrum*.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dafin „arbore aromatic, totdeauna verde, cu bobiţe negre şi acre de mărimea unei măsline: L a u r u s n o b i l i s"; în Oltenia

[77] Şezătoarea III, 70; V. Păcală, Răşinariu (Sibiu 1915) p. 294.

[78] N. Drăganu, în Transilvania XLI, nr. 6 (1910), pag. 461—462, unde relevează şi posibilitatea derivării cuvântului din *masticum* < παστίχη.

[79] S. Puşcariu în DR. III 690—691.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

„salcâm: Robinia Pseudoacacia". Dintr'o variantă *δάφινος în loc de δάφνος „Lorbeer", lat. *daphnus* atestat ca *Daphinus* în inscripţiile latine din Italia de Sud, neogr. (Terra di Otranto) ***dafini*** „lauro, alloro, fronda d'alloro", tot acolo καπινός = (în Peloponnes) καπνός.

Druete „trunchiu de arbore" din δρυΐτις la Ioanid „cel în proporţie sau asemănare cu stejarul, care dă vlăstare după tăiere" din δρῦς δρυός „stejar". Explicarea aceasta îmi pare mai probabilă decât cea dată de Pascu în Archivum Romanicum IX (1925) p. 316 din alb. *dru* „bois, arbre" şi sufixul *-ete.*

Jugastru, arţarul de câmpie din care se fac juguri, arbore din subfamilia Acerineelor ca şi paltinul şi arţarul de codru. Arum. *džugastru,* megl. *jugastru.* Lipseşte în limbile romanice din Apus. Prototipul grecesc ζύγαστρον sau ζυγάστριον atestat cu sensul de „ein aus Brettern zusammengefugter Kasten, wohlverbundenes Behältnis" e alt derivat din ζυγόν „jug" alături de ζυγία „Name eines Baumes, eigentlich Jochholzbaum". Despre jugurile pentru catâri făcute din jugastru (ζυγία) vorbeşte Theophrast în Hist. plant. V, 7, 6. Pentru sufixul *-astru,* compară gr. αἰγάστριον „capră sălbatică" (Etym. Gudianum), din αἴξ αἰγός, lat. *oleaster* „măslin sălbatic", şi Hasdeu Etym. M. II, 1903.

Ismă, plantă de ornament şi medicală cu *miros plăcut* şi cu gust arzător, numită în ştiinţă Mentha crispa. Varietăţi care cresc sălbatic sunt *isma broaştei, ismă sălbatică* etc. Forma *ismă* stă în loc de **iusmă* şi presupune un prototip eolic ὔσμη = ὀσμή „miros, odoare", ca prescurtarea din ἡδύοσμον sau ἡδύοσμος „ein wohlriechendes Kraut, die Gartenminze", din ἡδύς „plăcut" şi ὀσμή „miros". Despre accentuarea eolică şi despre redarea lui *o* prin υ în acelaşi dialect am vorbit mai sus. Cuvântul *ismă* vine deci din prescurtarea indicată mai sus cu fonetism eolic, şi nu direct din ἡδύοσμος, de unde e dedus de obiceiu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mintă, termenul special pentru *minta* de grădină „menthe poirée". In Moldova se numesc astfel şi alte varietăţi: mintă creaţă, minta broaştei, mintă sălbatică, minta calului etc., ceea ce în Muntenia şi în alte părţi se exprimă totdeauna prin *ismă.* Din grecul μίνθα sau μίνθη „Minze, ein wohlriechendes gewürziges Kraut". Latinul *menta* „Minze" de unde, ital. sard. prov. cat.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

menta, franc. *mente*, span. *mienta*, ar fi dat în româneşte *mântă*, ca şi în slavul *mętva*, de unde îl deduce Byhan în Weigands Jahresb. V. 319.

Cimbru, plantă odorantă şi aromatică din familia Labiatelor ce creşte prin fâneţe şi păşuni uscate, pe coline şi câmpuri prin poeni, livezi pe marginea pădurilor: Thymus serpillum. Vine din grecul θύμβρος „Thymian, ein bitteres gevürziges Kraut“ cu prefacerea regulată a grupului *thiu* (θυ) în *ciu* Neogr. θύμβρη, θρύμβη, cret. θρύμπη, Rhodos θρούμπα, ἀθρούμπα, Cipru θρουμπίν, χρουμπίν. Cuvântul există şi în limbile slavice, însă ca element strein: rus. *cybrъ* „Satureja, Saturei“, serbocr. *čúbar*, ceh. *čubr*, *čibr*, pol. *cząber*, *cząbr*. E Berneker, Etym. Wörterb. Sl. I, 160, a arătat că formele slave ale acestui cuvânt din cauza lui *č* nu pot fi deduse direct din prototipul grecesc. Tratarea grupului *tĭu* (= *thiu*) ca *ču* e un fonetism românesc. Conform legilor fonologiei slave acest grup dă *št* în slava bisericească şi *c* (= *ţ*) în polonă, cehă şi sârbă. Părerea susţinută cu tărie de A. Philippide [80], că Slavii au împrumutat cuvântul din româneşte e prin urmare justă. De la Slavi au luat apoi cuvântul Ungurii: *csömbör*.

Cicoare, numele popular al plantei Cichorium inthybus, din ale cărei frunze creţe se face salată, iar din rădăcina-i prăjită şi pisată se fabrică surogatul de cafea. Cuvântul vine din κιχώριον sau κιχόριον „Zichorienkraut“. Alb. *koŗe*, *škorie*; abruzz *čekore*, neap. *čkojęra* „radicchio“.

Cintoare plantă din familia compuselor cu rădăcina amară, tonică şi febrifugă: franţ. *centaurée*. Din grecul κενταύριον cu acelaşi înţeles. De remarcat e fonetismul grec dialectal: αυ > ω, ca în ὦλαξ în loc de αὖλαξ, τρῶμα din τραῦμα, θῶμα din θαῦμα etc. Forma secundare *cintorie* şi *cintaulă*.

Despre **leurdă** am vorbit mai sus, pag. 454. Aici e de relevat numai frecvenţa acestui cuvânt atât în toponimie: *Leurdei*, *Leurdişul*, *Leurdoasa*, *Leurdeţul*, *Unghiul cu Leurda*, *Izvorul Leurdei* etc., cum şi în onomastică [81].

[80] Viaţa Românească XVII, 46.

[81] Marele Dicţionar geografic vol. IV p. 162—164; *Unghiul Leurdei* e o localitate în comuna Zagra judeţul Năsăud, unde *leurdă* ca apelativ nu mai e înţeles de nimeni (comunicate de dl. N. Drăganu).

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

Poleiu, ca şi *busuiocu-cerbului,* e un nume popular al plantei Mentha pulegium, fr. *chasse-puce.* Din ionicul σπυλλήϊον = ψυλλεῖον „Flohkraut" de unde şi latinul *pulejum,* cu *l* simplu din cauza etimologiei populare şi raportării cuvântului la latinul *pulex, pulicis* „purece". Cuvântul grecesc derivă din ψύλλος respectiv σπύλλος „Floh". Pentru metateza ψ : σπ, compară dubletele : ψέλλιον = σπέλλιον „brăţară", ἀψίνθιον şi ἀσπίνθιον „pelin" etc., iar pentru ion — ήϊον = εῖον vezi mai sus etimologia cuvintelor *putineiu* şi *curmeiu.* Reflexele romanice ale latinului *pulejum* la Meyer-Lübke, EW. nr. 6815.

Breiu, cu variantele *brâe, brie* şi *briu,* plantă ierboasă (*Mercurialis perennis*) cu flori verzui, numită şi *buruiană cânească, trepădătoare* etc. Breiul creşte lung ca rugul. Damé Dicţ. rom. francez glosează cuvântul *breiu* prin „bryone". Vocala *â* din varianta *brâe* (*brâiu*) oscilând cu *e* şi *i* din celelalte variante e un indiciu că prototipul grec a avut un υ în tulpina sa. Acesta e într'adevăr βρύον „die Blüte mehrerer Gewächse, Blüte überhaupt".

Scaiu, plantă din familia compuselor cu frunze ghimpoase şi cu mai multe specii, franţ. *ronce; chardon, cirse.* Cuvântul românesc vine din grecul σκαλίας „Frucht einer stachlichen Pflanze = κάκτος, die Kardone oder Artischocke; Dorn oder Distel" Serbo-croatul *škalj* „onopordon acanthium" e din româneşte.

Toaie, aconit — plantă veninoasă din familia ranunculaceelor, din a cărei rădăcină se extrage o substanţă (aconitină) întrebuinţată contra nevralgiilor, tusei, tusei măgăreşti, răguşelei, contra afecţiunilor reumatice etc. Presupune un tip *thólia* = θολία „ein spitzzulaufender Hut der Frauen, Sonnenhut". Pentru înţeles compară echivalentele nemţeşti *der blaue Sturmhut, die Narrenkappe* „aconit".

Papură, plantă ce creşte prin apele stagnante şi lin curgătoare, de unde se coseşte ca şi fânul, servind la facerea rogojinilor şi în dogărie la astupatul buţilor. Din πάπυρος „die Papierstaude, eine Sumpfpflanze, die in Aegypten wächst und aus deren Rinde oder Bast man Papier zum Schreiben, auch Taue und dgl. machte". Cuvântul e înrădăcinat şi în limbile romanice din Apus

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

dar numai cu înţelesul de „hârtie“ sau „fitil“: sard. *pabiru* „Papier“, *pavilu* „Docht“, etc. Trecerea înţelesului de la papyrus la papură Schuchardt[82] o explică prin accepţia de „fitil“ a cuvântului romanic. Mai probabil e însă că accepţia de papură a căpătat-o papyrus prin negoţul de rogojini confecţionate în Egipt din această plantă şi care erau desigur mai fine decât cele indigene de papură. In următoarele citate din Du Cange această transiţie a înţelesului se vede clar: *mata ex papyro confecta*; *storea de papyro*, *stramentum de papyro. In eremo stratum molle juncus est vel papyrus.*

Mătrăgună, numele popular al *beladonei* cu care babele de la ţară fac de dragoste şi descântă pentru cei bolnavi. Stă în loc de **mântrăgună* şi se reduce la grecul μανδραγόρας sau μανδραγόρα, „Alraun, eine betäubende und einschläfernde Pflanze“. Pronunţarea greacă **mantragura* — cu ου ionic in loc de ο — cerută de cuvântul românesc, se datoreşte unei false analogii. Astfel cei ce evitau pronunţarea dialectală a grupului ντ ca *nd*[83], dupăcum pronunţau pe πάντα, μαντις etc., ca *panta*, *mantis* în loc de vulgarele *panda*, *mandis*, tot aşà, prin falsă analogie, ziceau **mantragura* sau **mantragora* în loc de *mandragora*. Nazala *n* din grupul *nt* a căzut prin disimilaţie faţă de *m*.

Ciumar zis şi *ciumăfaiu*, *ciumăfaie* etc., e o buruiană înaltă rămuroasă cu nişte fructe cât nucile cele mari, cu ghimpi şi cu fructul otrăvitor: Datura Stramonium. Despre aceste numiri de plantă a vorbit S. Puşcariu în Convorbiri Lit. XXXVII, 600—601, reducându-le cu drept cuvânt la familia cuvântului *ciumă* „umflătură; pestă“, despre care vezi mai sus pag. 477. Compară şi numele stiinţific *Adenostylos*, din ἀδήν „umflătură“ dat plantei care se chiamă pe româneşte *floarea ciumei*. Ceea ce am de adăogat aici e că forma *ciumar* se reduce la un prototip κυμάριον format din κῦμα cu acelaşi sufix deminutival -άριον ca şi σαγμάριον „samar“ din σάγμα. In varianta *ciumăfaiu* se ascunde sufixul -αφος, păstrat în istroromanul *mustâfę* „mustaţă“ etc., vezi mai sus pag. 435, şi împerechiat aici cu -άλιον: *κυμαφ-άλιον. Altă numire a aceleiaşi plante e *ciuma fetei*, care a rezultat prin

[82] Zeitschrift f. rom. Philologie XXVI, 403.

[83] Vezi despre această pronunţarea mai sus pag. 452, no. 37.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

etimologie populară din *ciumăfete* dintr-un prototip *κυμαφίς, -ιδος, ca şi arom. *cărăfete* „căpăţână“ din *καραφίς, *καραφίδος, deminutiv la κάρα „cap“ (vezi despre acesta mai sus pag. 435).

14. *Fauna.*

Despre originea grecească a cuvintelor **broască** şi **brotac** am vorbit mai sus. E semnificativ că în acelaşi cerc restrâns de idei mai întâmpinăm încă un element vechiu grecesc: **mormoloc** „puiu de broască ce iese din ou în formă de peşte mic“ din gr. μορμολύκη „Schreckbild, Popanz“. Puiul de broască s'a numit aşà pentru că forma curioasă subt care se înfăţişază el până la metamorfoza complectă nu e decât o mască trecătoare. Pentru acelaşi motiv, prima stare subt care insectele ies din ou se chiamă *larvă* din lat. *larva* „nălucă, mască“: *Omida e larva fluturelui.* Derivarea curentă a cuvântului *mormoloc* din neogrecul μορμολύκιον „Schreckbild“ [84] nu-mi pare probabilă din motive de geografie lingvistică, culturale şi mai ales semantice. O transiţie a înţelesului, cum a suferit *mormoloc* faţă de prototipul său grecesc e o dovadă de marea vechime a lui în limbă. Forma organică a cuvântului românesc a fost **mormoluc,* de unde *mormoloc* prin substituţie de sufix. E interesantă varianta *mormolâc,* (la Pontbriant) cu redarea normală a lui υ (= *ü*) prin *â*, vezi mai sus pag. 428. Cu dubletul de forme *mormoloc* (< **mormoluc*) să se compare dubletul dacorom. *usuc* = arom. *usâc*, despre care am vorbit mai sus (pag. 455 urm.).

Sălămâzdră, un fel de reptil amfibiu asemenea şopârlelor, care se duce spre apă numai în momentul ouării: lat. *salamandra* din gr. σαλαμάνδρα. Cum observă S. Puşcariu, DR. III, pag. 819—820, în forma românească a cuvântului se reflectează pronunţarea aspirată a grecului δ. De altminteri în vechiul dialect grecesc din Elida δ eră redat direct prin ζ [85], după cum în dialectul laconic ϑ eră redat prin σ; despre aceasta vezi mai sus pag. 421. Cuvântul românesc reproduce deci o formă grecească dialectală *σαλαμάνζρα de unde **salamanzdra* cu intercalarea consoanei de legătură între *z* şi *r*, compară lat. vulg. *Izdrael* în

[84] Laurian şi Maxim, Glosar s. v.; Tiktin, Rumänisch-deutsches Wörterbuch I 1009; L. Şăineanu, Dicţionar Universal ed. 4, p. 405.

[85] Comp. A. Thumb, Griechische Dialekte, p. 175.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

loc de *Izrael* sau *Israel*. In grupul nelatin *sl* consoana de legătură erà *c*: *Sclavus* în loc de *Slavus*, *Viscla* (Iordanes) = slav. *Visla* „Vistula", *assula*,lat. vulgar *ascla* (> rom. *aschie*) în loc de **asla*. Celelalte reflexe romanice ale cuvântului greco-lat. *salamandra* le dă Meyer-Lübke, REW. nr. 7525: it. *salamandra*, crem. *samalandra*, ferr. mant. *marasandola*, trient *sarmandola* etc. Despre alte variante ale formei româneşti vorbeşte S. Puşcariu l.c.

Şopârlă, reptil acoperit cu solzi; femela cenuşie pe spate, masculul puţin verzuiu, ambii cu o dungă brună dealungul corpului: Lacerta agilis. Şopârla verde se mai numeşte şi guşter. Cuvântul *şopârlă* îşi datoreşte pe *ş* iniţial în loc de *s* apropierii de *şarpe* şi se reduce la o formă **săpârlă* sau **sepârlă*, a cărei bază e grecul σήψ acuzativ σῆπα „eine Art Eidechse". Sufixul obscur *-ârlă* l-am mai întâlnit aninat la o bază greacă *scàfârlă* respectiv *scăfârlie* din σκάφη „scafă", despre care vezi mai sus pag. 476. Alb. *šapi* „Eidechse" se reduce la forma dorică a cuvântului grecesc (cu α în loc de η).

Drepneà, plural *drepnele*, pasăre, zisă şi lăstunul mare, peste tot de coloare închisă, umerii cu un lustru negru-verziu, iar la gât albă; ciocul şi picioarele negre. Prin regiunile noastre petrece din Aprilie până în Septembre cuibărind prin munţi stâncoşi şi prin ruine[86]. La baza cuvântului *drepneà* stă grecul δρεπανίς, -ίδος „die Erd- und Mauerschwalbe", cu schimbul dn sufix despre care am vorbit pag. 434[87].

Presură (*Emberiza citrinella*) o pasăre din familia fringillidelor, având capul, grumazul şi partea de desubt *galbenă aurie*, partea de sus brună cenuşie, ciocul alb. Forma *présură* e în loc de *presúră* şi se reduce la doricul *πυρσούλας = πυρρούλας „ein rötlicher Vogei" un derivat al lui πυρρός, doric atestat πυρσός „feuerfarben, rötlich in allen Abstufungen der Farbe bis zum Blonden hin". Despre cazurile când grecul υ apare redat prin *e* am vorbit mai sus pag. 429.

Uture, un fel de bufniţă, propriu zis bufniţa urechiată, lat. *ōtus* „Bergeule, Horneule" grec ὦτος „Ohreule". Cuvântul *uture* nu mai e uzitat azi, e atestat însă la Hasdeu, Cuvente din bă-

[86] Enciclopedia română II 218.

[87] Comp. Candrea în Romania XXXI, 308; S. Puşcariu, EWR. no. 550.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

trâni I 309 şi a rămas pietrificat în toponimie: *Huturele*, iezer în partea de răsărit a comunei Vizirul între canalul Vâlciul şi Dunărea Veche, lacul Tituloaia şi privalul Bândoiul; *Uturina* lac în judeţul Dolj. Poate că radicalul cuvântului se ascunde în numele de pârâu *Huta* din judeţul Dorohoiu, cum şi numele de persoană *Hutu*, ocurent în Bucovina. Forma *uture* presupune un prototip **ūtulus*, deminutiv la **ūtus* > οὖτος, forma tesalică a cuvântului grecesc ὦτος „Ohreule" răspândită pretutindeni în Peninsula Balcanică: alb. *ut hut* „Eule", bulg. *utva* „Eule", serb. *utina*, alb. *hutin*. Cuvântul înseamnează propriu zis „urechiat; buhă urechiată", deoarece pasărea are pe cap două moţuri în forma urechilor. Pentru particularitatea vechiului dialect tesalic de a reda pe ω prin ου vezi mai sus pag. 423, jos. Uzul latinului *ōtus* ca element de împrumut a fost numai literar; în limbile romanice din apus nu s-a păstrat (la Meyer-Lübke REW. lipseşte). Din faptul că în toponimia românească *uture* apare ca nume de lacuri, reese cred, că însemnarea sa a fost aceia de *ciuf* „Sumpfeule", numit în ştiinţă Strix brachyotus, după alţii Asio accipitrinus.

Hăreţ cu variantele mai des întrebuinţate *herete* sau *erete* şi *hirete* „un fel de şoim care răpeşte găini şi porumbei: falco palumbarius, nemţeşte „Hühnerhabicht". Varianta *herete* este refăcută după plurarul *hereţi*, iar forma de bază a cuvântului, *hierēcius*, vine din ionicul ἱερήκιος „den Habicht betreffend", atic-doric ἱεράκιος „den Habicht betreffend", ἱεράκειος „habichtähnlich", din ionicul ἱέρηξ, -ηκος, epic ἶρηξ, atic-doric ἱέραξ, -ακος „ein Raubvogel, Habicht oder Falke". *H* iniţial, care corăspunde spiritului aspru grecesc, se explică mai comod ca secundar de felul celui din *haripă* în loc de *aripă*. Compară însă şi *hârcă* din ὄρχα, de care am vorbit mai sus, apoi *burhaiu* alături de *bură*.

Heren, cu variantele *hărău* şi *hireu* „Hühnerhabicht", este el însuşi o variantă a cuvântului precedent. Etimonul grec ἱερεύς propriu zis „popă" nu e decât o răstălmăcire glumeaţă din ἱέρηξ „Habicht". Cei vechi explicau numele acestei păsări din ἱερός „sfânt" „weil er wie alle einzeln fliegenden Vögel, οἰωνοί, ein heiliger war, dessen Flug die Vogelschauer — d. i. die Priester — beobachteten und deuteten".

Cărăbuş, un gândac de primăvară, ale cărui larve cauzează mari pagube agriculturei, mâncând rădăcinile plantelor; franţ.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

hanneton, cerf volant, carabe, nemţeşte *Maikäfer.* Formă secundară: *cărăban* fem. *cărăbană* (Botoşani, Suceava). Tulpina acestui cuvânt se reduce la un prototip grecesc *κάραββος = κάραβος „eine Käferart, Feuersehröter, Holzkäfer". Forma cu doi ββ se înţelege din varianţele greceşti ale cuvântului: καράμβιος „eine Käferart", şi prin etimologie populară κεράμβιος „Käfer mit langen Hörnern". Grupului μβ îi corăspunde dialectal ββ, compară Ἀθαββος în loc de Ἀθαμβος, κύββα = κύμβα sau κύμβη etc.[88]. In transcriere însă geminata ββ eră redată şi prin β simplu: Σάβυς în loc de Σάββυς = Σάμβυς.

Cărăbete cu varianta *cărăbăţ* refăcută din plura'ul cărăbeţi „un crustaceu strâns cârcel; vierme de buturi şi buşteni din care ies răgăocile (cărăbuşii); viermi mari ce se fac în nasul câinilor slabi şi în apa clocită; larva, ţânţarului sau a strechii oilor". In ultimele trei înţelesuri cuvântul se întâlneşte cu *cărete,* despre care am vorbit mai sus. Reproduce sunet de sunet pe grecul *καραββίς, -ίδος = καραβίς, -ίδος, deminutiv din κάραβος „eine Art Meerkrabbe sau Meerkrebs; eine Käferart" şi e prin urmare din aceeaşi tulpină cu *cărăbuş.* Sensul de „rac" îl păstrează *cărăbete* în accepţia de „un crustaceu strâns cârcel", iar cel de cărăbuş în acela de „vierme din care iese cărăbuşul".

Omidă, larva fluturelui, insectă păroasă şi vermiformă, colorată galben, negru şi verde, care cauzează mari stricăciuni vegetalelor; arom. *uńidă.* Din grecul μίδας „ein den Bohnen gefährliches Insekt". O iniţial e articolul grec (ὁ μίδας) aglutinat cu substantivul[89].

Licuriciu, insectă de coloare brună şi cu aripele negre având la partea dinapoi jos a abdomenului organe de iluminat: *Lampyris splendidula.* Arom *licuriciu.* Presupune un deminutiv grecesc λυκουρίκιον din doricul *λύκουριξ, -ικος = λυκουρίς, -ίδος cu varianta λυκωρίς, -ίδος, din λύκη „lumină" şi οὐρά sau ὠρά „coadă" (Joanid, Dicţ. elino-rom.). Compară şi sinonimele greceşti λαμπουρίς seu λαμπυρίς şi sic. κωλοφωτίας. Pentru sufixul deminutiv -ιον aninat la substantive în -ικ (λυκουρίκιον: λύκουριξ) compară χολίκιον din χόλιξ „maţ, intestin". Cuvântul licuriciu e atestat şi

[88] A. Thumb, Griech. Dialecte p. 190; Hesychius a. v.; Dicţionarele.

[89] Haşdeu Cuv. d. b. I, 295. Pentru alipirea articolului de substantiv compară paralelismele citate de Bogrea în *DR.* III, 857, care se pot înmulţi.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

ca nume de localităţi în Gorj şi Romanaţi. Echivalentul latin care a cedat locul lui *licuriciu* pare a fi fost acelaşi cu italianul *luciola* atestat de timpuriu ca nume de localitate şi în Italia, compară Castrum Luciolis din Italia (Paulus Diaconus, Hist. Langob.)

15. *Natura.*

Bord „bulgăre sau bruş de pământ uscat şi tare; bolovan, piatră mare, stâncă". Derivat *bordan.* Forma de bază *bo̅lidum de unde **boridu* — *bordu* e grecul βωλώδης „klumpig, schollig", cu substituţie de sufix; *bolidus din βῶλος „Erdkloss, Erdscholle, überhaupt Klumpen"[90]. Acelaşi schimb de sufix grec -ώδης: lat. -*idus* l-am întâmpinat la etimologia cuvintelor *urdă* (ὀρώδης, *ουρώδης) şi *leurdă* (λεβυρώδης).

Lespede „piatră lată şi subţire de obiceiu cioplită, tablă de piatră; bucată mare şi lată de ghiaţă". Sensul fundamental e „neted, netezit, fără asperităţi, fără păr", compară şi expresiunile: *lespezi de aur, lespezi de piei de bou făcute în loc de pavăză"*[91]. La origine cuvântul e un adjectiv ca şi *limpede* < lat. *limpidus*, *repede* < lat. *rapidus* etc. Forma de bază **lispus* — de unde **lispidus* ca *gravidus* din *gravis*, *fulvidus* din *fulvus* — e grecul λίσπος „glatt, abgerieben" = λισσός „glatt", λεῖος „glatt, glatt am Kinn, unbärtig", λισσάς (subînţeles πέτρα) „Klippe", λισσάδες πέτραι.

Ţârfă „nisip; lut amestecat cu paie", cuvânt uzitat în Transilvania şi Banat. Din grecul σύρφος „Unrat, Staub Gemüll". Subt raportul fonetic e de relevat redarea lui υ (*y*) prin *â* ca şi în cuvintele discutate mai sus: *râp*, *bârcă*, *hârcă*, arom. *usâc* etc. Pentru *ţ* iniţial în loc de *s* vezi mai sus discuţia asupra etimologiei cuvintelor *ţigaie* şi *ţurcă*. Schimbarea genului *ţârfă* din σύρφος, e una din caracteristicile cuvintelor de origine greacă veche, compară *cadă* din κάδος, *papură* din πάπυρος, *teucă* din τεῦχος etc. Această schimbare de gen a avut loc însă de cele mai multe ori în însăşi limba greacă, unde întâlnim pe νάκη alături de νάκος, pe νάπη alături de νάπος, etc.

Plaiu „coama unui deal sau ramura de munte ce se prelungeşte de la şes spre muntele cel mare, munte înalt, lature,

[90] G. Giuglea în *DR.* III, 594—595.

[91] Citate de V. Bogrea, în *DR.* III, 431, nota 45; III, 411.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

potecă pe culmea dealului". Arom. *plaiu* „lature de munte, versant". Din grecul πλάγιον „Seite, Flanke". Accepţiunea restrânsă a cuvântului românesc s'a născut prin izolare din expresiuni ca *plaiul muntelui, al dealului*, gr. τὰ πλάγια τοῦ ὄρου „die Bergseiten, die Abhänge". In domeniul romanic din apus, cuvântul se întâlneşte numai în părţile adiacente lumii greceşti: vegl. *plai*, bellun. *piai* „Abhang", it. *spiaggia*.

Părâu „orice curs de apă care poate fi sărit cu piciorul". Forma de plural *părоaie* atestată la Polizu presupune un singular *părоiu*. E acelaşi cuvânt cu albanezul pɛrua sau pɛroi „Bach, Tal, Waldstrom, Bett eines Flusses" şi cu bulgarul *poroj* „Bach, Regenbach". G. Meyer (Etym. Wörterb. Alb. pag. 335) arată că forma primitivă a cuvântului albanez a fost *par-rua*, originea lăsând-o nelămurită. Cuvântul românesc în ambele sale forme *părâu* şi **părоiu* (aci şi bulgarul *poroj*) nu poate fi despărţit de cuvântul albanez, dar nici nu derivă din el. In consonanţă cu forma primitivă a cuvântului albanez *parrua*, formele de bază ale românului *părâu* şi *părоiu* n-au putut fi decât *parrya* şi *parroĭa*. Toate aceste forme se reduc la diferite variante ale cuvântului grecesc *παρροή rezultat prin haplologie din παραρροή „Zufliefsen" ca şi ἰδολατρία din ἰδολολατρία etc. Compară şi: ἐπίῤῥοια sau ἐπιρροή „Zufluss, Zuströmen", ὑδρόῤῥοια, ὑδρορρύα etc. „Wasserlauf". Toate variantele acestor cuvinte greceşti compuse se oglindesc mai bine în variantele atestate ale componentului ῥοή „Fluss, Flut, Strom": ῥύα, ῥόĭα şi ροά. Compusul grecesc cu varianta ῥύα şi cu υ pronunţat ca *u* stă la baza formei albaneze *parrua*, acelaşi compus grecesc dar cu υ pronunţat ca *â* (vezi mai sus pag. 429) e cerut şi de forma românească *părâu*. Forma albaneză *parroj* şi rom. *părоiu* se reduc la un compus grecesc cu varianta ῥόĭα.

16 *Diverse.*

Geană, „mulţime de oameni, lume", uzitat în Banat. Din γένvα „Geschlecht, Stamm" = γένος „Geschlecht, überhaupt die ganze Verwandtschaft; eine Abteilung von Bürgern; Geschlecht als Inbegriff einer Menge etc.".

[93] Comp. Meyer-Lübke în Mitteilungen des Rum. Instituts an der Univ. Wien (Heidelberg 1914) I Bd. p. 9—10 şi REW. nr. 6564. Altfel Candrea-Densusianu Dicţ. etim. nr.).

[93] Comp. G. Giuglea în DR. III, 621.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

Mire „Bräutigam". Derivaţia din lat. *miles* „soldat", propusă întâiu de Cipariu şi susţinută apoi de P.Papahagi[94], neputând fi verificată, n-a găsit aderenţi; cu atât mai puţin cea din adjectivul albanez *mirɛ* „frumos". Este cert, că un cuvânt asonant cu înţelesul de „mire" nu există în niciuna din limbile care vin în consideraţie pentru vocabularul românesc. Se constată însă că această noţiune mai e redată atât în limba română cât şi în multe din limbile vecine şi chiar mai depărtate prin cuvinte care însemnează propriu zis „tânăr sau june": ban. (la Anonimus Caranseb.) *giune* „sponsus"; *giunelaş* „sponsulus" megl. *tinir-junĭ* „mire", sudslav. *mladenec* „mire" literal „fraged, tânăr", lituan. *jauninkis* „mire" literal „june". Un prototip cu acest înţeles are şi românul *mire*. E grecul μεῖραξ „jeune homme, adolescent" cu finalul latinizat *mīrex*. Forma *mirex* se rapoartă la μεῖραξ după cum *sorex* la σῦραξ „şoarece", *triplex* la τρίπλαξ, *Vindex* la Βίνδαξ etc. Rezolvarea în ī a diftongului ει e normală, vezi mai sus pag. 427. Ca la multe nume ce desemnează persoane, din *mirex* s'a păstrat forma de nominativ, nu cea de acuzativ *(mīricem)*, compară *om* din *homo* (hominem) şi celelalte exemple înşirate mai sus la pag. 426.

Târfă „femeie de moravuri uşoare". Din τρύφος „das Abgebrochene, das Bruchstück" = τρύχος „das Abgerissene, bes. ein abgerissenes zerlumtes Kleid, Lumpen, Fetzen; Stück, Bruchstück". Pentru înţeles compară în româneşte *corcoaţă* „zdreanţă şi femeie de moravuri uşoare".

Leoarcă, ajectiv invariabil, întrebuinţat mai ales ca întărire a lui *ud: cămaşă udă leoarcă, mintean ud leoarcă* etc. E forma feminină a adjectivului neîntrebuinţat la masculin **leorc* sau **leurc* şi se reduce la un prototip *lĭbrĭcus* < *λιβρικός din λιβρός „triefend, feucht"; compară λίβος „Tropfen", λείβω „träufe'n, fliessen lassen". Faţă de λιβρός „ud leoarcă, umed", forma *λιβρικός cerută de cuvântul românesc e un adjectiv amplificat cu sufixul -ικός ca βλακικός „moale" etc., faţă de βλάξ -ακός cu acelaşi înţeles.

Atârnà „hangen, anhängen, anhaken; abhangen, abhängen" în loc de **artânà* — cu obişnuita metateză a lui *r* — din grecul

[94] Analele Acad. Rom. XXIX p. 236.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

*ἀρτάνω = ἀρτάω „aufhängen, abhängen“, ἀρτάνη „Werkzeug woran etwas aufgehängt wird; Strick, Seil“ etc. Pentru forma verbului grecesc compară şi dubletele: οἰδάνω şi οἰδάω, ἱκάνω şi ἵκω, βλαστάνω şi βλαστέω, κλαγγάνω şi κλαγγέω = κλάζω etc. Alte etimologii încercate e cea din *târnă* (Hasdeu), din lat. *(ad)tru(ti)nare* (Giuglea în DR. III, 1090) şi din *târn* „mărăcine“ (Dicţ. Acad).

Pornì „aufbrechen“. Din ἀπόρνυμαι „von einem Orte aus aufbrechen; a plecà dintr'un loc, a pornì“. Derivaţia obişnuită din vsl. *porinąti* „stossen“ nu e probabilă din cauza înţelesului depărtat.

Pogoniciu, un cuvânt cristalizat în cântecul *ariciului: Ariciu, ariciu pogoniciu — Ce-ai căutat p-aici* etc.[95]. Vreo legătură a acestui adjectiv cu *pogoniciu* „mânător de vite“ nu se poate explicà. Ariciul a fost calificat astfel după ţepii lui şi cuvântul însemnează deci „bărbos“, reducându-se la grecul πωγωνίτης „bărbos“ din πώγων „barbă“. Legenda populară ştie să ne povestească despre ariciu, că, atunci când Dumnezeu urzeà pământul, el erà „un tânăr cu barbă mare şi plin de înţelepciune“ (vezi mai sus pag. 433). In ceea ce priveşte forma cuvântului, e de observat, că finalul *-ῑτ̄ēs* din πωγωνίτης a fost înlocuit prin *-iciu*: *pogon-iciu,* după finalul cuvântului *ariciu,* de care e legat.

17. *Toponimia.*

Am văzut mai sus (pag. 414—417), că în epoca romană cum şi în cea imediat următoare acesteia[96] mai multe localităţi din Dacia purtau nume greceşti. In cele ce urmează voiu căutà să dovedesc că şi în toponimia de azi a ţării noastre există o serie de elemente vechi greceşti.

Etimologiile numelor topice nu pot aveà fireşte niciodată acel grad de certitudine pe care îl au etimologiile celorlalte

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[95] Vezi cuvintele acestui cântec împreună cu aria pusă pe note muzicale la Haşdeu Etym. M. I, p.

[96] Vechile numiri de localităţi din Dacia n-au dispărut odată cu părăsirea acestei ţări de legiunile romane în a doua jumătate a secolului al III-lea, nici în timpul invaziunii şi stăpânirii hunice, cum se admite de obiceiu, ci abià după venirea Slavilor, adică după secolul al VI-lea. In epoca stăpânirii gepide care se încheie cu anii 567/570 numirile vechi daco-romane existau încă; vezi lucrarea mea Die Gepiden I, p. 93.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

categorii de cuvinte. Pe când la căutarea prototipelor acestora ne sprijinim atât pe identitatea sau apropierea formei exterioare, cât şi pe identitatea sau înrudirea înţelesului, la cele dintâiu ne stă la dispoziţie pentru scopul arătat numai partea formală, înţelesul fiindu-ne cu totul necunoscut. Din cauza aceasta cercetarea este aici mai grea şi rezultatele mai puţin sigure. Cu toate acestea toponomastica formează de mult obiectul unor cercetări asidue [97] şi rezultatele obţinute în acest domeniu se bucură, mai ales în vederea importanţei lor pentru studiile istorice, de o consideraţie nu mică. Lipsa înţelesului ca criteriu esenţial pentru stabilirea originii, e compensată la numele topice de un complex de alte criterii, care se întăresc şi se întregesc unele pe altele.

Pentru ca etimologia unui nume topic de origine streină să fie probabilă, se cere în primul rând ca ea să aibă justificare istorică. Se cere adică să fie atestat istoriceşte, că cel puţin părţi din poporul de la care ne-a rămas acel nume topic au locuit într'adevăr cândva în ţara sau în regiunea respectivă. In al doilea rând se cere ca acel nume topic să nu fie singur ci însoţit de mai multe alte nume de aceeaşi origine. Şi în sfârşit să existe şi în limba comună un număr oarecare de elemente de aceeaşi origine cu numele topic respectiv, aceasta fireşte numai în cazul când strămoşii direcţi ai poporului de azi au apucat pe acei străvechi locuitori şi au trăit împreună cu ei. O ultimă condiţie pe care trebue s'o îndeplinească etimologia unui nume tepic e cea următoare: Lipsindu-ne înţelesul ca punct de sprijin pentru stabilirea etimologiei unui nume topic, se cere în schimb ca subt raportul formei acesta să se acopere perfect cu prototipul său. Legile fonetice să fie adică observate aici mai riguros decât la cuvintele comune, neadmiţându-se deloc, sau numai cu multă cumpătare asimilări, disimilări, metateze şi altele asemenea.

In cercetările etimologice din domeniuul toponomasticei se pleacă mai întâiu de la constatarea, că o bună parte din numele topice nu sânt la origine decât numele comune sau apelativele corăspunzătoare, fie din limba respectivă, fie dintr'una streină. Astfel nume de munţi ca *Muncelul* sau *Măgura* nu sânt decât

[97] Pentru toponimia românească e de relevat aici ca un început de studiu mai închegat lucrarea lui Iorgu Iordan, Rumänische Toponomastik, Bonn und Leipzig, 1924, p. 111.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

apelativele *muncel* „munte mai mic“ şi *măgură* „munte sau deal izolat“; *Râuşorul*, un afluent al râului Dâmboviţa din jud. Muscel, e apelativul *râuşor* „râu mic“ etc.

Trecând la numele de origine streină e de observat, că explicarea unui asemenea topic din apelativul corăspunzător strein e nesigură ori de câte ori în limba română se află un cuvânt de aceeaşi formă, indiferent de înţeles, care poate fi cu totul deosebit şi chiar nepotrivit. Voiu ilustrà aceasta prin două exemple:

Un afluent al Olteţului se chiamă **Frăţia.** Acest nume ar puteà fi dedus din grecul φρεατία, atic. φρητία „Wasserleitung; canal, conductă de apă“; φρεατίας „Brunnenkanal“. Etimologia aeasta e însă nesigură întru cât avem în româneşte cuvântul abstract *frăţie*, de la frate „frère“, şi etimologia populară va găsì totdeauna mijloace de a legà numele râului *Frăţia* de acesta.

O „stâncă uriaşă şi ascuţită în forma unui dinte în cursul Bistriţei pe moşia Broşteni“ din judeţul Fălticeni se chiamă *Colţul Acrei* sau **Acra**[98]. Ca formă şi sens numele acesta se acoperă cu grecul ἄκρα „Spitze, Gipfel besonders eines Berges, Anhöhe; vorspringende Landspitze, Vorgebirge“. In toponimia greacă numele *Akra* se întâlneşte des în Eubèa, Arcadia, Delos, Cipru etc.[99]. Etimologia populară pune însă în legătură numele *Arca* cu adject. românesc *acru* „sauer“; deci *Acra* ar fi „der sauere Felsen“, cum s-ar zice pe nemţeşte. Explicarea aceasta e cu totul nepotrivită, dar „si non e vero, e ben' trovato“.

Numai când cazurile de felul acesta se înmulţesc etimologia populară începe să devie neputincioasă:

O culme a munţilor Carpaţi dintre judeţele Vâlcea şi Sibiiu se chiamă **Parângul**, având un pisc cu acelaşi nume (2076), din care pornesc multe culmi şi munţi[100]. Numele *Parâng* sau *Părâng* se reduce la apelativul grecesc φάραγξ, -αγγος „eine eingeschnittene Anhöhe, zerklufteter Berg oder Fels; eine Berg- oder Felsenschlucht“. Această etimologie a enunţat-o G. Giuglea în DR. III, 1090.

[98] Vezi A. Popovici şi G. T. Chirileanu, Descrierea moşiei regale Broşteni (Bucureşti 1906) p. 30; Marele Dicţionar geografic I a. v.

[99] Vezi articolul *Akra* din Pauly-Wissowa RE. I, p. 1186—87.

[100] Marele Dicţionar geografic IV, 638.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

In Anuarul Institutului de Istorie Naţională al Universităţii din Cluj an. II (1923) p. 259, N. Drăganu dă din „Osztrák-Magyar Monarchia irásban és képben“ vol. II Budapest 1901, p. 136 în traducere românească următorul pasaj: *Drumul străvechiu, istoric, care duce la Zalău prin Ortelek spre Bred, acum e puţin umblat, secundar. Dincolo de Ortelek, în stânga drumului pe vârful muntelui* **Poguior** (scris *Pogujor*) *a fost odinioară un castel roman. Acesta era un punct de veghe al întăriturii care de aici şi spre sud-est de la Moigrad s-a clădit pentru romanul Porolissum şi servea de apărare Porţii Meseşului pe linia care mai târziu în timpul venirii Ungurilor, în evul mediu, dar chiar şi pe timpul principilor ardeleni, a fost singura trecătoare din partea nord-vestică a Ardealului spre Ungaria.*

După informaţiunile culese de Drăganu, *Poguior* nu e decât rostirea ungurească a românescului *Păguior*, *Vârful Păguiorului.* Asupra etimologiei acestui nume dată de d-sa la locul citat din Anuar — dintr'un **păguiu* < lat. **paguleus* de la *pagus* „sat“, sau chiar deadreptul din **paguleolus*, ca *mior* din **agnelliolus* — şi-a exprimat singur îndoieli, din motive semantice, într'o comunicare făcută la Muzeul Limbei Române, luând în consideraţie posibilitatea derivării din ungurescul *pagony* „pădure tânără crescută după taiere, dumbravă“, despre care deasemenea a observat că e nesigură, ungurescul *Poguior* fiind împrumutat evident din româneşte.

E drept că numele *Păguior*, ca formă se reduce în tot cazul la un prototip, *pagus*, dar deoarece e vorba de un vârf de munte, acest *pagus* nu poate fi decât grecul πάγος „feste Bergspitze, Felsenspitze, = Klippe; überhaupt Berg, Hügel, Erdhügel“. Muntele *Păguiorul* e situat lângă locul unde a fost vechiul oraş al Daciei, Porolissum. Tot aşa se numiă Πάγος un munte de lângă Smirna, iar în faţa Acropolei de la Atena e situat Ἄρειος πάγος, „piscul sau dealul lui Marte“. Forma *Păguior* e un derivat românesc din **păguiu* care se reduce la un deminutiv grec *παγύλλιον de la πάγος „munte“, dupăcum ἀνθύλλιον e de la ἄνθος „floare“, βρεφύλλιον de la βρέφος „copil“, ζωΰλλιον etc.

Tot în judeţul *Sălaj* găsim şi satul **Păgaia** (ung. *Usztató*), care, cum observă Drăganu la locul citat, nu poate fi despărţit de tulpina numelui Păguior. La baza acestuia stă deminu-

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

tivul *παγάλιον „măgura“ din πάγος „munte“. *Păgaia* e deci un nume de sat, care corăspunde numelui *Măgura* dat multor sate româneşti. Pentru sufixul deminutiv *παγάλιον compară σκαφάλιον din σκάφη, σπαθάλιον din σπάθη etc. Românul *pârnaie* „un vas de lut“ se reduce, cum am arătat (pag. 450), la un cuvânt grecesc format cu acelaşi sufix.

Un element străvechiu şi în tot cazul anterior înrâuririi slave e, cum a arătat N. Drăganu [101], şi **Tâmpa**, nume dat unor măguri înalte, dintre care una e cea de la Braşov, două în judeţul Maramureş şi câte una în Bucovina, la Poarta Meseşului şi în judeţul Gorj. Numele *Tâmpa* se reduce formal şi semantic la apelativul doric τύμφα = τύμβος „măgură“ atestat ca nume topic Τύμφη „munte din care izvorăşte râul Ἄρατθος (Arta)“, la Strabo VII, 7 6. Pentru fonetismul doric subdialectal μφ = μβ, compară doric κολυμφᾶν = κολυμβᾶν [102]. Redarea grecului υ (*y*) prin *â* e normală, vezi mai sus pag. 428 urm.; de asemenea φ (*ph*) > *p*. Legătura pe care N. Drăganu o face între numele românesc *Tâmpa* şi sicilianul *timpa* „Hügel“, calabr. *timpa* „Felsabsturz“ etc. o cred justă pentru motivul, că şi aceste forme se reduc, după părerea mea, tot la grecul τύμφη „măgură“. Redarea lui υ, adică *iu*, prin *i* înaintea unei labiale eră un fonetism cunoscut vechilor dialecte greceşti, compară ἴψος în loc de ὕψος, ἴψηλος în loc de ὕψηλος, ἴπαρ în loc de ὕπαρ, ἰπέρ = ὑπερ [103]. Forma românească însă vine direct din τύμφα: *tympha*, nu din forma secundară *timpa*.

Orul numele unui munte din judeţul Râmnicu-Sărat [104], îmi pare că e mai curând apelativul grec ὄρος „munte“ decât numele propriu de persoană *Orea*.

Măţău „comună rurală situată pe un deal înalt şi frumos, care predomină Câmpulungul“; *Măţăul*, deal pe care e aşezată comuna cu acelaşi nume [105]. Din *μαζήιον = μαζός „Brustwarze“. Pentru înţeles compară μαστός „Mutterbrust; Zitze, Euter; Hügel“.

[101] Dacoromania I, pag. 109—117; Anuarul Institutului de istorie naţională II, pag. 259 nota 1.

[102] R. Kühner, Griech. Gramm. ed. 2, § 33 (pag. 130).

[103] A. Thumb, Griech. Dialekte § 255, pag. 256.

[104] Marele Dicţionar Geografic IV, p. 605.

[105] Marele Dicţionar Geografic. IV, 299.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

Sufixul -ήτον din *μαζήτον sau μαζῆον (cu ι subscris), despre care am vorbit la discuţia etimologiei cuvântului *curmeiu* (pag. 459), nu e totdeauna deminutiv. Ideea de deminuţie e uneori ştearsă şi derivatul înseamnă tot atât cât şi primitivul, de exemplu σημήτον „semn, steag“ = σῆμα „semn, steag“.

Tulpina greacă a numelui Măţău se ascunde şi în **Măţarea**, *Vârful* **Măţării**, munte stâncos în judeţul Buzău[106]; μαζάριον se referă la μαζός ca şi κηπάριον la κῆπος, κερδάριον la κέρδος, κυνάριον la κύων κυνός. Acelaşi cuvânt cu sufixul simplu -άρον e Μάζαρον, numele unui castel în Sicilia pe un loc ridicat[107].

Murta, sat şi comună rurală în judeţul Dolj[108]. Numele *Murta* are la bază forma ionică μουρτή = atic. μορτή „Teil, Anteil, besonders der Anteil des *colonus partiarius* an dem Ertrage eines Landes; ein Erdmass: μέτρον γῆς πλέθρον; compară neogr. „μορτίτης γεωργός, colonus partiarius“. *Murta*, ca nume de sat, e deci un pendant al numelui *Pogoanele*, sat şi comună rurală în judeţul Buzău, de la *pogon* „o măsură agrară“. Numele comunei *Morteni* din judeţul Dâmboviţa stă în legătura mai curând cu *Murta* decât cu adjectivul *mort*: *Morteni* sau *Murteni* „locuitori veniţi din *Murta*, colonişti de acolo“.

Frata, numele unei comune rurale situată la sudest de Cluj. Prima menţiune a satului Frata, care mi-e cunoscută, o face canonicul Rogerius, care scăpând din captivitatea Tatarilor (1241), în drumul său până la Alba-Iulia s'a adăpostit câteva zile în acest sat[109]. Numele *Frata* însemnează propriu zis „comună“ sau „comunitate“ şi vine din φράτρα „eine Volksgenossenschaft, deren Mitglieder durch religiöse Bräuche mit einander verbunden sind“. Grecul φράτρα e acelaşi cuvânt cu φρατρία, care e mai puţin întrebuinţat. La

[106] Marele Dicţionar Geografic IV, 299.

[107] W. Pape, Wörterbuch der griechischen Eigennamen a. v.

[108] Marele Dicţionar Geografic IV, 425.

[109] Carmen Miserabile la Schwandter, Scriptores rerum hungaricarum I, p. 320: *Et erat ibi ad decem milliaria juxta silvam, villa quae* **Frata** *dicitur in vulgari et infra silvam, ad quattuor milliaria, mons mirabilis et excelsus, in cujus sumitate lapis et petra fundebatur terribilis. Magna eo hominum et mulierum confugerat multitudo, qui nos gratulanter uno fletu receperunt, interrogantes nos de nostris periculis....*

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

această din urmă formă se reduce, cum am arătat mai sus (pag. 414) *Phrateria*, numele unei localităţi din Dacia în epoca romană.

Originea numelui de pârâu **Bârsa**, de unde şi denumirea ţinutului *Ţara Bârsei*, e mult discutată. Cum a arătat N. Drăganu în *DR.* I, 139, acest nume trebue despărţit etimologiceşte de *Bârzava*, afluent al Timişului din Banat. In cazul acesta, prin mijlocirea formei intermediare *Brâsa*, el se reduce la grecul βρύσις „Hervorquellen", medio- şi neogrec βρύση „fons; πηγή, izvor". Numele *Bârsa* ar fi deci un nume de pârâu ca şi *Izvorul*, nume de pâraie în judeţele Botoşani, Dorohoiu, Fălciu, Muscel, Gorj; *Izvorul-cel-Mare*, pârâu în judeţul Vasluiu; *Izvorul-Rece*, pârâu în judeţul Buzău. Etimologia aceasta îmi pare mai probabilă decât cea propusă de Tomaschek [110] pentru *Berzovia* quasi „Birkenbach" din Banat, azi *Bârzava*, dintr'un presupus corespondent dac al slavului *brěza* „mesteacăn", vgerms. *bircha*, ngerms *Birke* etc. Apelativul *bârsă* (*bârsa plugului*) e de altă origine. Numele de pârâu *Bârsa* din grecul βρύση „izvor" ar fi deci pe lângă numele *Tâmpa* < gr. τύμφη „măgură", de care am vorbit mai sus, al doilea element toponimic de origine greacă în aceiaşi regiune.

Tot în Ţara Bârsei întâmpinăm şi numele de munte **Ciuma** acelaşi cuvânt cu apelativul de origine greacă *ciumă* „umflătură; pestă" (vezi mai sus pag. 477), dar păstrat aici cu înţelesul pierdut de „vârf", ca şi corespondentul său în limbile romanice: it. *cima*, franţ. *cime* etc.

O constatare făcută de mult în toponomastică e aceea că unele nume de râuri şi localităţi nu sânt decât traduceri de multe ori inconştente ale altora mai vechi. Astfel *Kükülő*, numele unguresc al râului Târnava din Transilvania, de unde şi săsescul *Kokel*, nu e decât o traducere a acestuia, compară ung. *kökény* „Wegdorn", cuman *kukul* „spin" = slav. *trъnъ* „spin" [111].

In părţile Năsăudului, lângă Teaca, e situată comuna numită **Dipşa**, în transcripţie ungurească *Dipse* (citeşte *Dipşe*), căreia

[110] Sitzungsberichte d. Akad. Wiss. Wien phil.-hist. Classe Bd. CXXXI (1894), p. 5.

[111] P. Hunfalvy, Ethnographie von Ungarn p. 229 urm., cf. scrierea mea Die Wandalen und die Goten (Leipzig 1923) p. 41.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

Saşii îi zic *Dürrbach*, adică „Valea Seacă". Plecând de la presupunerea că aceeaşi idee de „vale seacă: dürrer Bach" poate sta şi la baza corespondentului român *Dipşa*, G. Kisch[112] a reuşit să identifice acest nume neînţeles cu adjectivul grec δίψιος, -α, -ον „durstig; von leblosen Dingen; dürr, trocken". Păstrarea lui *i* scurt netrecut în *e*, *Dipsia* > *Dipşa*, se datoreşte faptului pe care l-am discutat mai sus, pag. 425—427, că vocalele greceşti scurte dar accentuate s'au pronunţat ca lungi de la secolul al II-lea, respectiv al III-lea încoace. Ca vocale care au fost scurte din natură, ele aveau fireşte un timbru deschis, aşa că *i* n'a putut aficia dintala precedentă ca í lung din natură. Dar aici chiar în cazul când *i* ar fi fost lung din natură, *d* s-ar fi păstrat neprefăcut în *z*, prin disimilare faţă de *ś* din a doua silabă, anume ca în acele exemple studiate de S. Puşcariu (*DR.* III, 390) — în *ridiche* < lat. *radīcula*, în derivatul românesc din latinul *landīca* etc. —, unde prima din cele două consoane devenite palatale şi-a pierdut rostirea muiată prin disimilare faţă de a doua (în stadiul *răd'icl'e* < *radīcula*, *d'* a devenit *d* faţă de *cl'*).

Din forma masculină, *Dipşu* (< δίψιος), pierdută azi, vine **Dipşorul** sau Valea *Dipşorului*, numele unui mic pârâu în judeţul Someş; izvoreşte din muntele Măgura şi se varsă în Valea Ilişua[113]. Forma *Dipşorul* e un deminutiv românesc din **dipşu* „sec", însemnând deci „pârâu care seacă vara", ca şi sl. *sušica* „pârâu care seacă vara" — de acĭ *Şuşiţa* din toponimia română — din sl. *suhъ* „sec, uscat".

In vecinătatea Dipşei mai sânt şi alte nume topice de origine greacă veche. Astfel între comunele Dipşa şi Teaca la poalele unei culmi împădurite e satul **Ida**, al cărui nume se reduce, cum a arătat Kisch l. c., la gr. *'ίδη* sau *'ίδα* „Wald[gebirge]" şi ca nume topic Ἴδα, un munte în Asia-Mică şi altul în Creta. De

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[112] Korrespondenzblatt des Vereins für siebenb. Landeskunde XXXIII. 1910, p. 101 urm. Dintre numirile de localităţi, cărora Kisch le atribue o origine veche grecească, îmi par verificabile în cadrul elementelor vechi greceşti studiate în această scriere, şi indiferent de felul cum au fost prezentate şi susţinute, următoarele trei: *Dipşa*, *Herina* şi *Ida*.

[113] Ignatz Lenk v. Treuenfeld, Siebenbürgens geographisches etc. Lexikon I, 261.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

remarcat sub raportul fonetic e păstrarea lui ι scurt și accentuat netrecut în *e*, din cauza arătată mai sus, ca și în *omidă*, *mintă*, *Dipșa*.

Mai departe, în jos, pe aceiași vale e situată comuna **Hărina** sau *Herina*, în documente de la 1246 încoace *Harena*, *Herina*, *Harina*, ung. *Harina* [114]. Prototipul grec al acestui nume Ἁλίνα (Ἁλίνη) nu e decât rostirea greacă a cuvântului latinesc *salina* „salină, ocnă de sare", modelat după ἅλς ἁλός „sare", ἅλινος „aus Salz gemacht" [115]. In limba Galaților grecizați, care au dat Daciei un însemnat contingent de coloniști — vezi mai sus pag. 402 — cuvântul acesta a sunat la fel: **halina*, compară cambric *halein* „sare". *H* inițial din *Hărina* poate fi secundar ca în *haripă* = *aripă*, *harmăsar* = *armăsar* etc., deși de fapt ține locul spiritului aspru grecesc cum e cazul și cu *h* din *hârcă*, *herete*, despre care am vorbit mai sus. Un astfel de *h* se întâlnește în românește aproape numai în vecinătatea unui *r*, adică a acelei licide pe care Grecii o pronunțau aspirat (ῥ), de exemplu: *haripă* (< *aripă*), *hrăpi* (< *răpi*), *burhaiu* negură, ploae măruntă" din *bură*, *hârcă*, *herete* etc. *Hărina* însemnează deci propriu zis „loc unde se află sare". In realitate în subsolul întregei regiuni de acolo se află însemnate zăcăminte de sare, iar la poalele muntelui Seret, unde e situată *Harina*, se află în partea opusă nu mai puțin de șapte fântâni cu apă sărată [116]. Cât de „sărată" e toponimia acelei regiuni se vede din alte nume topice de acolo.

Așà e mai întâiu numele muntelui **Seret** (= ung. *Szeret*, sas. *Zaret*), la poalele căruia e situată Harina. Numele *Seret* e după mine — și aici mă deosibesc de părerea colegului Kisch [117] — un colectiv românesc *săret* „sare multă", ca *bănet* „bani mulți" și în toponimie *Brădet* „loc unde sânt brazi mulți", *Făget* etc. Compară lat. vulg. *saletum* „quantum salis in uso quotidiano expenditur" (Du Cange).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[114] Vezi A. Zimmerman & C. Werner, Urkundenbuch d. Gesch. d. Deutschen in Siebenbürgen I, Indice p. 571; II, Indice p. 697 etc.

[115] Compară invers *Salmorude* = Ἁλμυρίς, -ίδος (= ἁλμυρίς „salziger Boden") alte numiri ale *Salsoviei* dace, despre care vezi scrierea cu acest nume de V. Pârvan.

[116] G. Kisch, loc. cit. pag. 102

[117] Korrespondenzblatt loc. cit. 101: *Seret*, magh. *Szeret* < sl. *sreda* „mijloc" (magh. *Szereda* „miercuri").

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

Pe lângă muntele *Seret* sau *Săret*[118] curge *Şieul*, un râu cu nume unguresc = magh. *Sajó*, în loc de **Sav-jó*[119] din *sav* (*só*) „sare“ şi *jó* „râu“, care după N. Drăganu (DR. III, 939), nu e decât traducerea pe ungureşte a unui nume românesc **Sărata*, ca şi *Sófalva* — adaog eu —, numele unui sat tot de acolo, căruia Saşii îi zic *Salz*, adică „Sarea“, iar Românii, după ungureşte, *Şomfalău*.

La trei ore depărtare de Bistriţa pe malul stâng al Şieului e situată comuna *Sărăţel*, la Ignaz Lenk *Szeretzel*, căreia Ungurii îi zic *Szeretfalva*. E un derivat din *Săret*[120] cu sufixul deminutiv *-el*, ca şi *Făgeţel* din *făget*.

Aceste ultime patru numiri ilustrează pe deplin rostul semantic al numelui *Hărina*, într'o regiune, unde îşi fac concurenţă după grecul Ἁλίνα, românul *sare*, magh. *só* şi germanul *Salz*. In această societate a încercat să se strecoare şi slavul *solъ* „sare“; dar acesta înaintând dinspre apus s-a oprit în regunile vecine unde ne-a dat pe *Solona*, *Solnoc* şi *Solca*.

---

[118] E greu de ghicit, fără o cercetare la faţa locului, care e forma populară întrebuinţată azi. Cărturarii români se cam feresc de formele „prea populare“; astfel numele localităţii *Sân-Giorz* ei o transcriu *Sân-Giorgiu* în credinţa, că din punctul de vedere românesc forma streină ar fi cea corectă foneticeşte. Varianta *Seret* s'a putut naşte din *Săret* prin asimilare, ca şi *perete* din *părete* < lat. *paries*, *parietem*, *pereche* în loc de *păreche* etc

[119] P. Hunfalvy, Magyarorsz. Ethn. p. 383—4; compară DR. III, 393.

[120] Dacă ar fi din *sărat*, cum admite Kisch (Korrespondenzblatt 1923, comp. DR. III, 939) forma ungurească ar sună *Szárát* nu *Szeret*(falva), compară ung. *Szárata* < rom. *Sărata*, la Ignaz Lenk IV, 115 *Szerata*.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

Adaose şi îndreptări.

Pagina 405, după rândul al noulea de sus să se adaoge fraza: Rar se întâmplă ca ambii soţi să poarte nume greceşti, cum au fost *Diogenes Moscus* şi soţia sa *Antonia Calista* din Cerneţi: C. I. L. I, nr. 1586: *Dîis Manibus. Antoniae Calistae, vixit annis LX, Diogenes Moscus conjugi benemerenti.*

Pagina 405, în alineatul al doilea să se adaoge la locul respectiv: *Antigonus* şi *Laelia Cyrilla* din Turda; *Aurelius* **Euthymus** şi *Aurelius* **Dionisius** din Alba-Iulia; *Flavius* **Helio** din Şard (jud. Alba): C. I. L. I, 1, nr. 881; 1136, 1629, 13; 1629, 14; 1629, 4.

Alte nume greceşti, pe care mi le-am notat din colecţia lui Ackner & Müller, nu le-am putut încă verificà. Acestea sânt: *Aelius* **Moscus**, *Lucius Statius* **Diodorus** *Publius Aelius* **Entimus** şi *Macedo* **Phonascus** din Alba-Iulia; **Dioscurus** *Marci* din Partoş; *Quintus Laelius* **Aesopus** din Turda; *Antonia* **Protogenia** din Tuştea de lângă Haţeg; *Ulpia* **Metrophima** (?) (poate *Metrophila*) din Zlatna; *Eutyches* şi *Aelius* **Antipatri** din Caransebeş: M. I. Ackner und Fr. Müller, Die römischen Inschriften in Dacien (Wien 1865) n-rile: 401, 374, 521, 500, 677, 901, 576, 45.

Pagina 406, rândul al 3-lea de jos. Să se citeascu *Offas Menofili* în loc de *Offas Menofilus*.

Pagina 407, alineatul al 2-lea. Poate că *Ionios* e numele artistului. Ackner & Müller, nr. 427).

Pagina 407 al 2-le rând de jos: *Theodote*, nu *Theodota*.

Pagina 409, mijloc. *Chrysantus* în loc de *Chisantus*. In nota de acolo (nr. 56), inscripţia respectivă fiind omisă, îi facem loc aici. C. L. I. III, Suppl. fasc. 2, nr. 8011: *D. Baebatius Chrysantus, augustalis coloniae Zermizegetusae, vixit annis LXVI, hic situs est. Proscriptus* (e. i. titulus?) *per Baebatiam Gamicen conjugem et co[libertam?] et coheredibus quattuor.*

Pagina 420, în rândul al 17-lea să se şteargă cuvântul *buc*.

Pagina 439, rândul al 9-lea de sus: Să se şteargă forma *brirrus*.

Pagina 439. De la Corrsen (Voc. I, 126) încoace se admite în decomun că redarea grecului π prin *b* în *burrus* < $\pi\upsilon\rho\rho\acute{o}s$ etc. s-ar datori faptului presupus, că pe timpul împrumuturilor respective latinul *b* ar fi avut o pronunţare apropiată de a grecului π. Părerea aceasta o cred inexactă. Latinul *burrus*, ca toate cuvintele latine de origine greacă cu *b* în loc de π, e împrumutat din acele dialecte greceşti (tarentin, siculic, delfic), în care prefacerea

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

lui π în β era organică. De altminteri faptul, că şi în latineşte s-au întâlnit elemente din diferite dialecte greceşti, e de mult cunoscut şi admis. Tot aşa se explică prin urmare de ce în unele cuvinte grecul π se păstrează (d. ex. *purpura*), iar în altele a fost redat prin *b*.

Pagina 459. Cuvântul *curmeiu* nu este deci o formaţiune românească din *curm* şi sufixul *-eiu*, cum se admite în general. Atât tulpina cât şi sufixul sânt greceşti. Cât priveşte pe *curm* şi verbul *a curmà*, ele nu pot fi elemente neogreceşti cum presupunea G. Meyer şi cum admit mulţi, ci vin direct din greaca veche, cum a arătat G. Giuglea în DR. III 619, 771.

Pagina 477. Apropierea dintre cuvintele româneşti *şiră* respectiv *şir* şi grecul σειρά a făcut-o dejà Ioanid în al său Dicţionar elino-românesc, vezi mai sus pag. 394. Derivarea lui *şiră* din grecul σειρά a fost susţinută, cum mi se comunică, de G. Giuglea într-o comunicare făcută la Muzeul Limbei Române din Cluj.

Pagina 481. Etimologia cuvântului *mesteacă* a dat-o întâiu I. A. Candrea în Convorbiri Lit. XXXIX, 1130

Pagina 483, sub articolul *Cintoare*. Contracţia diftongului αυ în ω era o particularitatea a dialectului ionic. Alte exemple afară de cele citate: κῶμα > καῦμα, ὤριον > αὔριον. E interesant că numele românesc al mai multor specii de Centaurea (Cyanus, plumosa, phrygia, spinulosa) dintre care cea mai cunoscută e *Vineţeaua*, vine din acelaşi izvor ionic: *Ghioc* din *γλωκός < γλαυκός „bläulich, blaugrün (sofern die Farbe die schillernde Eigenschaft hat), γλαύκιον „eine bläuliche Pflanze". Supt raportul semantic compară *vineţea* din *vânăt* „blau; violett; schimmelgrau".

Pag. 483, nota 81. Ca nume de familie *Leurdă* e atestat de timpuriu. Un *Gerge Leurda* obvine bunăoară în Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt vol. II, 173 pentru anul 1529. (Comunicare de la C. Lacea).

Pagina 484. Derivarea latinului *pūlējum* „Flohkraut" din *pūlex* „purece" e inadmisibilă din cauza lui *ē*; nu mai puţin cea propusă de A. Walde (Etym. Wörterb. Lat. 622) din βλήχων „Flohkraut". Vine cum am spus din forma ionică σπυλλήϊον = ψυλλεῖον „Flohkraut". Pentru cele două forme ale sufixului vezi mai sus p. 453 discuţia cuvântului *curmeiu*. Ca element de împrumut cuvântul latin e interesant din mai multe puncte de vedere. In forma lui se oglindesc puternic efectele etimologiei populare, prin alăturare de *pūlex*: căderea lui *s* iniţial, lungirea lui *u* (*ū*) şi simplificarea lui *ll*. Progenia romanică a lui păstrează însă mai multe reminiscenţe din forma prototipului grecesc. Astfel formele romanice se reduc la o variantă cu *u* scurt ca şi prototipul grecesc (vezi-le la Meyer-Lübke REW. nr. 6815), iar cuvântul românesc se apropie şi mai mult de acesta prin forma de bază cu *l* dublu, cerută de el.

Pagina 485. La schimbarea formei μανδραγόρα în **mantraguna* a contribuit probabil şi etimologia populară. Buruiana aceasta fiind întrebuinţată de babe pentru farmece, numele ei a fost pus în legătură de Greci cu μάντις „profet", iar partea a doua *γόρα a fost ţeleasă ca *guna* = γυνή „femee". Cuvântul întreg, în această înfăţişare, însemnează deci propriu zis „vrăjitoare, fermecătoare". Acelaşi înţeles îl are numele nemţesc al acestei plante *Alraun* „mătrăgună", mgerms. *alrūne*, vgerms. *alrūna*. Aceasta fiind compus în partea

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

a doua cu substantivul got. *rūna* „mister", mgerms. *rūnen*, ngerms. *raunen* „flüstern, heimlich und leise reden" înseamnă propriu zis nu „ein mythisches Wesen", cum crede Fr. Kluge (Etym. Wörterb. d. deutschen Sprache ed. 8, p. 12) ci „vrăjitoate", compară rom. *șișcă* „vrăjitoare", care aparține la tema verbului sârb. *šuškati* „chuchoter" etc. (Cihac I, 389) Accepțiunea de „fermecătoare" a lui *Alraun — alruna* e chiar atestată pentru gotul *aljaruna* pe care îl găsesc la Jordanes Getica XXIV, 121: *Filimer, rex Gothorum et Gandarici Magni filius ... reperit in populo suo quasdam* magas mulieres, *quas patrio sermone* haliurunas *is ipse cognominat, easque habens suspectas de medio sui proturbat longeque ab exercitu suo fugatas in solitudinem coegit errare.*

Pagina 493, nota 96. Pe baza unor cazuri concrete ziceam, că vechile numiri topice din Dacia pe timpul stăpânirii gepide erau încă în uz. Popoarele germanice, mai ales goto-scandinave, care în prima jumătate a evului mediu au înființat state proprii în Dacia, Italia, Franța, Spania și Africa, apreciind binefacerile civilizației, s-au acomodat stărilor pe care le-au găsit și s-au contopit cu populația stăpânită. Ei n-au distrus, și n-au desființat[1]. Rolul acesta l-au jucat Slavii. Instructivă în această privință e critica făcută de un istoric bizantin de mărime antică, Procopiu, politicei lui Iustinian, pe care îl acuză, că țintind la distrugerea statelor germane, neglijează adevăratul pericol, cel slav (vezi Die Gepiden I, 150). De luat în considerație este și efectul cruzimilor nemaiauzite comise de Slavi, care atunci își făceau loc în Balcani. Acele cruzimi sânt descrise amănunțit și în colori vii de Procopiu (De bello gotthico III, 38; IV, 25 etc.), care ca martor ocular a observat, cum cele două popoare din Peninsula Balcanică, Thracii și Illyrii, în timp de 20 de ani numai „au fost aproape toți ruinați și prăpădiți de acești barbari, care acum s-au așezat lângă dânșii" (De bello gotthico, III, 33). In lumina acestor fapte asupra cărora voi reveni, e justă, cred, observația făcută de orientalistul J. Marquart în prefața scrierii sale, Osteuropäische u. Ostasiatische Streifzüge (Leipzig 1903), că slavizarea Peninsulei Balcanice o datoresc Românii și Grecii tocmai politicei lui Iustinian.

Ca observație finală amintesc aici, că la discuția etimologiilor n-am înregistrat toate părerile emise de alții mai nainte. Aceasta se poate face numai când se discută special originea unor cuvinte, nu într'o lucrare de felul celei de față, al cărei plan și scop sânt cu totul altele.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1] Compară în general, Fustel de Coulange, Histoire des institutions politiques de l'ancienne France (1875—92); Ludo Hartmann, Geschichte Italiens im Mittelalter, Leipzig, 1900.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

Indice.

1. Materii.

Pentru locurile unde nu se arată pagina, să se vază Indicele de cuvinte.

Aferează: vezi etimologia cuvintelor *pop* şi *pornì*.

Aglutinare: vezi etimologia cuvântului *omidă*.

Armonie vocalică: vezi etimologia cuvintelor *beregată*, *bosconì*, *cotropì*, *Seret*, *străgălie*.

Asimilaţie: vezi etimologia cuvintelor *găleata*, *plămân*, *batal*.

Colegii: pag. 402, 410, 411, 412.

Colonişti greci: pag. 399, 403—414.

Disimilaţie: vezi etimologia cuvintelor *buchereà*, *preuşa*, *Frata*, *tăfăraga*, *pălărie*.

Doric, fonetism: vezi pag. 421 şi etimologia cuvintelor *natră*, *sarică*, *tărâncă*, *Nicoară*, *Tâmpa*.

Eolic, fonetism: vezi etimologia cuvinteloc *alac*, *sculă*, *usuc*, *minegociu*, *ismă*.

Elida, dialectul din ∼: vezi etimologia cuvintului *sălămâzdră*.

Epenteză: vezi etimologia cuvintelor *dafin*, *Phrateria*.

Etimologie populară: vezi cuvintele *hereu*, *mătrăgună*, *poleiu*, *Acra*, *Frăţia*.

Ionic, fonetism: vezi pag. 420 şi etimologia cuvintelor *brotac*, *drum*, *curm*, *curmeiu amurg*, *mur*, *murg*, *Murta*, *poleiu*, *cintoare*, *ghioc*, *spuză*, *herete*.

Laconic, fonetism: vezi etimologia cuvântului *broască*.

Lesbic, vezi *eolic*.

Macedonic, fonetism: pag. 475 (subt art. *beregată*).

Metatează: vezi cuvintele *atârnà*, *traistă*, *pric*, *încurcà*, *cârceie*.

Onomastică: pag. 403 urm.

Liberţi de neam grec, pag. 411—412.

Preoţi de neam grec, pag. 408—409.

Semantică: vezi etimologia cuvintelor *stup*, *toaie*, *încurca*, *sculă*, *smirdă*, *ciumă*, *mesteacăn*, *mormoloc*, *mătrăgună*, *pălărie*, *brânză*, *arichiţă*.

Sincopă: vezi etimologia cuvintelor *drepneà*, *brânză*, *pârnaie*, *prior*.

Sufixe: *-astru* 482; *-apă*, *-afă* şi *-ipă* 435—436; *-ârlă*, 468, 487; *-ârnă* 453; *-eiu* 450, 459; *-ete* 435, 455, 486, 489; *-eu* 474, 488. Schimb de sufixe: 434, 457, 458, 471, 473, 479.

Tarentin (= siculic, delfic), fonetism: vezi pag. 439, nota 5, şi etimologiile cuvintelor *bur*, *Burilă*, *burcă*, *bârcă*.

Tesalic, fonetism: vezi pag. 423 şi etimologiile cuvintelor *uture*, *zgură* (= lat. scōria < σκωρία, tes. *σκουρία), *curte*.

Toponimie pag. 414—417, 493 urm.

Zei, pag. 399—402.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

2. Nume.

Abrud 406, 407, 413.
Addebar Semei 408.
Adrastia (zeiță) 402.
Aelius Valentinus 404.
P. Aelius Januarius 404.
P. Aelius Mar... 404.
Aesculap 400 409.
Aesculap şi Hygia 406, 407, 409, 410.
Aesculap Pergamenul 400, 409.
Aesopus Quintus Laelius 503.
Afrodisia Julia 404.
Alba-Iulia 399, 400, 401, 403, 404, 405, 406, 406, 408, 409, 410, 411, 412.
Alexandrinus 408.
Agathangelus Quintus Januarius 403.
Agathopus Caius Titus 409.
Ἀλέξανδρος 413.
Alexandru din Abonuteichos 400.
Ampelos, zeu 416.
Angustia 416.
Anicetus Claudius 409.
Anicetus T. Claudius 409.
Anicetus C. Sentius 410, 411.
Anthimus Q. Atius 409.
Antigonus 503.
Antipatri P. Aelius 405, 410.
Antipatri Alexander 406.
Antipatri Aelius 503.
Apalaustus 406, 407.
Aphrodisius M. Procilius 409.
Apollo Pythius 401.
Apollodorus 406.
Apollonius 412.
Apollonius Artemidorus 406.
Aquae 415.
Arrabona 407.
Arrius Hermes 405.
Artemidorus 410.
Aelius Artemidorus 409.
Artemidorus Apolloni 412.
Memmius Asclepi 413.
Asclepius 408.
Asclepiodoe 402.
Asclepius Memmius 406.
Asclepius Hermes Septimius 409.
Asiani 402.
Athenodorus P. Aelius 403.
Aelia Publia Marcella 410.
Aula Candida 405.
Aurelius Adjutor 413.
Aurelius Alexander 410.
Aurelius Euthymus 503.
Aurelius Marinus 408.
Aurelius Volusianus 411.
Axius Aelianus 407.
Axius Aelianus Quintus 407.
Azizus 401.

Barbul 407.
Bărboşi 412.
Bitynia 408.
Buciumi (jud. Sălaj) 400.
Burilă 398.

Caius Longinus Maximus 404.
Calista Antonia 503.
Callicles Timocrates 411.
Calliope Aelia 404.
Callistus 405.
Callistus Ingenus 406.
Călan (jud. Hunedoara) 411.
Căşei (jud Someş) 400, 410.
Carpion 410.
Cassius Erotianus 410.
Cedonia 415.
Celeiu 405.
Chelido Ulpius 405.
Chimindia (jud. Hunedoara) 400.
Chrestus M. Aurelius 411.
Chrysantus Baebatius 409, 503.
Claudius Julianus 407.
Cluj 400, 404.
Creta 407.
Commagene 400.
Cornelia 405.
Cyrilla Junia 406.
Cyrilla Laelia 503.
Cyrini 402.

Dades 410.
Daphnus 405.
Dasius Breucus 407.
Deva 402, 406.
Desa (Oltenia) 412.
Deus aeternus, Juno et angeli 409.
Diodorus Lucius Statius 503.
Diogenes 408.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

Diogenes Aelius 405.
Diogenes Moscus 503.
Diogenes, pietrarul 411.
Dionisius Aurelius 503.
Dionysia P. Aelia 404.
Dionysus Aelius 406.
Dioscurus Marci 503.
Dizo 402.
Doştat 406, 409.

Ἕλληνες Βιθυνοί 452.
Emesa 401.
Epipodia 400.
Eptala 402.
Eriza în Caria 400.
Ermescus 402.
Erotianus vezi Cassius 410.
Eucharistus Severus 405.
Euphorus Aelius 404.
Eutyches 503.
Eutyces 412.
Euthymus Aurelius 503.
Evangelus M. Licinius 408.
Evanthus T. Julius 405.
Evodus M. Veracius 406.

Filetus 410.
Flavius 410.
Flavius Secundinus 413.
Fortuna (zeiţa ∼) 402.

Galatia 399.
Galaţi (popor) 400, 402.
Gemina, legiunea XIII ∼ 407, 411, 426
Gherla 405.
Glycon 399, 403.
Gorgias Aelius 405.
Germisara 402.
Greca 402.

Helio Flavius 503
Heliopolis în Celesiria 400.
Helpis 412.
Hercule 405.
Hercule Neînvinsul 402.
Hermes Onesimus 409.
Hermes Ulpius Domitius 409.
Hermias 404.
Hermias C. Spedius 409.
Hermias M. Ulpius 408.
Hierobulos Sol 401.
Hunedoara 404.
Hygia 404.
Hygia (zeiţă 400, vezi Aesculap şi ∼)
Hyius 402.
Hylas Aelius 406.

Iacchius 405.
Ingenus Gai 406.
Ionios 407, 503.
Irene Aurelia 411.
Isis 400.
Isis Myrionyma 400, 402.
Isidora 408.

Joe 404.
Joe şi Junona 403, 409, 411.
Joe, Junona, Minerva şi Aesculap 410.
Joe Dolichenul 400, 408.
Joe Erisenus 400.
Joe Heliopolitanus 400.
Joe Prusenul 400.
Joe Tavianul 399, 400.
Jupiter Cernenus 412.
Julius Juli 406.
Jupiter optimus maximus 409, 410.

Kidonia 415.
Κυδωνία 415.
Κύριλλος 398.

Lisinius Titus 403.
Lysia Prisca 404
Lisinia Callithyche 404.
Logismus 412.

M. Licinius 408.
Marcus Memmius Longus 407.
Marcus Turranius Dil 405.
Macari Adjutor 406.
Macedo Julius 406.
Macedonia 409.
Macedonia, legiunea V ∼ 426.
Macrobius Crassus 410.
Marga (jud. Caraş-Severin) 405.
Marte 404.
Mehadia 406.
Memnon Julius 405.
Menofilus vezi Offas
Mercur 404.
Metrodorus Aelius 405.
Metrophima Ulpia 503.
Mica (jud Someş) 402
Mintia (jud. Hunedoara) 400, 412.
Mithras 400.
Mithras Anicetus, zeu 400.
Moesia Superioară 40
Moscus vezi Diogenes
Moscus Aelius 503.
Myrionyma, vezi Isis

Narcissus Titus Aurelius 403, 411.
Narona 407.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

Nemesis (zeiţa) 405, 410.
Nicanoris Antonius 405.
Nices Flavia Aelia 405.
Niconis Valerius 412, 413.

Oceanus Socratis 408.
Offas Menofili 406, 413.
Onesas Antonius 403.
Onesimus vezi Hermes.

Paflagonia 399.
Palestrice vezi Salonia.
Partoş (jud. Alba) 404, 406, 408, 410, 412.
Pătrângeni (jud. Alba) 408.
Philetus Claudius 406.
Philetus 412.
Philoctemon M. Lucilius 409.
Philotimus 406.
Philumenus 404,
Phoebus M. Ulpius 405.
Phonascus Macedo 503.
Pons Augusti 405.
Proshodus 412.
Protogenia Antonia 503.
Prusa (oraş) 400.
Puer bonus posphorus 401.

Raab, vezi Arrabona.
Roma 408.
Romula 405.
Roşia Montană 407.

Salonia Palestrice 408.
Samosata 415.
Saturnina 405.
Sâncraiu (Hunedoara) 400.
Scenobarbus 406.
Semeius (Semeus) vezi Addebar.
Sentius Aper 404.
Serapis 400.
Sibiiu 406, 409.
Silia Valeria 405.
Silvan (zeul) 404, 409.
Soare (zeul ∼) 401.
Socrates vezi Oceanus.
Socratio Socrationis 406.
Socrates Socratio 406.
Syntrofus Sextus 406.
Siria 410, 415, 439.
Syrus Aelius 408.

Tapetius Amethistus Aul. 404.
Tavia, oraş, 399.
Tibiscum 405.
Theodote 406, 407.
Theodotus M. Aurelius 403.
Thracia 402.
Threptus Valerius 409.
Thynii şi Bithyni 402.
Timocrates, vezi Callicles.
Timotheus Aurelius 405.
Treptius 405.
Trofimus Flavius 406.
Trophimus L. Aurelius 411.
Tata-Soare, zeul neînvins 409.
Turda 401, 402, 405, 407, 408.
Theof[ilus ?] Aurelius 405.
Τριφυλία 414.
Tsinto 402.
Tsinta 402.
Turnu-Roşu 415.

Ulpia Traiană 400, 403, 404, 405, 406, 407, 409, 411, 412.
Ulpius Romulus 404.

Veţel 404, 406.

Zenovius 406.
Zeugma, Ζεῦγμα 415.
Zlatna 400, 404, 408.
Zopyrus 411.
Zoilianus 402.
Zoilus 402.
Zosimus Quintus Januarius 403.
Zosimianus Aurelius 408.

3. Cuvinte.

a) *Greceşti.*

ἄλιξ 458.
ἄζυμος 432.
'Ασκλαπιός' = Ασκληπιός 421.
'Ακμονία 415.
ἄκρα 495.
ἄζυμος 473.
ἄγκυρα 454.
ἀλίνα 501.
*ἄλλαξ 458.
ἄλλιξ 453.
ἀμέργω neogr. 436.
ἀμοργός 436.
ἀμολγός vezi ἀμοργός
ἀμολγός 447.
ἄμπελος 416.
ἀπόρνυμαι 493.
ἀρτάω 494.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

αὐγέρινος 449.
αὐγέω 449.
αὐγή 449.
*αὔγμα 449.

βαλάντιον 452.
*βαρυγάδα ac. 475.
βασιλιακόν 461.
βασιλικόν 461.
βασκανία 474.
βασκάνιον 474.
βατήριος 444.
βάτης 444.
βάτραχος 420.
βηκίον 432.
βίρρος 479.
βόρθακος 421.
*βοτήτον 444.
βοτόν 444.
βούκερος neogr. 442.
βούκραιρος 442.
βούτυρον 454.
βράγχος 477.
βρόθακος 420.
*βρόσακος 421.
βρόταχος 420.
βρύον 484.
βρύση 499.
βρύσις 499.
βρύτιχος 421.
βύθος = βάθος 423.
βωλίτης 398.
βωλώδης 490.
βώλος 490.

γαυλίς 449.
γέννα 491.

δάφνος 482.
διάφραγμα 476.
δίψιος 500.
δοχή 431.
δοχήτον 431.
δρεπανίς 434, 487.
δρόμος 419.
*δροῦμος vezi δρόμος
δρυΐτης 482.

ἐγκίλαφος 435.
ἔγκιλλος 435.
ἔστωρ 462.

ζέμα 432.
ζεῦγμα 415.
ζυγάστριον 482.
ζύγαστρον 482.
ζωμός 424.
ζώνη 432.

ἡδύοσμον 482.

θήκη 398.
θολία 484.
θύμβρος 483.

ἅπτω 463.
ἴδα 500.
ἱερήκιος 488.
ἱέρηξ 488.
ἱερεύς 488.
ἵκκος 456.
ἱππάκη 452.
κάδος 467.
καμάρα 398.
καπέτις 467.
καπίθη 967.
καπνώδης 454.
κάρα 435
κάραβος 489.
καράμβιος 489.
*καραφίς 435, 486.
κατοροφόω 472.
κίλλος 441.
κίραφος 435.
κιχώριον 483.
κόδρα 437.
Κοδράτος 337.
κόκκινος 427.
κόκκος 438.
κόλλιξ 473.
κορμός 495.
κότσινος neogr. 438.
κούρτη neogr. 436.
κοχλίας 461.

κρηπίδα ac. 450.
κρικέλλιον 462.
κρίκος 462.
κρόκη 466.
κροκώ 465.
κυδώνιος 430.
κυλλόπους 398.
κυλλός 428.
κῦμα 477.
κυμάς, -άδος 478
κυπάς 471.
κύπη 428, 468.
κύρτη 464.
κύρτος 494.
κυρτία 464.
κῦφος 467.

λάγειος 441.
λαγώς 441.
Λατώ = Λητώ 42
λεβίρις 455.
*λεβυρώδης 455.
λείριος 438.
λέπυρον 455
λεπυρώδης 455.
ληνός 460.
λίσπος 490
λυκουρίς, ίδος 489.
λυκωρίς -ίδος vezi λυ
κουρίς.
*λιβρικός 492
λιβρός 492.

μαγγανία 474.
μάγγανον 474.
*μαγεύς 474.
μαγεύω 474.
μαδαρός 479.
μαδαρότης 479.
μανδραγόρα 485.
μάζα 432.
μαζός 497, 498.
Μάζαρον 498.
*μαράθριον 448, 460
μάρτυρος 427.
ραστίχη 481.
μαστιχέλαιον 480.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

μαστίχινος 480.
μετραξ 492.
μίδας 489.
μίνθη 482.
*μόλοθρον 448, 460.
μονοκόκκιον 478.
μόρικος neogr. 457.
μόριφος 435.
μορμολύκη 486.
μορτή 498.
μοῦρον ion. 481.
μυρρίς, -ίδος 481.
μύσταξ 435.
*μύσταφος 435.

νητός 422.
νᾶτρον = νῆτρον 421.
Νικόλας 420.
Νικόλεως 423.
Νικόλαος 423.

ὄκκος 456.
οἴδημα 429.
οἶδμα 429.
οἶσυπος 456.
ὀνήϊτον 444.
ὀξύγγιον 436.
ὀπός 456.
ὄρνις 435.
ὀρνίφιον 435.
ὄρος 497.
ὀροφόω 479.
ὀρώδης 434, 454.
ὀσμή 482.
οὐραχός 466.
οὐρίαχος 460.
*οὐρμή 463.

*παγάλιον 497.
πάγος 496.
Πάγος 496.
πάξ 439.
πάπυρος 427.
παραρροή 491.
πατήρ 425.
*πελινάλιον 450.
πελίνη 450.
περίορθρον 448.
*περιρούσιος 442.
πέταλον 427, 472.
πέτασμα 472.
πλάγιον 491.
πλεμόνι ngr. 475.
πλόκιος 466.
ποικίλος 457.
πνευμόνιον 475.
πνεύμων 475.
ποικιλτός 470.
ποπάδιον 473.
πόπανον 473.
ποπάς 473.
πραπίς 476.
προορθρίζω 448.
πρόορθρον 448.
πρόσφατος 395, 430.
πρόωρος 448.
Πυρρίας 398.
πύρρικα 438.
πυρναῖος 459.
πύρνος 473.
πυρός 473.
πυῤῥός 398.
πυρρούλας 487.
πυτίνη 450
πωγονίτης 493.

ῥογχάζω 448.
ῥογχαλίζω 458.
ῥυποκόνδυλος 428.
ῥύπος 427.

σαγίς 453.
σαγμάριον 398.
σάγος 453.
σαλαμάνδρα 399, 486.
σαργάνη 438.
σεβαστός 475.
σεβιστός 475.
σιτρά 427.
σῆπα ac. 487.
σηρικόν 422.
σιβύνη 438.
σιγαλόεις 438.
σκαλίας 484.
σκαρίς 455.
σκάφη 468.
σκάφιον 453.
σκῦλον 469.
Σόφιλλος 398.
σπάθη 464.
σπάθημα 465.
σπαθητός 465.
σταθίδιον 465.
σπλήν 476.
σπόδιον 472.
σπόδιος 438.
*σπυλλήϊον ion. 484.
στεῖρος 427.
στενορύμη 416.
στέριφος 427, 430.
στύπος 427, 462.
σύρφος 490.
σχεδία 466.
σχίδιον 467.

*τάργη, vezi ταργάνη
ταργάνη 469.
τέρφος 427, 430, 471.
τεῦχος 468.
τοξικόν 420.
τράγαρον 431.
τραφαλίς 452.
τραχαλᾶς 431.
τράχαλος 431.
τράχηλος 431.
τρίφυλνῖος (ὀινός) 414.
τρίφυλος 414.
τροχαλία 462.
τρόχος 462.
τρυφή 427.
τρύφος 492.
τύμφα 497.

φάλαγγα ac. 430.
φάλαρα 470.
φαλαρίον 470.
φάραγξ -αγγος 495.
φαρμακεύω 474.
φάρμακον 430, 474.
φάρυγξ 475.
φάρυγος gen. 475.
φιάλη 461.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

φράτρα 498.
φρατρία 414.
φρεατία 495.
φρητία 495.
φῦλον 414.

ὑιάφιον 435.

ὑπέρ 428.
ὑπόπους 469.

χάρτης 431.
χρυσάφιον 435.

ψυλλεῖον 484.

ὦχρα 441.
ὠχρομέλας 441.
*ὤχρινος 441.
ὠχρός 441.
ὦτος 487.

b) *Latine.*

Ampelum 416.
ancora 454.
axungia 436.
alapa 435.
alica 453.

basilicum 461.
bassus 439.
baxea 439.
betulla 481.
brachiale 432.
birrica 439, 470.
birrus, vezi byrrhus.
boletus 398.
bruscus 421.
burrus 398, 439.
buxus 439.
byrrhus 439, 470.
*byrrica, vezi birrica.

cadus 467.
camara 398.
charta 431.
Cedonia 415.
cithara 398.
clopus 398.
coccinus 438.
cohors, cohortem 436.
cornu 420.
cotoneus 430.
crepida 450.
Creseita 430.
cydonius 430.

doga 431.
draco 426.
ericius 433.

Euritice 430.

frater 425, 426.

gulioca 461.

homo 426.
hospes 426.
Hydata 415.

imperator 426.
laius, -a, -um 440.
lenus 460.
leo 399.
lia 476.
locus 420.

machina 421.
*manganiare 474.
mantum 453.
marmur 398.
massa 432.
menta 482.
mulsa 436.

orceolus 432.
otus 487.

pannus 453.
pater 425.
pavo pavonem 426.
pecten 424.
phalara 470.
phiola 461.
Phrateria 414, 499.
*poteo 432.
pulejum 484.
pulmo 475.
puteus 432.

Quadratus 437.
quadrum 437.

resina 427.

sagmarium 398.
Saguntum 432.
salamandra 399, 486.
saletum 501.
salina 501.
schedia 466.
schidiae 467.
scortum 471.
sēricum 422.
soror 426.
spatium 465.
*spathium 465.
spelunca 422.
spodium 420.
Stenarum 415.
Suria, vezi Syria.
suricus, vezi syricus.
Syria 439.
syricus 439.

tarinca, taringa 422.
theca 398.
Tiasum 416.
toxicum 420.
traicio 463.
Triphulum 414.
truncus 462.

vitulus 472.

Zeugma.
zona 432.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

c) *Româneşti.*

alcă arom. 453.
Acra 495.
aieptà 463.
alac 458.
Alghia 468.
amăgeu 474.
amăgi 474.
amurg 447.
arichiţă 453.
ariciu 433.
atârnà 492.
aumà 449.
azămă 472.
azemă 429, 432.
azmă vezi azemă

bârcă 438.
Bârsa 499.
batal 444.
brăţară 432.
belcioacă 444.
beciu 432, 444.
Belciu 444.
beregată 430, 475.
bereguş 475.
bircă, vezi bârcă 438.
boitar 445.
bord 490.
boscoane 474.
bosconi 474.
boteiu 444.
brâncă 477.
brânză 450.
breiu 484.
broască 486.
broatec 421.
brotac 420, 486.
buchereà 442.
bur 398.
burcă 470.
burcă (2) 473.
burcoiu 470.
burete 398.

Burilă 398.
busuioc 460.

cadă 467
cămară 398.
căpăţ, vezi căpete.
căpete 467.
cărăbuş 488.
cărăfete arom. 435, 486.
cârceie 461.
cârcel 462.
cărete 430, 455.
car(iu) 455.
carte 431.
caţă, căţuie 398.
căpistere 398.
Ceridoană 441.
ceteră 398.
cheptar 419.
cicoare 483.
cimbru 395, 483.
cintoare 483.
ciul 428, 442.
ciumă 477.
ciuma fetei 485.
ciumăfaiu 485.
ciumar 485.
Ciupa 468.
ciupag 471.
ciupă 428, 468.
Ciurilă 398.
coacin 420.
coacina 437.
coaţin, arom. 437.
codru 436, 437.
colac 473.
cor arom. 431.
corn 420.
cotropì 472.
curmu arom. 459.
curmeiu 459.
cursă 398, 463.
curte 436.
cutrupiş 472.

čul, arom. 442.

dafin 481.
descurcà 465.
Dipşa 499.
Dipşorul 500.
drac 426, 433.
drepnèà 434, 487.
druete 482.
drum 419.
dżugastru, arom. 482.

farmec. 474.
fărmecà 474.
Frata 498.
Frăţia 494.

gâf 467.
găleată 449.
geană 491.
ghioacă 461.
ghioc 502.
giur (jur) 395, 428.
golidę ir. 450.
grăsun 429.
gratie 464.
gutuiu 430.

hârcă 429, 476.
hăreţ 488.
Hărina 501.
herete 488.
hereu 488.
Huta 488.
Hutu 488.
Huturele 488.

Ida 500.
imă, vezi uimă.
împărat 426, 433.
încurcà 465.
înieptà 463.
ismă 423, 482.

BDU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

jude 483.
jugastru 482
jutor, megl 446

laiu 440.
Lăunele 426.
lăun 426.
leoarcă 492.
lespede 490.
leu 399, 424, 433.
leurdă 423, 454, 483.
licuriciu 432, 489.
lin 460.
loc 420.

Măgura 494.
mânecă 448.
Mânicătoare 448.
măral'u arom. 460.
marmură 398.
mărar 448, 460.
martur 495, 427.
mângâia 474, 498.
Măţarea 498.
Măţău 497.
mătrăgună 485.
mătraţă arom. 479
mătreaţă 479.
mesteacă 481.
mesteacăn 480.
mijloc 434.
minegociu 432, 478.
mintă 427, 482.
mire 492.
molură 448, 460.
morcu, vezi moricu.
moricu 457.
mormoloc 486.
Morteni 498.
Muncelul 494.
mur 481.
murg 447, 457.
murnu, arom. 457.
mursă 436.
Murta 498.

mustăfę, ir. 434, 435.
mustaţă 434.

natră 421.
Nicoară 420.
ńilğoc, arom. 434.
nolğuc, vezi ńilğoc.

oacăr 441.
oacărn, arom. 441.
oarfăn, arom. 430.
oaspe 433.
odoare 469.
oimă, vezi uimă.
om 426.
omidă 489.
Orul 497.
osânză 436.

Păgaia 496.
Păguior 496.
pălărie 470.
paltin 498.
papură 395, 427, 484.
părâng = părinc 423.
Parângul 495.
pârâu 491.
pârnaie 450.
pârnaie (2) 459.
pătură 427, 471.
păun 426.
pepene 424.
percet 440.
Picura 457.
pieptar 419.
pieptene 429.
plaiu 490.
plămân 475.
plămâiu 475.
plumân 475.
pociu 432.
pogoniciu 493.
poip, megl. 469.
poleiu 484.
pop 469.
porni 493.
pot 432.
prapur 476.

prepeleag 442.
presură 487.
preuş 442.
pric 456.
prieten 431.
prior 447.
proaspăt 430.
proor 448.
pulmună, arom. 475.
pupăză 473.
puţ 432.
putină 450.
putineiu 450.

rânchează 453.
rapăn 429.
rapură 429.
râp 428.
răşină 427.
răspaţ 465.
Râuşorul 495.

sarică 422.
săiastră 475.
sălămâzdră 398, 486.
sămar 398.
Sărăţel 502.
Săret 501.
scafă 468.
scăfârlie 453, 468.
scaiu 484.
schiop 398.
sculă 469.
Seret, vezi Săret.
Şieul 502.
şir 477.
şiră 427, 477.
smirdă 481.
smirdar 481.
Solca 502.
Solnoc 502.
Solona 502.
Şomfalău 502.
şopârlă 487.
sor(ă) 426.
spată 464.
spate 477.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

spaţ 465.
spetează 464.
splină 476.
spuză 420, 472.
stup 462.
ştează 466, 467.
sterp 395, 399, 497, 433.
ştiră 543.
străgălie 462.
strigă 427.
stup 398, 427.

tăfăragă 452.
tămâie 429.
Tâmpa 497.
tărâncă 44.
târfă 492.
targă 468.
teacă 398.
teară arom. 453.
tearfă 427, 471.
teucă 468.
ţigaie 438.
toaie 484.
tragăn 431.
traistă 447.
tremuriciu 434.
trufă 427.
trufaş 427, 430.
trufie 427, 430.
tşumă 477.
ţârfă 429, 438, 490.
ţurcă 439.
ţurcană, vezi ţurcă.
udmă 427, 477.
uimă 429, 477.
uńidă, arom. 489.
urcior 432.
urdă 434, 454.
urioc 465.
urmă 462.
ursuc, vezi usuc.
usâc, arom. 423, 429, 455.
usuc 423, 429, 455.
uture 423, 487.

văsil'ak arom. 461.

zăgârnă 453.
zeamă 432.
zeghiou 470.
zgură 423.

d) *Romanice.*

álaba span. 435.
alapa calabr. 435.
alaga sp. 459.
ammagari sicil. 474.
ammajare sard. 474.
ammursatu sicil. 436

baita lomb. 445.
boatié prov. 446.
boattiere it. dial. 446.

čkojęra neap. 483.
čekore abbruzz. 483.
culacciu calabr. 473.
curte v. sard. 436.

dromu sic. 419.

enjită prov. 463

formaggio it. 452.
fromage fr. 452.
furmo n. prov. 452.

gaḍḍetta calabr. sic. 449.
galleta span. 449.
galletta it. 449.

ispiene sard. l. 476.

jaleida eng. 449.
jaloie vfr. 449.
jeter fr. 463.

husma span. 463.

katę neap. abruzz. 467.
katu calabr. 467.
koćću Reggio 478.
kočen eng. 437.
kurmu calabr. 459.

manteca prov. 454.
manteca cat. 454.
manteiga port. 454.
marasandola ferr. mant. 487.
menta cat. 482.
menta it. 482.
mente fr. 483.

orfano ital. 430.
orfe v. franc. 430.
orfen engad. 430.
orma it. 463.
osma berg. 463.

pabiru sard. 485.
panna it. 453.
pavilu sard. 485.
pepine span. 426.
petola milan. 472.
petul(a) friul. 472.
piai bellun. 491.
plai vegl 491.
pòdine friul 450.
premone calabr. 475.
premmone neap. 475.

ritssoni sard. 433.

salamandra it. 487.
samalandra crem. 487.
sarga calabr. 422.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27

sarmandola trient 487.
spiaggia it. 491.
splemma eng. 476.
splene v. neap. 476.

timpa sicil. 497.
timpa calabr. 497.
trasta, trastena calab. 447.
tremulizzo sicil. 434.

usęmę cerign. 463.
usma lomb. 463.

vrotacu sic. 420.
warfin friul. 430.

e) *Diferite.*

agoj alb. 449.
agumɛ alb 449.
aikɛ alb. 453.
alakor ung. 559.

bierka pol. 438.
birka sârb. 438.
birka ung. 438.
bojtár ung. 445.
bosiliak sârb. 460.
bosiljok bulg. 460.
bozeljok alb. 461.
brɛngɛ alb. 477.
breškɛ 421.
bretɛk 421.
brothar got. 425.
Bruder ngerms. 425.
burka pol. 470.
burkony ung. 470.
buteĭ ucr. 441.

csömbör ung. 483.
čúbar serbocr. 483.
čubr ceh 483.
čuma bulg. 478.
čuma serbocr. 478.
čuma rus. 478.
čúma rut. 478.
cybrъ rus. 483.
cząber pol. 483.

Dipse ung. 499.
Dürrbach săs. 500.
džuma rut. 478.

dzuma polon. 478.

fadar got. 425.

golida slov. croat 450.

hutin alb. 488.

jó ung. 502.

kiptar ucr. 419.
kočan sârb. 448.
kočenica sârb. 438.
kökény ung. 499.
kuatzɛ alb. 438.
kukul cuman 499.
kolačъ rus. 473.
kolak bu'g. 473.
Korbkäse ngerms. 450.
kore alb. 483.
kožušokъ ucr. 453.
Kükülő ung. 499.
kurðɛ alb. 464.
kurt alb. 436.
k'üm alb. 477.

lēwe mgerms. 426.
lēwo vgerms. 426.

maraj alb. 460.
mĕtva sl. 483.
mežda 434.
mjergulɛ 457.

odor, -ra serbocr. 469.
okren mbulg. 441.

pakulár ung. 447.
panerъ rus. 451.
pe¯rua alb. 491.
persik, ucrain 418.
piepɛn alb. 424.
pĭepɛr alb. 424.
porinąti 493.
poroj bulg. 491.

rauba vgerms. 469.
rumenuvati ucr. 445.

Sajó 502.
Salz săs. 502.
šapi alb. 487.
sarɛnk alb. 453.
škorie alb. 483.
só ung. 502.
Sófalva ung. 502.
sokъ sl. 456.
solъ 502.
špuzɛ alb. 472.
Szeret ung. 501.
Szeretfalva ung. 502.

töke ung. 468.

ut, hut alb. 488.
utina sârb. 488.
utva bulg. 488.

Vater ngerms. 425.

zumo span. 424.

Const. C. Diculescu.

BDD-A14726 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:27 UTC)